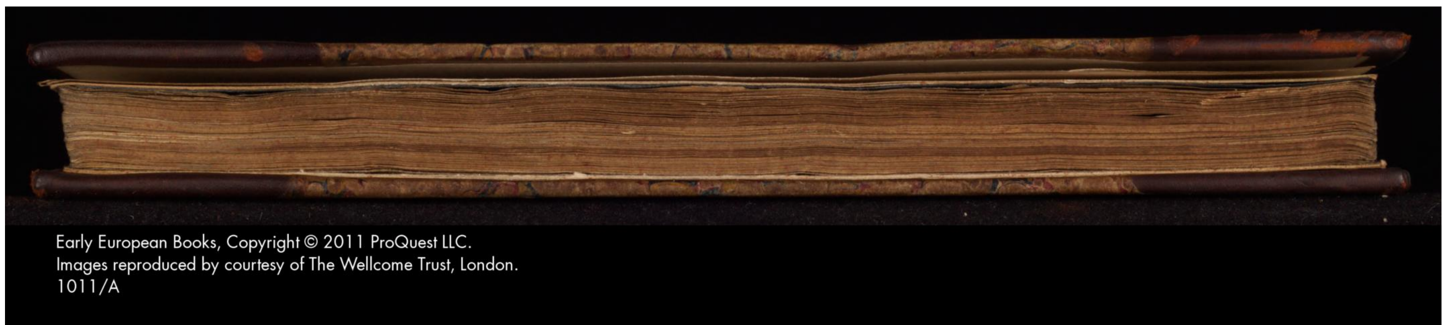

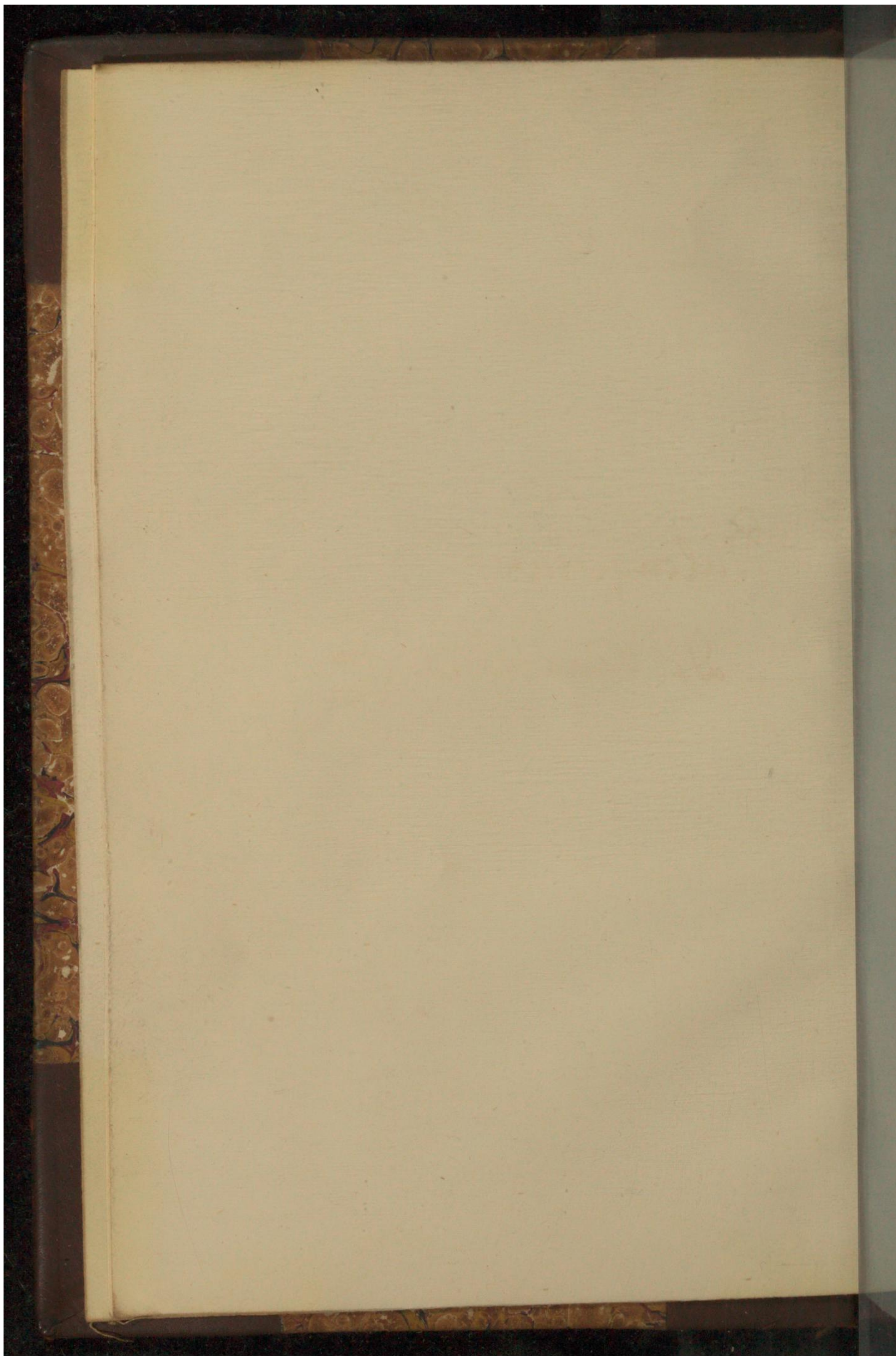
BULENGERUS. DE VENATIONE.

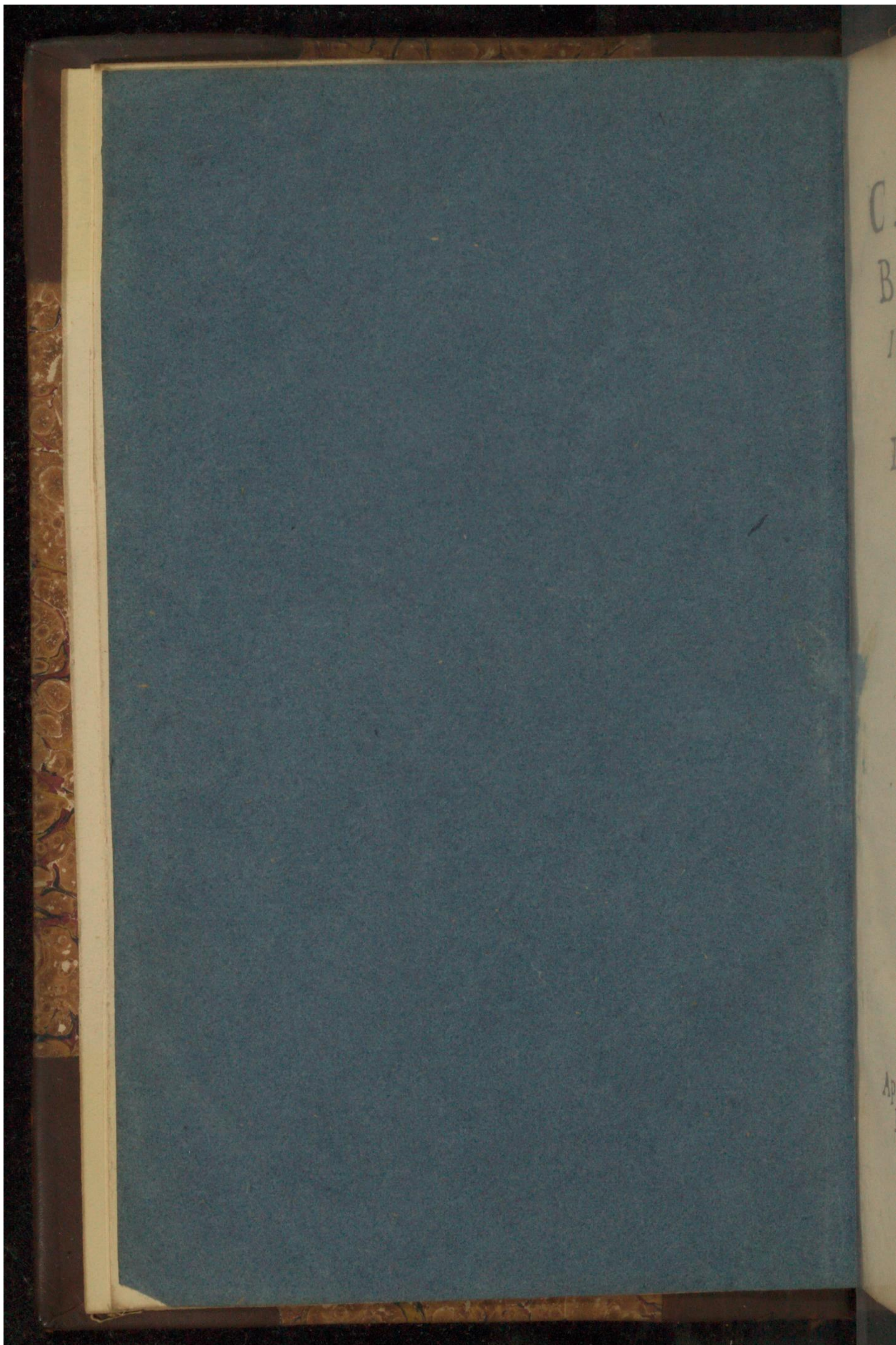

Bulengerus.

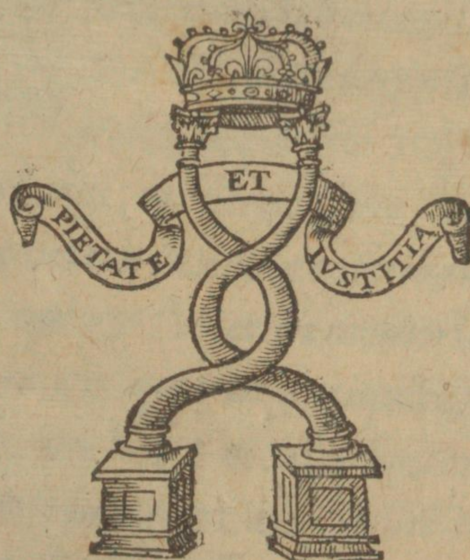
De Venatione &c.

IVLI CAESARIS BVLENGERI IVLIODVNENSIS LIBER,

De VENATIONE Circi & Amphitheatri.

EDITIO PRIMA.

PARISIIS,
Apud ROBERTVM NIVELLE, viâ Iacobæâ, ad insigne Columnarum.
cIↃ. IↃ. IIC.
Non sine Priuilegio Regis.

CLARISSIMO VIRO D. D. VILLAREGIO CHRISTIAnissimi Franciæ Regis regníque à secretis sacri Consistorij assessori, I. C. BVLENGERVS S. D.

SATISNE *sanus sũ, vir clarissime, qui tibi homini supra omnes alios intelligenti brutorũ indolem, pacifico pugnas, occupatissimo ludos, moderatissimo furorem ac insaniam veteris luxuriæ inscribam? tu tamen is es, qui & veterem memoriam libẽter vsurpes, & quæ in antiquitate latent ea replices, vnde & occupationum tædiũ fallere, & è superiori æuo nostri temporis cursum moderari possis. Notas enim ea in quibus peccarunt vt refugias, in quibus probati sunt vt amplectaris, ac sicuti nautæ non modo è fœlici aliorum naui-*

gatione, verùm & naufragiis rem ſuam faciunt, ad has cautes remi deterſi ſunt, in illis ſyrtibus naues hæſerunt, hoc ſidere & aëre curſum tenuêre inoffenſum, itidem & tu veteres hîc aquâ hæſiſſe, illic ad ſcopulos impegiſſe, aliubi ſine offenſione decurriſſe in medio Reip. quaſi maris æſtu animaduertis, cauſſam odoraris, hoc fugis, illud ſequeris, vt induſtriam Regi, regno, Reip. Chriſtianæ probes. Vides opinor, & alij agnoſcunt, ſatis eſſe cauſſæ cur iſtam oppellam tibi dicarim, in quâ profectò hoc literis ac literatis commodaſſe me profiteor, vt multa quæ lucem adhuc interpretum fugêre in probatiſſimis Authoribus, è tenebris eruantur ac lucem videant. rem æſtimabis ipſe, quo es iudicio, & ſi opera tibi minùs probabitur, conſilium certè non improbabis, quod Reip. literariæ bono futurum eſſe cognoſces. Bene vale, & hominem tibi addictum, ama.

AD LECTOREM.

HOc te velim monitum, Lector, oppressum me negotiorum vndis, docẽtem, concionantem, ſcripta eorum qui de fide parum catholicè ſentiunt oppugnantem, vno tempore, & formis mandãtem, hæc aduerſaria de Circo & Venatione digerere, vt cogitabam, & recenſere non potuiſſe. Dum vinci me amicorum precibus patior, & Typographus chartas indigeſtas extorquet, ecce de repẽte Chriſtianiſsimi Regis imperium à literis me auocat, & ab inſtituto curſu ad arma & aulam abripit, vt ſacris concionibus dem operam. omnia quæ in manibus erãt in medio curſu abrumpenda fuêre, & penè proiicienda, cùm vix operi caput & pedes conſtarẽt. Quædam igitur hîc fortè perturbata, nonnulla alieno loco, aliqua parum limata & integra, quia cogor abeſſe, repperies, quæ pro tuâ humanitate ne duriùs accipias rogo te, & operam diligentiorem exſpectes, vt primùm mihi reſpirare licuerit. Bene vale.

Extraict du priuilege.

PAR grace & priuilege du Roy, il est permis à Robert Niuelle, Marchant Libraire en l'Vniuersité de Paris, d'imprimer ou faire imprimer & exposer en vente ce present liure intitulé, ***Julij Cæsaris Bulengeri de Venatione Circi & Amphitheatri liber***: & defenses sont faictes à tous autres Libraires & Imprimeurs, d'imprimer, vendre, ni distribuer d'autres que de ceux que ledict Niuelle aura faict imprimer, & de son consentemẽt, iusques à neuf ans entiers, finis & accomplis, apres la premiere impresion qui en sera faicte: à peine de confiscation desdits liures, & d'amẽde arbitraire, comme plus amplement est declaré par les lettres sur ce données à Paris le 7. iour de Mars, 1598. Signées

Par le Conseil,

DE LAVETZ.

ORDO ET SERIES CAPITVM, quæ hic de Venatione Circi liber cõplectitur.

IVL.

IVLII CÆSARIS BVLENGERI DE VENATIONE Circi, & Amphitheatri,

CAPVT PRIMVM.

VENATIO Circi, vt horrida instituto, sic antiquitate, & ludicro nobilis, à multis tentata, à pluribus promissa, à plurimis exspectata, à nemine adhuc pręstita est. Vellem equidem homines excellentibus ingeniis, qui literas elegantes nostro sæculo colunt & ornant, hanc iuuentuti gratiam fecisse, vt ex opulento suo penu, & diuite copiâ quâ redundant, aliquid etiam in hanc partem deriuassent. Sed grauiora, opinor, animo versantes, & arma, imperia, magistratus, aliáque antiquitatis monumenta ingenio & stylo digerentes, obliti polliciti sui fortè hîc obdormiscunt: quibus ego me neque parem,

neque ſuppoſititium eſſe duco, quaſi derelictam à cæteris prouinciam, vltrò ac temerè occupare velim, ſed dum alia omnia principes in literis viri cogitant, aut hanc partem velati minùs arduam negligunt, iuuentuti hanc operam commodare inſtitui, vt de nocte ſaluis cruribus in Circo venari, quàm deſcobinatis in ſyluâ de die currere malint, maximè cùm è tenebris lucem hîc aliquam diſpicere poſſint. Multa ſciens omitto, plura fortè neſciens, vt hoc exemplo moniti viri omni eruditione antiſtites, priſtinum induſtriæ morem requirant, & quod à nobis ſubitario partu ante legitimos menſes, imò ante exactum menſem editum eſt penè priùs quàm conceptum, id lambendo reformẽt. Quod ego nõ æquo tantùm animo feram, ſed etiam gratias agam, & eorum induſtriæ plurimum me debere profitebor.

De Venatione ſyluaticâ.

CAPVT II.

QVATVOR maximè Venationum genera fuiſſe comperio, Syluaticam, Perſicam, auium prædatricum, & Amphitheatri. Syluatica, foueâ, igni, pen-

nis in lineam contextis, canibus, venabulo, iaculo, ſagittâ conficitur. De foueâ Lucretius lib. v.

Nam foueâ atque igni prius eſt venarier ortũ,
Quàm ſepire plagis ſaltum, Canibúſque ciere.

Foueas intellige aſſeribus, virgultis, aut paleis tectas, in quas prædæ ſpes feras trahit. De lineâ variis auium pennis contextâ, quam formidinem appellant, audiendus Lucanus lib. IV.

-------Sic dum pauidos formidine Ceruos
Claudat odoratæ metuentes aëra pennæ,
Aut dum diſpoſitis attollat retia varis, Variis.
Venator leuis ora tenet clamoſa moloßi.

Varos vocat ſtipites, quibus retia plagæque inſidiis aptantur. Omnium optimè formidinem expreſſit Nemeſian. in Cyneget.

Linea quin etiam magnos circundare ſaltus
Quæ poßit, volucréſq; metu cõcludere prædas,
Digerat innexas non vnâ ex alite pinnas.
Dat tibi pinnarum terrentia millia Vultur,
Dat Lybie magnarum auium fœcũda creatrix.

Virgilius III. Georgic.

Puniceæne agitant timidos formidine pennæ?

Generoſiùs venabantur, qui venabulo aut iaculo feras appeterent, qualis Atalanta fuit, Meleager, & Lacones, qui omnium primi

venabulis vsi sunt. Gratius de Venatione de Derceto Lacone,

Ille etiam valido primus venabula dente
Induit. ------

quare Dorica venabula Martialis Laconica vocat lib. I. Ep. XXIII.

Dorica quam certo venabula dirigit ictu.

Sic enim malo, quàm Græcanica, licèt à Pisco Græco homine Plinius venabula reperta velit lib. VIII. cap. LVIII. Vsi sunt & verutis bifidis. Gratius ibidem.

--- --- --- *tum stricta verutis*
Dentibus, & geminâ subiere hastilia furcâ.

De sagittis illud modò è Virgilio apponam lib. I. Æneid.

Námq; habilẽ de more humeris suspẽderat arcũ
Venatrix. ----- -----

In Cornelio Nepote consistamus, ne res longiùs ducatur. Nec enim plura de Syluaticâ venatione sunt huius temporis. Sic autem ille lib. II. Daretis, si tamen eius est.

Ocyùs exciti qui casse, vel ore, vel aure,
Fraude, sono, sensu, ludentes prœlia, casse
Fallunt, ore cient, vestigant aure, simulque
Inuadunt saltus. ----- -----

De Venatione Persicâ.

CAPVT III.

PARADISI Regij fuêre in Persis arboribus consiti, in quibus feræ omnis generis alerentur, vbi Reges animi corporísque robur experiri, equites & pedites, iaculo, sagittâ aut venabulo possent. Id genus autem Venationis aliud fuisse à Syluatico ex eo apparet, quòd Reges in Perosi montibus vulgare illud & Syluaticum Venationis genus agitarent, authore Strabone lib. XIII. Βασιλικὴ θήρα ἐν τοῖς ὄρεσι πειρῶσι. In hortis autem qui ad palatia Regũ appliciti erant, quales fuêre Babylone horti pensiles, feras conficerent. docet Xenophon, lib. I. Cyropæd. *Cyrus*, inquit, *confestim in paradiso feras absumebat persequens, & feriens, & conficiens .paradisus enim ingens erat feris agrestibus refertus, quas ille ex equo venabatur exercitationis caussâ.* Ταχὺ δὲ ἐν τῷ παραδείσῳ θηρία ἀνηλώκει διώκων, καὶ βάλλων, καὶ κατακαίνων. παράδεισος μέγας ἀγρίων θηρῶν πλήρης, ἃ ἐκεῖνος ἐθήρευεν ἀφ' ἵππου, ὁπότε γυμνάσαι βούλοιτο ἑαυτόν. Latinis dicta viuaria, Varroni leporaria, Scipioni roboria, idest, septa quibus feræ viuæ pascun-

tur, Gellio teste lib. II. cap. XX. quanquam alebant feras Romani, non ad Venationem modò, & voluptatẽ, sed ad quæstum, vt altiles & numerosas haberent, neque in hortis & arboretis modò, sed in locis vt plurimùm cõclusis. Sub Imperatoribus tamen planè viuaria pro paradisis Persicis fuerunt. Marcellin. lib. XXXI. *Gratianus*, inquit, *intra septa quæ appellantur viuaria, sagittarum pulsibus crebris dentatas conficiens bestias*. Plinius lib. VIII. cap. LII. *Viuaria ferarum, cæterarúmque syluestrium, primus togati generi inuenit Fuluius Hirpinus, qui in Tarquiniensi feras pascere instituit, nec diu imitatores fuere L. Lucullus & Q. Hortensius*. Consulatur Curtius lib. VIII. Ammianus lib. III. Diodorus Siculus lib. XIII. postremum hoc esto ex Philostrato lib. I. de vita Appolinij. Μέλλων δέ ποτε πρὸς θήραν ἥγνεσθαι τῶν ἐν τοῖς παραδείσοις χωρίων, εἰς οὓς λέοντες ἀπόκεινται βαρβάροις, καὶ ἄρκτοι, καὶ παρδάλεις. *Cùm autẽ*, inquit, *aliquãdo venatũ iturus esset in eos hortos, vbi Leones, Vrsos & Pardales barbari alunt*. Sed & Scythę, Curtio teste lib. VIII. syluas muris sepiunt, Leones ferásque includunt, turres collocant. Græci ζωγρεῖα propriè viuaria piscium, vt Eustat. χοιροκομεῖα Aprorum, vocant.

De Aucupio.

Cap. IV.

AVCVPIVM Plato in Protagora ὀρνεοτευτικὴν, Athenæus lib. I. ὀρνεοθηρευτικὴν vocat. Ad Aucupia autem veteres vſi ſunt laqueis, viſco, calamis, auibus illicibus & prædatricibus. de cæteris tacebimus. De auibus prædatricibus, quia Budæus in Pandectis, & Brodeus negant, admonebimus quod Ariſtot. lib. x. Hiſtor. animantium poſuit, Thraces iam olim Aquilis & Falconibus ad Aucupium vſos eſſe, qui cùm prædæ aliquid cepiſſent, ad aucupum pedes deiiciebant, vt partem inde aliquam ferrent. Οἱ μὲν ἱέρακες ὅταν λάβωσί τινα τῶν ὀρνίθων, καταβάλλουσι τοῖς θηρευταῖς. Oppianus lib. I. de Venatione, *Aucupi*, inquit, *labor dulcis eſt. eum enim celer Falco in quercetâ comes Venationis ſequitur, & longæ plagæ.* καὶ μὴν ἰξευτῆρι πόνος γλυκύς· ἣ γὰρ ἐπ' ἄγραν ὠκὺς ἐπὶ δρυμὰ συνέμπορος ἕσπετο κίρκος, καὶ δολιχαὶ θώμιγγες. Hoc voluit Plaut. in Captiuis.

I modò, venare Leporem, nunc cirim tenes.

Falco enim Venatur cirim, quæ nobis eſt egretta. Martial. lib. XIV.

Prædo fuit volucrũ, famulus nunc aucupis, idẽ
Decipit, & captas non ſibi mœret aues.

Sidon. Paneg. III.

Quid volucrum ſtudiũ dat quas natura rapaces
In vulgus propè cognatum, quis doctior iſto
Inſtituit varias per nubila iungere lites?
Alite vincit aues, celeríque per æthera plauſu,
Hoc nulli melius pugnator militet vnguis.

In numero auium prædatricum Firmicus lib. v. cap. VII. Aſtronom. ponit Accipitres, Falcones, Aſtures (inde nata vox Gallica, *Autour*) & Aquilas, his verbis, *Accipitres tamen Falcones, Aſtures, Aquilas, & aues huiuſcemodi, Equóſq; ad venãdũ.* Vidẽtur quoq; adhibiti Canes in Aucupio, qui Perdices excitarẽt & Aſturibus obiicerẽt. c. VIIII. ibidẽ. *Equorũ nutritores, Accipitrum Falconũ, cæterarũque auiũ, quæ ad Aucupia pertinẽt, Canũ vertagorũ, qui sũt ad Venationes accõmodati.* De Vertago cane Martial. lib. XIV.

Non ſibi, ſed domino venatur Vertagus acer.

Imò & Cornices & Corui adhibiti ad Aucupia, nõ auiũ modò, ſed & Leporum. Cteſias in Indicis p. XIV. οἱ πυγμαῖοι λαγωοὺς καὶ ἀλώπεκας θηρεύουσι, οὐ τοῖς κυσὶ, ἀλλὰ κόραξι καὶ ἰκτῖσι, καὶ κορώναις καὶ ἀετοῖς. *Pygmæi,* ait, *venantur Lepores & Vulpes, non Canibus ſed Coruis, & Accipitribus & Cornicibus & Aquilis.* Ætate Plinij Romæ

id genus Aucupij minimè viguiſſe videtur. ſic enim ille lib.x. cap.VIII. Ex *Accipitribus alij non niſi ex terra rapiunt auem, alij nonniſi circa arbores volitantem, alij ſedentem in ſublimi, aliqui volantem in aperto. in Thraciæ parte ſuper Amphipolim homines atque Accipitres ſocietate quadã aucupantur, hi ex ſyluis & arundinetis excitant aues, illi ſuperúolantes deprimunt, rurſus captas aucupes diuidunt cum iis.* Paulò aliter Ælianus lib. II. cap.XLII. Οἱ μὲν ἄνθρωποι τὰ δίκτυα ἁπλώσαντες, ἡσυχάζουσι. οἱ δὲ ἱέρακες ὑπερπετόμενοι, καὶ φοβοῦσι τοὺς ὄρνιθας, καὶ συνωθοῦσιν εἰς τὰς τῶν δικτύων περιβολάς. *Homines,* inquit, *retia tendẽtes quieſcunt, accipitres autẽ ſuperuolantes & terrent aues & compellunt in retium ambitus.* Non eſt abſimile quod notat idem. lib. II. cap. VIII. λόγοι φασὶ τῶν εὐβοέων τοὺς ἁλιέας τοὺς ἐκεῖσε τοῖς Δελφῖσι τοῖς ἐκεῖσε ἰσομοιρίαν τῆς θήρας ἀπονέμειν. *Sermo hic apud Eubœos percrebuit, piſcatores indigenas cum Delphinis partiri piſcium capturam.* apud eũdẽ lib.XII.cap.IV. de nat. animal.

Varia ſunt genera accipitrum prædatorum. Ὁ μὲν περδικοθήρας καὶ ὠκύπτερος Ἀπόλλωνός ἐστι θεράπων φησί. φήνην δὲ καὶ ἅρπην Ἀθηνᾷ προσνέμουσι. ἑρμῇ δὲ φασσοφόντην ἄθυρμα εἶναι. *Perdicotheres & Ocypterus* Apollinis *ſunt famuli. Mineruæ phenem & harpen tribuunt, Mercurio faſſophon-*

tẽ ludũ in quo acquiescat faciũt. Ælianus lib. VIII. cap. XXIV. Ἀγρεὺς τὸ ὄνομα, τὴν φύσιν πτηνός, τῷ μέλει τῶν ἄλλων ὀρνέων αἱρεῖ τὰ ἁπαλὰ περιπετόμενα τῇ τῆς εὐμουσίας θέλξει. *Venator qui dicitur auis natura volatilis, suauitate carminis teneras aues aduolantes arripit musicâ illectos.* Aquilæ apud Ælianum Lepores venantur, & Hinnulos, & Anseres è corte, lib. IX. cap. X. ἀετοὶ λαγὼς ἁρπάζουσι, καὶ νεβρὸν, καὶ χῆνα ἐξ αὐλῆς καὶ ἄλλα.

De Venatione Amphitheatri.

CAPVT V.

VARTVM Venationis genus esse diximus Amphitheatrale, quod olim in Circo datum est, vbi vel inter se pugnabant feræ, vel cum bestiariis & contificibus, vel in aliud voluptatis genus erudiebantur.

Origo Venationum.

CAP. VI.

Suppliciis ortæ sunt Venationes Amphitheatri, aut certè à funeribus, sicut & Gladiatores, qui tamẽ Venatorio ludo antiquiores. Tertullianus vtriusque originem lib. de Spectaculis edis-

ferit his verbis. *Munus dictum est ab officio, quoniam officium etiam muneris nomen est. Officium autem mortuis hoc spectaculo facere se veteres arbitrabantur, posteaquam illud humaniore atrocitate temperauerunt. nam olim quoniam animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat, captiuos, vel malo ingenio seruos mercati in exequiis immolabãt. posteà placuit impietatẽ voluptate adumbrare. Itaque quos parauerant armis, quibus, tunc & qualiter poterant, eruditos tantùm vt occidi discerent, mox edicto die inferiarum apud tumulos erogabant. Ita mortem homicidiis consolabantur. Hæc muneris origo, sed paulatim prouecti ad tantam gratiam, ad quantam & crudelitatem, quia ferrum voluptati satis non faciebat, nisi & feris humana corpora dissiparentur. quod ergo mortuis litabatur, vtique parentationi deputabatur.* Ludi quippe omnes per initia funebres fuêre non Romæ modò, verùm & in Græciâ, vnde Romam influxerunt. Ausonius Eclogario vltimo de quatuor Græciæ certaminibus.

Tantalidæ Pelopi mœstum dicat Elis honorem,
Archemori Nemeæa colũt quinquẽnia Thebæ,
Isthmia defuncto celebrata Palæmone notum,
Pythia placando Delphi statuere Draconi.

Apud Homerũ in funere Patrocli ab Achille Troës mactantur. Apud Virgilium ab

Æneâ Rutuli ad tumulum Pallantis. Ausonius,

Tres primas Thracũ pugnas, tribus ordine sellis,
Iuniada patrio inferias misere sepulcro.

Lib. III. Machab. lecta Ptolemæi epistola, Elephantes in Circum Alexandriæ inducti sunt ad obterendos Iudæos. Poëtæ quidem iam olim Hesionem & Andromedem obiectas ingentibus belluis commemorant. Sed ea res quia Poëtas authores habet, minus possidet fidei, vero propior est Cassiodorus, qui ludicri huius cruẽti ortũ ab Atheniẽsib. arcessit lib. V. cp. XLII *Hũc ludũ*, inquit, *crudelẽ Atheniẽses primũ ad ciuitatis suæ perduxere culturã, iustitiâ permittente diuinâ.* Nec ab eâ sentẽtiâ Lucianus abhorret, qui narrat in Toxari, ætate Solonis & Anacharsis bestiarios Athenis datos. Sic enim ille. παραλαβὼν γάρ με, ὡς ἐπὶ τερπνόν τι καὶ παράδοξον θέαμα τῶν ἑλληνικῶν ἄγει εἰς τὸ θέατρον· καὶ καθίσαντες ἑωρῶμεν τὸ μὲν πρῶτον θηρία καταχοντιζόμενα, καὶ ὑπὸ κυνῶν διωκόμενα, καὶ ἐπ' ἀνθρώπους δεδεμένους ἀφιέμενα, κακούργους τινας, ὡς εἰκάζομεν: id est, *Assumens enim me, vt ad gratum & insperatum spectaculum Græcanicũ, inducit in theatrum. & vbi consedimus, vidimus primùm omnium feras sagittis confici, & à Canibus lacerari, aut immitti in homines vinctos, noxios vt*

interpretabamur. Imò omnia certamina, panegyres, celebritates Athenis ortum habuêre, ait Aristides in Panathenaïco. Ἀγῶνες, πανηγύρεις, καὶ τελεταὶ ἐν Ἀθήναις πρῶτον. Pausanias lib. I. Lysimachum Alexandri iussu in caueam Leonis inclusum ad prædam & lacerationem testatur. Carthaginensibus solenne fuit hoc pœnæ genus, vt sontes feris obiicerent. Polyb. lib. I. τῶν δὲ πολεμίων οὓς ποτε κρατήσειε, τοὺς μὲν ἐν χειρῶν νόμῳ, τοὺς δὲ ζωγρείᾳ πρὸς αὐτὸν εἰσανεχθέντας ὑπέβαλε τοῖς θηρίοις. *Qui autem ex hostibus in manus eius venissent, eos vel extemplò occidi iubebat, vel viuos ad se adductos feris obiici.* Hoc supplicij genere in trãsfugas Africanus minor vsus est, authore Valerio lib. II. cap. II. *Posterior,* inquit, *Africanus euerso Punico Imperio exterarum gentium transfugas in edendis populo spectaculis feris bestiis obiecit. L. Paulus Perse rege superato, eiusdem generis & culpæ homines Elephantis proterendos substrauit.* Luc. Florus in Epitome lib. LI. *Scipio exemplo patris eius Æmilij Pauli, qui Macedoniam vicerat, ludos fecit, transfugásque & fugitiuos bestiis obiecit. Baldus item Quæstor cùm esset Gadibus, bestiis ciues Romanos obiecit.* Author Pollio lib. x. epist. Cicer. ad Familiar. ep. XXXII.

Quibus Diis sacra.

CAP. VII.

CVM Venatio omnis Dianæ sacra esse dicitur, tũ verò Amphitheatralis, non illi venatrici, sed Tauricæ singulariter attributa est, quòd ad eius aram in Scythiâ Græci immolarentur. sanguine enim humano placari solitam vel ex Aricini nemoris religionibus discas, quibus regnum Aricinum nonnisi duello & cæde dabatur. Sueton. in Calig. cap. XXV. *Nemorensi regi quòd multos iam annos potiretur, validiorem aduersarium subordinauit.* Statius lib. III. Sylu.

Iamq; dies aderat profugis cum regibus aptum
Fumat Aricinũ, Triuiæ nemus, & face multâ
Conscius Hippolyti splendet lacus, ipsa coronat
Emeritos Diana Canes, & spicula torquet,
Et tutas sinit ire feras. -- --

Sed paulò clariùs Valer. Flacc. lib. II. de Thoante patre Hypsipyles.

-- -- *—delubraque sæua Dianæ*
Aduenit, hic illum tristi dea præficit aræ,
Ense dato, & soli non mitis Aricia regi.

Sed de Dianâ Amphitheatri præside disertè Cassiodor. lib. V. cap. XLII. *Spectaculum tantum*

fabricis clarum, sed actione deterrimum, in honore Scythicæ Dianæ repertum, quæ sanguinis effusione gaudebat. Tertull. lib. de Spectac. *Martem & Dianã vtriusque ludi* (Gladiatorij & Venatorij) *præsides nouimus.* Eruditissimus Lipsius *præsidem* legit: viderit ipse quàm bene lectio vulgata verior est. Cæteri penè omnes consentiunt Venationem Circi Dianæ sacram. Martial. Epigr. XII. lib. I.

Inter Cæsareæ discrimina sæua Dianæ.

Epig. XIII.

Experta est numen moriens vtriusque Dianæ.
Quáque soluta parens, quáque peremptá fera est.

Claudian. Panegyr. Mallij.

Amphitheatrali faueat Latonia pompæ.

Prudentius in Symmachum venandi studium in Dianâ notat.

Nunc etiam volucres caprearũ in terga sagittas
Spargere, terque suas eadem variare figuras.

Lactantius lib. VI. cap. XX. *Primitus Venationes quæ vocantur munera, Saturno sunt attributa.* Eruditus Lipsius legit, *Venationes, & quæ vocantur munera.* Feliciter. Venationes tamen & Naumachiæ munera dicũtur. Martialis lib. I.

Quisquis ades longis serus spectator ab oris,
Cui lux prima sacri muneris ista fuit.

Et Vitruuius in exordio lib. X. Saturno autem

ſicut ſanguinario Deo Coccinatum pallium, & Galaticum ruborem tribuit Tertullianus lib. de Teſtim. animæ, & lib. de Pallio. Nec audiendi ſunt, qui Galeticum reponunt. coccum enim naſcitur in Galatiâ, non in Hiſpaniâ tantùm, authore Plinio lib. IX. cap. XLI. lib. XVI. cap. VIII. *Coccum*, inquit, *Galatiæ rubens granum.*

Imò & Ioui ſacra Venatio, authore Tertull. in Apologet. *Romæ Iuppiter quidam, quem ludis ſuis humano proluunt ſanguine; ſed beſtiarij inquitis.* Ille, ſi bene auguror, eſt Iuppiter, de quo Cyprianus ep. CIII. de Spectacul. *Inter quæ nonnunquam & homo fit hoſtia, latrocinio ſacerdotis, dum cruor etiam de iugulo calidus exceptus paterâ, quaſi ſitienti idolo in faciem iactatus crudeliter propinatur.* Latrocinium ſacerdotis vocat, quòd ſanguinem è iugulo victimæ fluentem excipiens paterâ ſacerdos, quaſi ſuffuraretur, aut veluti latro crudelis, iugulum hominis cultro confoderet. Putet aliquis legendum, *patrocinio ſacerdotis*, quòd ſacerdos eius impietatis ſit patronus & fautor. Saluian. lib. VI. in arenis coli Martem ait. Putem equidem ludos Gladiatorios Saturno ſacros eſſe, Venationem Dianæ, Arenam ipſam, ſeu locum Amphitheatri, vbi gladio & cultro res geritur,

tur, Marti armorũ pugnarũq; præsidi. Iuppiter ille qui Romę sanguine humano proluitur, Saturnus intelligi potest. Nam & Babylone Belus, Saturnus, Iuppiter, à quibusdam pro vno & eodem accipiuntur: nisi fortè intelligas iis ludis, qui in honorem Iouis Latiaris haberentur, arenarios datos esse, aut hominem mactatum. Tertull. in Gnostic. *Sed enim Scytharum Dianam, Gallorum Mercurium, Afrorum Saturnũ victimâ humanâ placari apud sæculum licuit, & Latio ad hodiernum diem Ioui mediâ in vrbe humanus sanguis ingustatur.* Minutius Felix: *Iuppiter cùm Latiaris dicitur de cruore perfunditur.* Item, *Hodiéque à Romanis Latiaris Iuppiter homicidio colitur, & quod Saturni filio dignum est, mali & noxij hominis sanguine saginatur.* Prudẽt. in Sym. Dianæ Venationes, Diti Gladiatores tribuere videtur lib. 1.

Incassum arguere iã Taurica sacra solemus,
Funditur humanus Latiari in munere sanguis
Consessúsque illic spectantum soluit ad aram
Plutonis fera vota sui.

Priùs dixerat,

Hæ sunt deliciæ Iouis infernalis, in istis
Arbiter obscuri placidus requiescit Auerni.

Certè in eâ hæresi fuêre Romani, ait Labeo apud August. lib. 11. de ciuit. cap. 11. *vt Deos malos*

propitiandos sanguine, cædibus, tristibus supplicationibus: bonos obsequiis lætis, ludis, conuiuiis, lectisterniis esse putarint. Diana, quæ Hecate, inter Deos inferos & noxios cum Dite & Saturno numeratur.

Venatio vnde dicta.

CAP. VIII.

ENATIONEM Græci θήραν appellarunt à feris, quas θῆρας dicunt: Latini, quia è subterraneis specubus Damas, Lepores, Cuniculos excirent canũ sagacitate, & quasi terræ venas rimarentur, venari dixêre: quæ vox ad contificia Circi traducta. Suetonius in Iulio. cap. XXXIX. *Venationes editæ per dies quinque.* Firmicus lib. VIII. cap. X. *Nascentur Venatores arenarij, & qui in conspectu populi cum feris per caueas pugnent, gladiatores etiam, & tantâ corporis velocitate muniti, vt Lepores videantur cursu posse comprehendere.* Gladiatores à Venatoribus arenariis distinguit; vnde apparet tollendum incisum quod nonnulli post vocem, *Venatores,* apponunt, quasi Venatores ab arenariis hoc loco distinguantur. Tertull. lib. II. ad Martyr. Venatorum taureas vocat, scuticas è tergore Tauri, quibus cæderentur bestiarij. *Ad ignes*

inquit, *se quidam authorauerunt, vt certum spatiũ sub tunicâ ardente se conficerent. alij inter Venatorum taureas patientißimis scapulis inambulauerunt.* Trebell. in Gallienis, Venationem ludicram. Lamprid. in Maximo, Venatum. Marcellinus lib. XIV. Ludicra cruenta. Vlpian. l. VIII. de pœnis, ludum venatorium. Capitolinus in M. Antonino, *Fuit ea vitæ indulgentia, vt cogeretur nonnunquam vel in Venationes pergere, vel theatrum descendere, vel spectaculis interesse.* Ibidem. *Verus armis se gladiatoriis & venatibus exercuit.* l. respiciendum. ff. de pœnis dicitur ludus bestiarum. Prudent. in Symmachum.

Nam quid væsani sibi vult ars impia ludi,
Quid mortes iuuenũ? quid sãguine pacta voluptas?

qui locus & de ludo gladiatorio intelligi potest. Tertullianus in Apologetico *scholas bestiarum* vocat. vbi nõnulli parũ scitè *bestiariorũ* reponunt. locus enim vbi erudirentur feræ vel ad mansuetudinem, vel ad crudelitatem, scholarum nomine censeri potuit. Certè vbi publicè feræ alerentur, catabolus dictus est. Sic enim in Actis Marcelli Papæ & martyris, Maxentius iussit cataboli bestias in Ecclesiam transferre (malè vulgò legitur *catabuli.*) item, *Maxentius misit Marcellum in catabolum, vt bestiarum quæ publicè alerentur curam sustineret;*

Sic enim interpretor, seruos pœnæ cataboli feras aluisse, vt ministros, non vt mansuetarios. Dio & Eusebius κυνηγέσια vocant ipsa Venatorum spectacula, & locum vbi ederentur. Saluianus lib. VI. lusoria, sicut & vetus Interpres Iuuenal. Sat. IV. in lusiorio Cæsaris iuuenis iste quasi Venator sæpe Vrsos occidit. Cassiodorus lib. V. ep. XLII. *Theatrum venatorium*, Dio θέατρον κυνηγετικόν.

De loco vbi Venationes editæ.

CAP. IX.

LVDI publici Caueâ Circóque diuisi sunt, ait Cic. lib. II. de Legib. à quo facit Varro lib. II. de re Rusticâ. *Manus*, inquit, *mouere maluerunt in theatro, ac Circo patresfamilias, quàm in segetibus ac vinetis.* nec id Romæ modò, verùm & in Græciâ, authore Polluce lib. III. Onomast. τῶν ἀγώνων, οἱ μὲν γυμναστικοί, οἱ δὲ καλούμενοι σκηνικοί· χωρία δὲ, τὸ μὲν στάδιον, τὸ δὲ θέατρον. *Agonum*, inquit, *alij gymnastici, alij scenici; loca ludis, stadium & theatrum.* In Circo autem non Equi tantùm currebāt, verùm & Venatio dabatur ante Amphitheatri vsum. Liuius lib. XLIV. *Mos erat tum non dum hac effusione in-*

ductâ bestiis omnium gentium Circum implēdi. qui mos bello secundo Punico introductus. tū enim & transfugæ bestiis obiecti, & in Circo Venationis editæ: ante id tēpus S.C. fuerat vetus ne liceret Africanas in Italiā aduehere. Cn. Aufidius Tribunus plebis permisit Circensium causâ importare. haud scio, an is fuit qui Consulatum posteà cum P. Lētulo gessit, anno vrbis 684. vt est in Chronico Casiodori. Hoc scio longè ante id tempus Scipionis Nasicæ Ædilis Circensibus 40. Vrsos, 63. Africanas, 40. Elephantes missos, narrante Liuio lib. XLIV. Interponebantur enim Venationes Circensibus, vt est apud Dionem lib. XXXIX. de Pomp. & Sueton. in Caligulâ cap. XVIII. *Edidit*, inquit, *& Circenses plurimos à mane vsque ad vesperam, interiectâ modò Africanarum Venatione, modò Troiæ decursione.* Idem cap. XXI. *Claudio frequenter etiam in Vaticano Circēses cōmisit, nonnunquā interiectâ per quinos missus Venatione. cùm enim populus varietate gauderet, per interludia aut funābulū aut Vrsū, aut par Gladiatorum postulabat.* Hor. lib. I. e. I.

Si discordet eques media inter carmina, poscunt
Aut Vrsum, aut pugilem. --- ---

Certè Venatio sæpe Gladiatorij muneris accessio fuit, sæpe Circensis spectaculi, nonnunquam & sola sine Gladiatoribus, aut equis da-

ta.tum autem præſcribi ſolita ad certum diem, vt è Cicerone ad Atticum lib. XVI. apparet, interdum primo loco ante aurigas & Gladiatores, nonnunquam per interludia, detergendi faſtidij cauſâ. Claudianus IV. Paneg.

Nec ſolis his curſus equis, aſſueta quadrigis
Cingunt arua tigres, ſubitæque aſpectus arenæ
Diffundit Lybicos alienâ valle cruores.

Xiphilinus in Seuero, καὶ μονομάχων ἀγῶνες ἐγένοντο, ἐν οἷς τά τε ἄλλα, καὶ τίγριδες δέκα ἅμα ἐσφάγησαν. *Gladiatorum*, inquit, *agones fuêre, quibus & tigres decem ſimul occiſæ.* Quare notatum à Suetonio quaſi aliquid ſingulare & inſolens cap. XXI. Claudium Gladiatores ſine Venatione dediſſe, & cap. XLIII. ab Auguſto quandoque nihil editum præter Venationem in Circo, aut ſeptis interdum poſt naumachiam, & Gladiatores datæ Venationes, quod à Tito factum narrat Sueton. cap. VII. *Dedit & nauale prælium in veteri naumachiâ: ibidem & Gladiatores, atque vno die quinq; millia omne genus ferarum.* Dio paulò aliter Venationem ait primo loco datam, tum Gladiatores & naumachiam. & in Seuero, cætera ſpectacula præter vnius Venationis, vt palmariæ, meminit. poſteà tamen Gladiatores primo loco ponit, deinde Venatores. Καὶ

γὰρ θέας πολυτελεῖς καὶ παντοδαπὰς συνεχῶς ἐπετέλει, καὶ θηρίων ἑκατοντάδας ἀνεῖλε πολλάκις, τῶν ἀπὸ πάσης γῆς, ἡμετέρας τε καὶ βαρβάρου, ait Herodianus. *Etenim spectacula magnifica omnis generis continenter edebat, & feras sæpe centum edidit, conquisitas ex vniuerso orbe.* Ibidem alio loco. ἐν ταύταις δὲ θέαις καὶ σύες Πλαυτιανοῦ ἑξήκοντα ἄγριοι ἐπάλαισαν ἀλλήλοις ὑπὸ παραγγέλματος· ἐσφάγησαν δὲ ἄλλα τε πολλά τε θηρία, καὶ ἐλέφας, καὶ κοροκόττας. id est, *In istis spectaculis & Plautiani Apri 60. certarũt inter se signo dato, multæque aliæ bestiæ confectæ sunt, inter quas Elephas & Crocota.* Cõtrà in Cõmodo primo loco Venationem, deinde Gladiatores. Existimem igitur sub Consulibus Circensium Venationem fuisse accessionem. Sub Imperatoribus autem, non minor huic quàm illi dignatio. Quare Varro in Meleagro. *Sin autem delectationis causâ venamini, quantò satius est saluis cruribus in Circo exspectare, quàm hîc descobinatis in syluâ currere?* Et Varrone antiquior Plautus in Persâ. *Vola curriculo. istud marinus passer per Circum solet.* Edebantur ab Ædilibus, authore Varrone lib. III. cap. XIII. de re Rusticâ, in Circo maximo Ædilium Venationes, nõ sine Africanis bestiis. editę sunt & ab Augusto. Sueton. cap. XLII. *In Circo*

aurigas, cursoresque & confectores ferarum, & nonnunquam ex nobilissimâ iuuentute produxit. Mortuo Caracallâ Amphitheatrum conflagrauit, quare in Circo multos annos & Venationes & Gladiatores exhibitæ. Dio de legationibus. τὸ θέατρον κυνηγετικὸν κατεφλέχθη. ὅθεν ἡ θέα τοῖς μονομάχοις ἐν τῷ σταδίῳ πολλὰ ἔτη ἐπετελέσθη. Et postremis Imperatoribus editæ in Circo feræ. Casiodor. in Chronico. *Aemiliano & Aquilino Consulibus, millesimus annus Romæ expletus est, ob quam solemnitatem innumerabiles Philippus cum filio suo bestias in Circo magno interfecit.* Ammianus Marcellinus lib. XIV. pugiles & ludicra cruenta in Circo data esse à Constantio docet.

De Amphitheatro.

CAP. X.

POST Amphitheatri vsum rarò in Circo Venationes editæ, sed in Amphitheatro, quod idcirco à Dione κυνηγέσιον dicitur, quasi magis Venationi quã Gladiatorio muneri sit exstructum. Scauri theatrum, omnium maximum opus pro Amphitheatro fuisse nõ dubito, vbi Venationes editæ sint, cùm primus omnium Scaurus Ædilitate suâ varias 150. vniuersas miserit, au-

thore Plinio lib. viii. cap. xvii. lib. ix. cap. v. Theatrum item Pompeij Venationes habuit, quare & à Plinio Amphitheatrum dicitur lib. xxxvi. cap. xv. *Cauea, inquit, ipsa (Theatri M. Scauri) cepit hominū 80. millia, cùm Pompeij Amphitheatri, toties multiplicatâ vrbe tātóque maiore populo sufficiat large* (lego ægre) *40 millibus.* gradus intelligo ad ædē Veneris, qui pro theatro & Amphitheatro fuerunt, vt libro de Circo indicaui. Itidem & Amphitheatrum Curionis feras accepit apud Plinium lib. xxxvi. cap. xv. *Sed et in theatro Venationes subinde editæ sint, primus tamen omnium Iul. Cæsar Asiâ & Aegypto domitis theatrum Venationi exstruxit, quod Amphitheatrū appellatū, quia sedes absq; scenâ in ambitū haberet.* θέατρόν τε κυνηγετικὸν ἰκριώσας, ὃ καὶ ἀμφιθέατρον, ἐκ τοῦ πέριξ πανταχόθεν ἕδρας ἄνευ σκήνης ἔχειν προσερρήθη. Deinde Statilius Taurus in Capo Martio lapideum suis sumptibus exædificauit. Dio lib. li. καὶ τὸ θέατρον ἐν τῷ ἀρείῳ πεδίῳ κυνηγετικὸν λιθινὸν ἐξετέλεσε τοῖς ἑαυτοῦ τέλεσι καὶ καθιέρωσε. Pub. Victor in regione Circi Flaminij collocat, quod arsisse sub Nerone Xiphilinus author est. Tertiū Titi fuit, de quo Eutrop. lib. vii. κατασκευάσας δὲ ῥωμαίοις ἀμφιθέατρον ἀπήρξατο τῆς ἐνταῦθα θέας πεντακισχίλια μὲν ἐγκατασφήξας τῷ τόπῳ θηρία. id est,

cùm exstruxisset Romæ Amphitheatrum, inchoauit in eo spectaculorum primitias, & quinque millia ferarum interfecit. De eo Ammianus Marcellinus, *Amphitheatri moles,* inquit, *solidatâ lapidis Tiburtini compage, ad cuius summitatem ægrè visio humana conscendit.* Consulendus eâ de re Dio in Tito. Describitur Amphitheatri cauea à Prudentio in Hymnis.

Intrant intereà locum rotundâ
Conclusum caueâ, madens ferarum
Multo sanguine quam furor cruentat.
Hic flammante pyrâ niger minister,
Ardens supplicium parare iussus,
Construxit facibus rogum supremis.

In Circo enim & Amphitheatro supplicia fieri solita. vnum addam è Casiodoro lib. v. ep. XLII. de Titi Amphitheatro. *Hoc Titi potentia principalis, diuitiarum profuso flumine cogitauit ædificium fieri, vnde caput vrbium potuisset, cùm Theatrum, quod est hemisphærium, Græcè dicatur Amphitheatrum, quasi in vnum iunctâ visoriâ, rectè constat esse nominatum. Qui speciem eius arenâ concludens, vt concurrentibus aptum daretur spatium, & spectantes omnia faciliùs viderent, dum quædam prolixitas vniuersa collegerat.*

De caussâ.

Capvt XI.

Dvabvs maximè de caussis Gladiatores & Bestiarij dati sunt, vt Manibus litarent, & animos ciuiũ ad cędẽ assuefacerent, exemplóque seruorum ad laudis & victoriæ cupiditatem accenderent. Primam attigit suprà Tertull. lib. de Spectaculis; alteram Plin. in Panegyrico Trajani. *Visum est spectaculum inde non eneruе, nec fluxum, cùm in seruorum noxiorúmque corporibus, amor laudis & cupido victoriæ cerneretur.* Idem penè de Gladiatoribus admonet Cicero II. Tusculanâ. *Cùm verò sontes ferro depugnabant, auribus fortasse multæ, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorẽ & mortem disciplina.* Tertiã caussam addit Capitolinus in Max. & Balbino. Vnde autẽ mos tractus sit, vt proficiscentes ad bellum Imp. munus gladiatorium, & Venatus darent, breuiter dicendũ est. Multi dicunt apud veteres hanc deuotionem cõtra hostes factam, vt ciuium sanguine litato, specie pugnarum, se Nemesis, id est, vis quędam fortunæ, satiaret. Alij hoc literis tradunt, quod verisimilius credo, *ituros ad bellum*

Romanos debuisse pugnas videre, & vulnera, & ferrum, & nudas inter se cohortes, ne dimicantes in bello armatos hostes timerent, aut sanguinem perhorrescerent. Lipsius, *nudos inter se coortos*, legit. Vulgata lectio recta est; qui enim è matutino spectaculo supererant, quasi per turmas & cohortes nudi inter se committebãtur. Quarta potest addi voluptas Imperatorum, aut populi. sub Imperatoribus enim, cùm iam ciues, qui Romæ agerent, onere militiæ exempti ac liberi essent, spectacula magis ad voluptatem quã ad animos audaciâ & fortitudine roborandos exhibebãtur. Lampridius in Heliogabalo, *Strauit sibi triclinium in summo lusorio, & dum pranderet noxios & Venationes sibi exhibuit.* Lipsius legit, *ibi exhibuit*. probè, quanquam priuatę fuêre istæ Venationes, sicut & inter epulas priuati Gladiatores. De voluptatę populi testatur Capitolinus in M. Anton. Philos. *Absens populi Romani voluptates curari vehementer præcepit perditissimos editores.* quos Suetõ in Caligulâ cap. XXVII. *curatores Venationum* vocat his verbis. *Curatorem munerum ac Venationum per continuos dies in conspectu suo catenis verberatum non priùs occidit.* Certè genus quoddam officij fuisse videtur infra editorem curator Venationum. sed de populi volupta-

tibus Symmachus lib. II. ep. XLVI. *In bonam partem traho, quòd Saxonum numerus morte contractus intra summam decretam populi voluptatibus stetit*. lib. X. ep. XIX. *Curules ac scenicas voluptates Circo, ac Pompeianæ caueæ suggeratis*. voluptati enim populi ludis omnibus consulebatur, vnde & Tribunus voluptatum, l. vlt. C. Theodos. tit de Scenicis. & apud Cassiodorum lib. v. ep. xxv. lib. VI. formulâ XIX. his verbis, *Et cùm lasciuæ voluptates recipiant tribunum, hoc non meretur habere primarium*. lib. VII. ep. X. *Quapropter Tribunum te voluptatum per illam indictionem nostra facit electio*. administrãda est enim sub quadam disciplinâ exhibitio voluptatum. quo loco videtur eius procuratio ad Scenicos modò pertinere. Alius meo animo fuit is de quo agit Suetonius cap. XLII. Tiberius *nouum instituit officium à voluptatibus præposito equite Romano & Censorio Prisco*. Eum enim intelligo qui voluptates Imperatoris, nõ populi curaret; nam & ei qui genus aliquod nouæ voluptatis reperisset, in cibo, potu, & Venere præmia instituit. Petronius Arbiter voluptatum Neroni fuit. Tacitus lib XVI. *Inter paucos familiarium Neroni assumptus est elegãtiæ arbiter, dum nihil amœnũ & molle affluens putat, nisi quod ei Petronius approbauisset, vnde inui-*

dia Tigillini quasi aduersus æmulum & scientiá voluptatum potiorem. Sed vt ad Venationem redeamus, Vopiscus in Aureliano, *Sequentibus diebus*, inquit, *datæ sunt populo voluptates ludorum Scenicorum, Circensium, Venationum.* Martial. in Epitaph. Paridis lib. II. ep. XII.

Vrbis deliciæ, saléſque Nili,
Ars & gratia, luſus & voluptas.

Pollio in Gallienis, *ne diutius Theatro & Circo addictâ Rep. per voluptatum deperiret illecebras.* Tertull. de habitu mul. *Nam & omnes istæ prophanæ spectaculorum secularium voluptates, ipsa etiam Idololatria, ex rebus Dei constat.* Sym. lib. v. ep. LVII. *De Venatoribus loquens, iis rebus quas ciuiũ voluptati animoso impendio præparamus.*

Moderatos viros, maximè Christianos, abhorruiſſe ab hoc ſpectaculo.

CAP. XII.

HRISTIANI & viri paulò humaniores ab huius ſpectaculi ſæuitiâ abhorruerunt, vt apparet ex Athenagorâ in Apologiâ pro Chriſtianis, quibus eo ſpectaculi genere interdictum eſt: Οὓς γὰρ ἴσασιν οὐδ' ἰδεῖν κἂν δικαίως φονευόμενον, ὑπομένοντας, τούτων τίς ἂν κατείποι ἢ ἀνδροφονίαν ἢ ἀνθρωποβορίαν; ἀλλ'

ἡμεῖς πλησίον εἶναι τὸ ἰδεῖν τὸν φονευόμενον τοῦ ἀποκλεῖναι νομίζοντες, ἀπηγορεύσαμεν τὰς δι' ὅπλων ἀγωνίας, καὶ διὰ θηρίων, καὶ τὰς τοιαύτας θέας. *Quos enim ſciunt ne ſpectaculum quidem ferre poſſe, hominis qui meritò ac iure capite plectatur, quis eos aut homicidas aut carnis humanæ voratores accuſare poßit? ſed nos exiſtimantes cernere cædem affine eſſe homicidio, prohibemus Gladiatoria munera & Venationes & huiuſmodi ſpectacula*. Tertull. Apol. cap. IX. *Minus autem & illi faciunt, qui libidine feræ humanis membris inhiant, quia viuos vorant? minus humano ſanguine ad ſpurcitiam conſecrantur, quia futurum ſanguinem lambunt: non edunt infantes planè, ſed magis puberes.* Exaggerat ſæuitiam ſpectantium lib. de Spectacul. cap. X. *In Amphitheatro deroſa, & in ſuo ſanguine ſquallentia corpora patientißimis oculis deſuper incumbere.* Lactantius lib. VI. cap. XX. *Hos tamen ludos vocant, in quibus humanus ſanguis effunditur. an poßint pij & iuſti homines eſſe, qui conſtitutos ſub ictu mortis, ac miſericordiam deprecantes, non tantùm patiuntur occidi, ſed efflagitant ferúntque ad mortem crudelia & inhumana ſuffragia, nec vulneribus ſatiati, nec cruore contẽti? quin etiam percuſſos iacentéſque repeti iubent, & cadauerum ictibus dißipari?* Indignabatur enim populus, iniu-

riámque putabat, si ferrum aut feram arenarij refugerent, ictus repeti, flagella admoueri iubebat. Hinc nimirum est quod Seneca populum è spectatore in aduersarium conuerti ait lib. de irâ. *Vt iniuriam putet populus, quod non libenter pereunt, & contemni se iudicat, & vultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersarium vertitur.* Ambrosius ministerium crudelitatis vocat, in Psal. CXVIII. Serm. VIII. *Inutiles, inquit, Venatores qui capiant bestias, quæ in pompam spectaculo populari præbeant ministerium crudelitatis.* Grauius enim morte putabãt expleri ferarũ aluos humanis carnibus. Saluian. lib. VI. *In spectaculis summum deliciarum genus est mori homines, aut, quod morte grauius acerbiúsque, lacerari, expleri ferarum aluos humanis carnibus, comedi homines cum circunstantium lætitiâ, hoc est non minus penè hominum aspectibus, quàm bestiarum dentibus deuorari.* item de omnibus Amphitheatris, Odeis, Lusoriis, Pompis, Athletis, Petaminariis, Pantomimis, Prudentius lib. II. in Symm. sub finem.

Nullus in vrbe cadat cuius sit pœna voluptas,
Nec sua virginitas oblectet cædibus ora,
Iam solis contenta feris infamis arena
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.

Cassiodorus lib. V. ep. XLII. vocat hunc ludum crudelem,

crudelem, sanguinariam voluptatem, religionem impiam, humanam, vt ita dixerim, feritatem Cic. lib. VIII. epist. I. *Quæ potest esse homini politico delectatio, cùm aut homo imbecillus à valentissimâ bestiâ laniatur*, &c. Viri honesti adeò abhorruerunt ab his voluptatibus, vt sæpe vxoribus nuntium remiserint, quòd arenariis oblectarentur. Cod. lib. VIII. de repud. *Nec vllo modo vxorem expellet, nisi adulteram, vel Circensibus, vel Theatralibus, vel arenarum spectaculis, se prohibente, gaudentem*. Christiani Imperatores cruenta spectacula sustulerunt. lib. XI. Cod. tit. XLIII. *Cruenta spectacula in otio ciuili, & domesticâ quiete non placent. quapropter Gladiatores esse omnino prohibemus*, ait Cōstātinus magnus, à quo Venationes non sunt sublatæ. nam & Constantius filius eius ludicris cruentis delectabatur, vt Ammian. Marcellin. lib. XIV. qui *vetita certamina vocat, quòd à Constantino vetita sint, & contra naturam hominis edantur.*

Qui Venationem ediderint.

CAP. XIII.

EDITORES Græci ἀγωνοθέτας vocant, Latini, Munerarios & Muneratores. Ælianus lib. VII. cap. vlt. τὸν διδόντα τὰς

θέας. Edebatur autem Venatio non ad supplicia modò, aut funeris honorem, verùm & ad populi voluptatem. Tertull. lib. de Spectac. cap. XII. *Licèt transierit hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viuentium, quæstores dico, & magistratus, & flaminia, & sacerdotia.* Dictatores, Consules, Prætores, Ædiles, Quæstores, tum verò maximè Imperatores vtriusque ludi munera dedêre. Dictatores Sylla & Iulius Cæsar, Consules Augustus, & desidente Rep. Iustinianus, multíque alij. Saluian. lib. VI. *Et cùm hæc omnia ipsi agants qui annis nomina tribuunt, quibus anni ipsi exordium sumunt, credimus nobis bene annos posse procedere.* Consules accipe, quorum nominibus fasti, & anni signabantur. Augustus *Cæsar, quod est læti vel amœni animi, oblectabatur omni genere* spectaculorum, præcipuè ferarum incognitâ specie, & infinito numero, vt Victor in Augusto. in lapide Ancyrano Augustus de se ait, Venationes se dedisse, quibus confecta sunt bestiarum circiter trium millium & quingentæ. dedit & ad Lychnuchos Venationes Domitianus apud Suetonium cap. IV. De Prætoribus Spartianus in Adriano. *Prætor factus est sub Surâ bis, Seruiano iterum Cos. quum sextertium vicies ad ludos edendos à Traiano accepit. &*

extremis temporibus Reip. Romanæ. Sym. lib. IX. ep. CXVI. *Ludos Prætorios præparamus, quorum ornatus peregrina animalia desiderat, vt nouo cultu Romana splendescat editio.* De Ædilibus, quorum propria fuit ludorum editio stante Rep. testis est Plinius lib. VII. qui M. Æmilij Scauri munus Ædilitium magnificentissimum fuisse narrat, in quo Pantheræ CL. & Crocodili V. Leonum simul plurium pugnam Romæ princeps dedit Q. Scæuola, P. filius in Curuli Ædilitate. Centum autem Iubalorum primus omnium L. Sylla, qui posteà Dictator fuit in Præturâ. Plin. lib. VIII. cap. XVI. De Quæstoribus Victor lib. de viris illustribus. *L. Lucullus nobilis, disertus, & diues, munus Quæstorium amplißimum dedit.* Lamprid. in Alexandro Seuero. *Quæstores candidatos ex suâ pecuniâ iußit munera populo dare, sed vt post Quæsturam, Præturam acciperent, & inde prouincias regerent. Aerarios verò instituit, qui de ære fisci ederent munera, eadémque parciora.* De Imperatoribus passim exempla prostant apud Dionem, Herodianum & alios. Imò & priuati pecuniâ suâ ludos dedêre impetratâ à Principe editione. In V. Inscript. *Impetratâ editione ab indulgentißimo M. P. diem Gladiatorum, & omnem apparatum pecuniâ suâ*

edidit. ídque plurimis de caussis. In funere vi-
rorum aut fœminarũ nobilium. Dio in Iulio
Cæsare. ἐπὶ τῇ θυγατρὶ καὶ θηρίων σφαγὰς, καὶ
ἀνδρῶν ὁπλομαχίας ἐποίησεν. In filiæ funere, in-
quit, & ferarum cædem, & virorum certamen
fecit. Sueton. cap. XXVI. Gladiatorum modò
meminit. Munus, inquit, populo epulúmque in
filiæ memoriam pronunciauit, quod ante eum nemo
fecit. pronunciauit, id est, proscripsit, seu, edixit.
Edicere enim ludos ad certum diem sole-
bant, vt est apud Cicer. lib. XVI. ad Atticum.
Venationem, quæ postridie ludos Apollinares futu-
ra erat, proscriberent III. Idus Quintiles. Seneca
lib. de breuitate vitæ, Edictum diem muneris,
ait, & populum velle transire medios dies. ep.
CXIX. Nemo qui parturienti filiæ obstetricem ac-
cersit edictum & ludorum ordinem perlegit. Dati
quoque ob salutem Principis. In Vet. Inscr.
Quod pro salute & indulgentiâ Imperatoris An-
tonini Pij Felicis Augusti munus familiæ Gladia-
toriæ ex pecuniâ suâ edidisset. Dio tamen lib. vlt.
narrat vetuisse Claudium ne pro salute suâ lu-
di aut scriberentur, aut dicerentur. ὑπὲρ ἑαυτοῦ
σωτηρίας ἀγῶνας γράφεσθαι ἢ λέγεσθαι. Ob victo-
riã & triumphũ. Sueton. in Iulio. cap. XXXIX.
post Asiam, Ægyptum, & Africam debella-
tas à Iulio Cæsare Venationes editæ per dies quin-
que: ac nouissimè pugna edita in duas acies, quin-

genis peditibus, Elephantis vicenis, tricenis Equitibus hinc & inde commissis. Iullus Antonij filius natales Augusti celebrauit Prætor ludicro Circensi, & cæde ferarum. Dio lib. LIV. Τά τε γενέθλια τοῦ Αὐγούστου ὁ Ἴουλλος ὁ τοῦ Ἀντωνίου παῖς στρατηγῶν, καὶ ἱπποδρομίᾳ, καὶ σφαγαῖς θηρίων ἑόρτασε. Deinde addit, natales Augusti & in Circo, & in vrbe multis locis honoratos esse cæde ferarum. καὶ τὰ γενέθλια τὰ τοῦ Αὐγούστου, καὶ ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ, καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ πόλει πανταχόθι θηρίων σφαγαῖς ἐτιμήθη. Vnde colligas non in Circo modò, sed in septis & foro Venationes editas. Spartianus in Adriano. *Gladiatorium munus per sex dies continuos exhibuit, & mille feras natali suo edidit.* Varia item spectacula edita ob reditum Seueri commemorat Dio apud Xiphilinum, decenniis principatus eius, ob victorias quas reportarat: quibus Apri Plautiani sexaginta inter se commissi sunt, cæsæque plurimæ feræ, cum primis Elephas & Crocota. ἐγένοντο δὲ καὶ θέαι τηνικαῦτα παντοδαπαὶ, ἐπί τε τῇ ἀνακομιδῇ τοῦ Σεβήρου, καὶ ἐπὶ τῇ δεκετηρίδι αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ ταῖς νίκαις. In dedicatione ædis Venationem editam author Dio in Pompeio. κἀν ταῖς αὐταῖς ἡμέραις ὁ Πομπήϊος τὸ θέατρον, ᾧ καὶ νῦν λαμπρυνόμεθα, καθιέρωσε, καὶ

λέοντες ἐν αὐτῷ πεντακόσιοι ἐν πέντε ἡμέραις ἀναλώθησαν, καὶ ἐλέφαντες ὀκτὼ καὶ δέκα πρὸς ὁπλίτας ἐμαχέσαντο. *Sub idem tempus Pompeius Theatrum, quo hodiéque nobilitamur, dedicauit, & Leones in eo quingenti quinque diebus consumpti sunt, & elephantes duodeuiginti cum viris armatis depugnarunt.* De Tito idem Author scribit in hæc verba. τὸ δὲ δὴ θέατρον τὸ κυνηγετικὸν, τότε βαλανεῖον τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ καθιερώσας, πολλὰ καὶ θαύμαστα ἐποίησε. γέρανοί τε γὰρ ἀλλήλοις ἐμαχέσαντο. *Titus Amphitheatrum Venationibus & Balnea suo nomine dedicauit, tum ibi multa & admirabilia fecit, grues enim inter se depugnarunt.* Augustus Q. Tuberone, Maximo Coss. IV. Non. Maij Theatri Marcelli dedicatione Tigrin primus omnium Romæ ostendit in caueâ mansuefactam. D. verò Claudius simul quatuor, ait Plin. lib. VIII. cap. XVII. Imperatores & Consules dignitatis & voluptatis ergô magnificentissimos ludos ediderunt. Dio in Nerone. Καί ποτε θέατρα ἀποκλείνας, ὕδωρ τε εὐθὺς ἐς τὸ θέατρον ἐπωχέτευσε, καὶ ναυμαχίαν ἐπετέλεσε, καὶ μετὰ τοῦτο ὕδωρ ἀφεὶς μονομαχίαν ἐπιδιέθηκε. τέλος εἰσάγων αὐτὸς αὖθις δεῖπνον δημοσίᾳ πολυτελὲς ἐδείπνισεν. *Iustinianus* item *Consulatum nobilissimum præ cæteris Orientalibus edidit:*

(ſic lege apud Marcellinum Comitem, non, *addidit*) *nam* CCLXXX. *ſolidorum H-S liberâ Conſulum profectâ munificentiâ in populum, inque ſpectacula, ſiue ſpectaculorum achimam diſtributa ſunt.* XX. *Leones,* XXX. *Pardos, & alias feras ſimul exhibuit,* ait Spartianus; *ab vrbe nunquam vllum Venatorem aut Scenicum auocauit. in Circo multas feras, & ſæpe centum Leones interfecit.* Hoc poſtremùm admonebo, *integrũ fuiſſe teſtatori pecuniæ ſummam ciuitati legare in Venationem & munus, quanquam & in alios vſus conferri potuit, ſi è re populi eſſet.* ff. de legat. I. l. CXXII. Ciuitatibus legari poteſt etiam quoad honorem, putà quod ad munus edendum, Venationémve, ludos Scenicos, ludos Circenſes relictum fuerit. tamen l. IV. ff. de adminiſt. rer. ad ciuit. Senatus in eas cauſas erogare vetuit, & pecuniam eò legatam in id quod maximè neceſſarium municipibus videatur conferre permittitur. idem, municipio pecunia legata, vt ex reditu eius Venatio aut ſpectacula edantur.

De sumptu, & Venatoribus.
CAP. XIV.

MAGNI fuêre sumptus omnibus ludis, quibus ad rastrum prodigis sæpe res rediret, vt Cicero indicat lib. II. de Offic. *Prodigi*, inquit, *qui epulis & viscerationibus, Gladiatorum muneribus, ludorum Venationúmque apparatu pecunias profundunt.* Consule Plinium lib. XXXVI. cap. XV. de Scauri & Curionis ludis. Maximi verò sumptus ludicrâ Venatione edendâ, non modò quòd feræ ex vltimo orbe conquirendæ, conuehendæ, alendæ essent, verùm etiam confectores pretio alliciendi, qui sanguinem & vitam non temerè nisi summo pretio addicebant. Quare editores sæpe à principibus adiuti, sæpe modus editioni adscriptus, interdum vetitæ prouincialibus editiones. Feras ex vltimo orbe cõquisitas indicat Symmachus lib. II. ep. XLVI. *Nostros quibus Vrsorũ lectio & comparatio iampridẽ credita est, peruectos ad te temporis æstimatione non ambigo. sed si cursualium præpositorum auaritiâ retardantur, erit beneficentiæ tuæ, noris quibus tenetur.* Vnde ab Imperatore cautum legimus, ne

bestiæ quæ ad comitatum ab omnibus limitum ducibus transmittuntur, plus quàm septem dies intra singulas ciuitates retinerentur. Cod. lib. II. tit. XLV. Vrsi è Caledoniâ, & Pannoniâ, Leones & Tigres ex Africâ, Crocotæ & Rhinocerotes ex Indiâ, Crocodili ex Ægypto aduehebantur, vt Plinius lib. VIII. Ad eas captandas Venatores fuêre publici, quo numero Macrinus olim, posteà Imperator apud Capitolinum. Et in Seuero Venatores principum virorum fuisse notat Lampridius. de quibus Sozom. lib. VII. cap. XXIII. ὁ δὲ Ἀμβρόσιος ἐλθὼν ἐπὶ τὴν πόλιν ᾗ τὰς θῆρας εἰσῆγον ἔλαθε, καὶ συνεσελθὼν τοῖς κυνηγοῖς. *Ambrosius veniens in vrbem quâ feras inducebant, latuit, & simul cum Venatoribus ingressus est.* Certè occidendorum Leonum (qui cladem afferrent agris) cunctis potestas facta est, lib. II. Cod. tit. XLV. Emi & Leones moris fuit. Ambros. ep. VII. *Emptores Leonum, si exasperatos eos excutere ceruice toros viderint, fugiunt, & delitescunt.* Sed ea coëmptio nonnisi veniâ ab Imperatore impetratâ fieri potuit. Symmachus lib. VII. cap. CXXII. *Adde,* inquit, *si placet quod à me postulatum tenes, vt aliarum Libycarum mihi emptio sacrâ authoritate præstetur. quo impetrato, omnium perceptionum donum putabo.*

In eâ coëmptione ab Imperatore sæpe adiutos editores, testis est Symmachus lib. II. ep. XLV. (cùm aut feræ, aut pecuniæ de domo Imperatoris præberentur.) Sic enim ille. *Velímque si tam facile factu est, hanc munificentiam principis Lybicarum largitione mutari. quare se Stiliconi plurimum debere agnoscit, cuius operâ Imperatoris beneficentiam expertus sit.* lib. IV. ep. XII. *Ego in filij mei editione testabor, cùm Romanam caueam Leopardorum cursus impleuerit, cui iustior plausus & læta suffragia debeantur.* Deinde addit, *Honorio diuinæ stirpis Augusto benefaciendi semper addis calorem, docésque inuictum principem Senatorum mediocritatem muneribus incitare.* lib. VI. ep. XII. *In futuros magistratus Imperatoriam prouocas largitatem.* Confectores autem si noxij erant, emi necesse non fuit: si mercede operas locarent, aut manum ad cultrum pecunia numeranda fuit. Cic. ad Q. Fratrem, *Ille vindex Gladiatorum & bestiariorum emerat de Cospinio & Pomponio bestiarios. vtrique enim emebantur.* Quint. in Gladiatore, *certa enim arenæ destinabar victima, nemo munerario vilis steterat.* quare hæc voluptas *volentium celebrari impensis dicitur.* l. I. C. de spectac. In Venatoribus authorandis sæpissime intercedebat Iudicum authoritas in æstimatione

pretij & dilectu. Symmachus lib. v. cap. LVII. *Quapropter quæso te vt Venatorum potissimos authoritate Iudicis & fratris amore concedas, multum rebus omnibus additurus, quas ciuium voluptati animoso impendio præparamus.* Vnde coniicere est, Venatores in Imperio Romano fuisse percelebres, qui authoritate Iudicis certo pretio inuitarentur. Certè Macrinus fuisse Venator in Africâ dicitur, sed an arenarius, an Cæsarianus, incertum. Capitolinus enim in Macrino sic ait: *Plerique Gladiatoriam pugnam eum exhibuisse dixerunt, & acceptâ rudi ad Africam isse, Venatorem primò, pòst etiam tabellionem fuisse, deinde Aduocatum fisci.* Putem certè arenarium Venatorem, qui operas cultro locaret. Spartianus in Adriano ait certos Venatores Romę destinatos esse, qui rarò inde aliò auocarentur. Cyprianus lib. I. cap. I. *Feris obiiciunt se quos nemo damnauit ad bestias, ætate integrâ, honestâ satis formâ, veste pretiosâ viuentes in vltroneum funus adornantur. pugnant ad bestias non crimine sed furore. spectant filios suos patres, frater in caueâ & soror præstò est.* E Venatoribus enim alij emptitij, alij gratuiti, sicut & è Gladiatoribus. Liuius lib. XXVIII. *Gratuita omnis pugnantium opera fuit.* l. IX. ff. de offic. Procons. in fragm. Phtiœ. *qui iaculandi*

causâ (id est, ad feras iaculo figendas) *ad vrbem peregrè missus est, famosus non est.*

De Largitionibus & reliquo sumptu in Venatores.

CAPVT XV.

GRATVITIS Venatoribus, qui bene rem gessissent largitionem ab editoribus factam esse non dubito; imò & emptitiis. Audiendus Cassiodorus lib. v. ep. XLII. *Sed vos quibus necesse est talia populis exhibere, largitate manus fundite præmia, vt hæc miseris faciatis esse votiua, alioqui violenta compulsio est, solemnia dona subtrahere, & mortes detestabiles imperare. Et ideò quicquid in longam consuetudinem antiquâ liberalitate peruenit, sine aliquâ dilatione concedite supplicanti, quia homicidij reatus est, illis esse tenacem, quos editio vestra inuitauit ad mortem. Heu mundi error dolendus, si esset vllus æquitatis intuitus, tantæ diuitiæ pro vitâ mortalium deberent dari, quantæ in mortes hominum videntur effundi.* Symmachus lib. v. cap. LVII. *Et ideò de Venatoribus exhibendis repeto postulatum. dies muneris nostri tempori admouetur, cui largitas candidati*

sola non sufficit, si lautioribus arenariis deseratur. Inepta est enim liberalitas quæ præstatur indignis. Certè magnis pretiis emebantur Venatores, maximis honorabantur victores. Iuuenal. Sat. VII.

Accipe victori populus quod postulat aurum. Sueton. in Augusto cap. XLV. *Corollaria & præmia alienis quoque muneribus ac ludis de suo offerebat.* In Claudio. cap. XXI. *Nec vllo spectaculi genere communior aut remißior erat, adeò vt oblatos victoribus aureos, prolatâ sinistrâ pariter cum vulgo, voce digitísque numeraret.* Lipsius *comiorem*, legit. Vulgata probo, adstipulatore Dione, qui μᾶλλον κοινὸν, καὶ ἐπιεικῆ interpretatus est. Dabantur & vestes. Vopiscus in Carino. *Iunius Messala patrimonium suum Scenicis dedit, heredibus abnegauit, matris tunicam dedit mimæ, lacernam patri mimo.* Xiphilin. in Commodo. ἐκεῖνοι μὲν ὀλίγον, τι λαμβάνοντες ἐστιᾶσι. τῷ δὲ δὴ Κομμόδῳ πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδες καθ᾽ ἑκάστων ἡμέραν ἐκ τῶν μονομαχικῶν χρημάτων ἐδίδοντο. Huc referendum putem quod ait Chiliad. XIII. cap. CCCCLXXV. Tzetzes. εἰσὶ δὲ ἀγῶνες στεφανῖται ἢ δωρεῖ·ται οἱ ἀθληταὶ γὰρ λαμβάνειν τι χρήζοντες τοῖς ἀγῶσι, μὴ λέιελα, καὶ αἴθη δὲ καὶ βοτανῶν

στεφάνους νικήσαντες διέβρεχον τὴν ἄγυριν τὸ πλῆθος, καὶ οὕτω συνηράνιζον χρήματα τῇ ἀγύρτῃ, ὅθεν ἀγύρται. *Agones*, inquit, *aut coronâ, aut muneribus honorantur. athletæ quippe exprimere aliquid à spectatoribus cupientes in certaminibus, non lilia aut flores, aut coronas herbaceas discurrebant per caueam & consessum, & hoc pacto pecunias corradebant, vnde Agyrtæ dicti.* Imperatores certè cùm interessent spectaculis, aliquid victoribus erogabant, alij parciùs, alij cumulatiùs. Lampridius in Alexandro. *Spectacula frequentauit cum summâ donandi parsimoniâ, dicens & Scenicos, & Venatores, & Aurigas sic alendos quasi seruï nostri, aut Venatores, aut muliones, aut voluptarios.* Quo loco mihi duo genera Venatorum nota, alios arenarios, alios syluaticos: ad vsum dominorum fuêre tamen, qui Venatoribus aliquid supra alios indulgendum esse putarint, quia caput dimicationi obiectant. Casſiodorus lib. v. ep. XLII. *Si Consularem munificentiam prouocant, qui præunctâ corporum flexibilitate luctantur, quo munere Venator explendus est, qui vt spectantibus placeat, suis mortibus elaborat? Voluptatem præstat sanguine suo, & infelici sorte constrictus, festinat populo placere, qui eum non optat euadere.* Non autem aurei tantùm certaminibus dati, verùm etiam

& vestis serica, & alia id genus munera. Vopiscus in Carino. *Græcis artificibus & Gymnicis & histrionibus, & musicis aurum & argentum, donata est vestis serica. Sed hæc omnia nescio quantũ ad populum gratiæ habeant, nullius certè momenti apud principes bonos. Diocletiani dictum fertur, cùm ei quidam largitionalis suus editionem Cari laudaret, dicens multùm placuisse principes illos causâ ludorum Theatralium & Circensium, Ergo,* inquit, *bene risus est imperio suo Carus.* Magnitudo sumptuum, qui editori sustinendi erant, mouit Tiberium, vt S. C. caueret, ne quis Gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum millium res esset, ait Tacit. lib. IV. & Antonium Pium, Marcúmque Philosophum, vt sumptibus munerariorum modum ponerent; imò & Iustinianum ipsum Nouellâ CV. Dio de Neruâ. πολλὰς ἱπποδρομίας, ἄλλας τέ τινας θέας κατέλυσε, συστέλλων ὡς οἷόν τε δαπανήματα. *Multos,* inquit, *Circenses, & alia quædam spectacula sustulit, contrahens quantum fieri potuit sumptus.* Atque adeò, ne Præsides aut Proconsules editionibus suis prouinciales obtererent, edixit Cæsar, neuquis Magistratus aut Procurator qui prouinciã obtineret, spectaculũ Gladiatorũ, aut ferarum, aut quod aliud ludicrũ ederet, ait Tacit. lib. XIII.

nam antè non minùs tali largitione, quàm corripiendis pecuniis ſubiectos affligebant.

De capturâ ferarum.

CAP. XVI.

FVERE Venatores publici, qui feras in Africâ, Ægypto, Caledoniâ, Pannoniâ, cæteríſque gentibus ad ſpectacula venarentur, vt è Lampridio & Capitolino docuimus. Captabantur, aut indagine Canum, de quâ Tibull. lib. IV.

--- --- Claudam denſos indagine colles,
Et demam celeri ferrea vincla Cani.

Tædis item & foſsis. Claudianus lib. III. Stilicon.

Non illos tædæ ardentes, non fracta ſupernè
Lapſuro virgulta ſolo, non vocibus hœdi
Pendentis ſtimulata fames, non foſſa fefellit.

Aut ſi eques à tergo inſtans in lineas & retia compelleret. Seneca lib. I. de Clementiâ. *Si feras lineis & pinnis clauſas contineas, eaſdem à tergo eques inceſſat, tentabunt fugam per ipſam formidinem; aut ſi formido ipſa è pennis conſerta terriculo eſſet & in inſidias ageret.* Quod genus à Senecâ notatur lib. II. de Irâ. *Maximos fera-*

rum

rum greges linea pennis distincta continet & in insidias agit. Virg. III. Georgic.

Puniceæque agitant timidos formidine pinnæ.

XII. Æneidos.

-- -- puniceæ septum formidine pinnæ
Venator cursu Canis.

Puniceam vocat, quia color pennarum varius erat, vt Nemesianus notat lib. II. de Venatione.

Nãque Vrsos magnósq; Sues, Ceruósq; fugaces
Terrificant, líníque vetant transcendere septũ.
Has igitur vario semper fucare veneno
Cura tibi, niueísque alios miscere colores.

Gratius de Venatione.

Sunt quibus immundæ decerptæ Vulture plumæ
Instrumentũ operis fuit, & nõ parua voluptas,
Tantùm inter niuei iungantur vellera Cygni.

Odore & colore terrebantur. Ibidem.

--- -- à Vulture dirus auaro
Turbat odor syluas.

Aut subsidebant irruentibus feris, eásque venabulo excipiebant: sed non cùm feras ad Venationem captarent. Auson. in epist.

--- --- --- Ceruos
Circundas maculis, aut multâ indagine pinnæ,
Aut spumãtis Apri cursum clamoribus vrges,
Subsidísque fero.

Nihil accommodatius afferri poteſt eâ Venatione quæ deſcribitur à Claudiano lib. III. Stiliconis. ſic enim inducit Dianam de editione Stiliconis loquentem.

--- --- --- Circenſi & ſcenicâ,
Cernitis quantos Neptunus equorum
Donet ab vrbe greges, laudi quàm multa canẽdæ
Fratris plectra vacent.

Deinde agit de Venatione quæ lineis & retibus fieret, ſine ſagittis aut venabulo, vt feræ ad ſpectacula ſeruarentur integræ.

--- --- --- non ſpicula poſcit
Iſte labor, maneãt clauſis nunc ſicca pharetris,
Omnis & à ſolitis noſter venatibus arcus
Temperet, in ſolam cruor hic ſeruetur arenam,
Retibus & clauſtris dilatâ morte tenendæ
Ducendæque feræ. --- ---
Conſulis in plauſtrum caſuris parcite monſtris.

Vt feras allicerent, Ceruorum aut Hinnulorũ pelle tegebantur, ſicuti aucupes auium plumis, cauebantque ne coccinati Tauris, albati Elephãtis apparerent. Plut. de fort. Alexand ἄνθρωποι δορὰς ἐλάφων περιτιθέμενοι, καὶ πτερωτοῖς ἀμπέχονται χιτωνίσκοις, ἄγρας ἐπιχειροῦντες ὀρνίθων, καὶ φυλάττονται ταύροις ὀφθῆναι φοινικίδας ἔχοντες, ἐλέφασι δὲ λευκοὺς χιτῶνας. quales fuêre Mænades apud Virg.

Pampineásque gerunt incinctæ pellibus hastas.

Dionysius de situ orbis.

Ζώματα, καὶ νεβρίδας ἐπὶ στήθεσι βαλόντες,
Εὐοῖ βάκχε λέγοντες.

Aliâ mente Nero apud Eusebiũ Christianos pellibus ouiũ tectos Leonibus obiecit. Postremum hoc esto de indagine, & venabulis è Statio lib. II. Syluar.

Occidis altarum vastator docte ferarum,
Non grege Massylo, curuâque indagine clausus,
Non formidato supra venabula saltu
Incitus, aut cæco foueæ deceptus hiatu.

Consule Nemesianum, Gratium, Oppianum, Ælianum, Plinium, Aristotelem de Venatione, & naturâ animantium.

De caueis. Cap. XVII.

PRimvm oportuit feras retibus teneri, deinde claustris ligneis, aut ferreis claudi, tum plaustris Romam aduehi. Interim alebantur & à mansuetariis arte tractabantur. Cœlius lib. VIII. epist. ad Famil. epist. IX *Nam simul atque erunt captæ, qui alant eas & deportent habes eos quos ad Sitianã syngrapham misi.* Cauearum autem varia ge-

nera, variæque fuêre acceptiones. notum enim eſt interdum poni pro gradibus, & cuneis vnde populus ſpectaret. Cic. de Senect. *Vt Turpione ambiuio magis delectatur, qui in primâ caueâ ſpectat* (quæ & ima dicitur) *quàm qui in vltimâ*. (quæ ſumma dicitur fœminis attributa, ſicuti media plebi.) interdum pro arenâ. Saluian. lib. VI. *Quicquid immoderationis in Circo, quicquid furoris in caueâ*. Apuleius lib. IV. Metam. *conſeptum caueæ* vocat. Symmachus lib. IV. ep. XII. *Cùm Romanam caueam Leopardorum curſus impleuerit*. Marcell. lib. XXIX. *Amphitheatralem caueam*. Interdum pro caueis quibus includerentur feræ, quarum duo genera. aliæ enim ad uehendis feris, aliæ in arenâ coërcendis. Priores fuerunt ilignæ, aut fagineæ, quas fabri texerent, & frondibus inumbrarent, vt ſyluarum aſpectu beſtiæ fallerentur. Claud. lib. III. Stiliconis.

Hæc laqueis innexa gemunt, hæc clauſa ferũtur
Ilignis domibus. Fabris nec tigna polire
Sufficiunt: rudibus fagis texuntur & ornis
Frondentes caueæ.

Apuleius lib. IV. Metam. *Caueis feræ in editoris ædes feruntur.* ζώγρεα vocantur à Baſil. Serm. IX. in Exam. ὥσπερ δὲ τῶν θηρίων τὰ μισανθρωπότατα ἐπειδὰν τοῖς ζωγροῖς ἐναποκλεισθῇ,

περιβρύχεται τοῖς κυλίνδροις, τὸ μὲν πικρὸν καὶ ἀνήμερον τῆς φύσεως ἐνδεικνύμενα. ἐκπληρῶσαι δὲ τὴν μανίαν οὐκ ἔχοντα. id eſt, *Sicuti autem ex feris immaniores, poſtquã caueis incluſæ fuerint, rugiũt ad cylindros exerentes naturæ ſæuitiam, cùm furorẽ explere non poßint.* ζωγρεῖα fuêre viuaria, vt Scholiaſtis Interp. χοιροκομεῖον, τὸ καλούμενον ζωγρεῖον κανωτὸν, ὅπου οἱ χοῖροι τρέφονται. viuarium caniſtratum aut cancellatum Apris alẽdis aut Porcis. Imò & ferreis caueis Romam aduehebantur, ne lignea ſepta diffringerent. Symmachus lib. II. ep. LXXVI. *Vt nunc ſeptem ſcoticorum Canum probauit oblatio, quos proluſionis die ita Roma mirata eſt, vt ferreis caueis putaret aduectos.* Imò & per vrbem circũferebantur, vt Apuleius, & Plinius lib. VIII. cap. XVII. *D. Auguſtus Theatri Marcelli dedicatione Tigrin primus omnium Romæ oſtendit in caueâ manſuefactam, D. verò Claudius ſimul quatuor.* Putem ad eius inſtar eas expreſſas eſſe, de quibus Stat. lib. II. Sylu.

Connexúſque ebori virgarum argenteus ordo,
At tibi quanta domus rutilâ teſtudine fulget.

Hoc accipe de caueâ quæ aues caperet, de quâ & Martial. lib. XIV. Aliæ fuêre caueæ ferreæ aut lapideæ, in ipsâ arenâ Amphitheatri, quales videre me apud noſtros Pictauos

memini, amplo aditu, fornicatæ, ſaxis pendentibus, ſub ipſis gradibus & caueis, quæ & cryptæ. Herodianus ὑπόγαια vocat lib. I. Λεόντων ἐξ ὑπογαίων ἑκατὸν ἀναῤῥιφθέντων. Cyriacus Anconitanus in Itinerario, cubata & antra. *Et nunc*, inquit, *conſpicitur locus rotundus arenæ, per totum magnis ſaxis vndique ſtructus, &, vt ita dicam, perfilatus, cùm intus cubatis & antris multiformiter redimitus ſit*. Antra eiuſmodi nuſquam eſſe opinor integriora quàm in Amphitheatro Pictauienſi, ſub cuneis vndique ad mediam vſque caueam, aditu ingenti, quem ferreis portis clathratis occluſum olim fuiſſe non dubito. Cryptas appellatas arbitror, quâ voce vtitur Iuuenalis Sat. v. licèt alio ſignificatu.

Et ſolitus mediæ cryptam penetrare ſuburræ.

De his Statius lib. II.

--- --- -- ſtat cardine aperto
Infœlix cauea, & clauſis circum vndique portis,
Hoc licuiſſe nefas pauidi timuêre Leones.

Obſtructæ enim erant ferreis portis & ligneis, prout animalium impetus ferebat. Plautus Perſâ.

Ex portâ ludis cùm emiſſus eſt Lepus.

Portam caueæ intelligo, siue antrum subterraneum exaudias, siue caueam ligneam quâ includerentur, & circumferrentur feræ. Hanc portam Varro cochleam vocat lib. III. cap. V. de re Rust. *Ostium*, inquit, *humile & angustum, & potissimum eius generis quod cochleam appellant, vt solet esse in caueâ, in quâ* Tauri *pugnare solent*. Vulgatam enim lectionem retineo, & caueam pro arenâ exaudio. Lipsius legit, *ex quâ*. deinde addit, *perticas transuersas modicis interuallis gradatim annexas ad speciem cãcellorum scenicorum ac* Theatralium. Hac enim specie fuisse vt plurimùm, & cancellos habuisse densos, vt feræ anhelitum ducerent, ne fortè præcluso spiritu suffocarentur, argumento est Basil. Serm. x. in Exam. Λέοντα ἐν μικρῷ ζωγρῷ καταϰεκλεισμένον. τίς ὁ τῇ ἀραιοτάτῃ τῶν στημόνων ἐκείνων τῶν ξυλινῶν τὴν ἀναπνοὴν τῷ θηρίῳ παρασκευάσας, ὡς μὴ ἀποπνίξαι αὐτὸ τῷ ἰδίῳ ἄσθματι; Hesychio ζωγρὸς dicitur τόπος ἐν ᾧ θηρία ἐκβάλλονται. puto legendum ζωγρὸν: id est, *Leonem angustâ caueâ clausum. quis ille est qui feræ viam expediuit anhelitus ducenti per angustissima illa stamina, ne inopiâ spiritus suffocetur?* Columella vocat specus in cochleã retortos,

Caueas iſtas ligneas portatiles exiſtimo varias fuiſſe, alias maiuſculas, alias minuſculas pro varietate animantium. Capitolin. Gallienis. *Cùm quidam gemmas vitreas pro veris vendidiſſet vxori eius, ſurripi quaſi ad Leonem venditorem iuſsit, deinde caueâ Caponem emitti.* qui locus admonet non omnes portas fuiſſe cancellatas. alioqui enim expoſiti eſſent oculis Capones. ſed de quâ egit caueâ Sueton. in Caligulâ, cùm dixit, *Quoſdam beſtiarum more cauea coërcuit?* non antrum Amphitheatri intelligo, ſed caueam, quâ feræ circumferrentur. quomodo Calliſthenes Philoſophus Alexãdri iuſſu apud Arrianũ in caueã ferreã incluſus dicitur. Atheneus. ὁ δὲ Λυσίμαχος ἐμβληθῆναι αὐτὸν ἐκέλευσεν εἰς γαλεάγραν, καὶ δίκην θηρίου περιφερόμενον, οὕτως ἐποίησε ἀποθανεῖν. *Lyſimachus*, inquit, *eum iuſsit in caueam compingi, & feræ inſtar circumlatum ibidem necauit.* Dio tamen de ſpecubus illis ſubterraneis fortè exaudiendus eſt, cùm ait in Caligulâ. τόν τε παρ' αὐτοῦ μηδὲν ἀδικήσαντα εἰς τὴν γαλεάγραν, ὥσπερ καὶ ἄλλους συχνοὺς καθεῖρξε, κἀνταῦθα διέφθειρεν. item, πολλοὺς εἰς γαλεάγρας καθεῖρξε. Herodian. lib. I. εἰς τὴν γαλεάγραν ἄλλους συχνοὺς καθεῖρξε. ideſt, *Caligula eum qui nihil in ſe deli-*

querat, caueâ, vt alios multos coërcuit, & ibi necauit. Cōmodus plerosq; caueâ clausit. lego, παρ' αὐτὸν, vel κατ' αὐτοῦ, id est, *cōtra illū.* Diogenes Laërt. de Diogene Cynico, qui ἰδὼν γυναῖκα ἐν φορείῳ, οὐ κατὰ τὸ θηρίον ἐν γαλεάγρᾳ. *Vidēs*, inquit, *fœminam in lecticâ, nō in caueâ vt feræ.* itē, ἐν σιδηρᾷ περιήγετο γαλεάγρᾳ φθειρῶν καὶ ἀκόμιστος. *In caueâ ferreâ circumferebatur squallidus & incultus.* prę imbalnitie & illuuie. vnde Suidas arbitratus est γαλεάγραν ὄργανον εἶναι τιμωρητικόν. recitátque illud è prisco Authore. καὶ τελευτῶντες εἰς γαλεάγραν σιδηρᾶν ἐμβαλόντες, περόναις σιδηραῖς διειργμένην, πάσαις ἐν δυσχερείαις ἐκύλιον. item, ὁ δὲ ἐν γαλεάγρᾳ σιδηρᾷ βαλὼν ἀπέκτεινε, id est, *tandem in caueam ferream compingentes, fibulis ferreis distinctam in omni labore voluebant.* item, *ille caueâ ferreâ clausum necauit.* Caueas putem habuisse vertebras & cardines, quibus conuerterentur portæ cùm aperirentur. vt gl. ruptus στροφεὺς γαλεάγρας, καὶ ἀποψήκτιον. Putem etiam cauearum aditus aliubi ingentes, aliubi mediocres fuisse, & cochleas portas humiles, vt Varro significat, sub gradibus. Seneca lib. de Irâ. *Curriculi rotarum versata facies Leonem redigit in caueam.* Frequentes fuisse innuit Vopiscus in Probo, in hæc verba. *Immissi deinde per omnes aditus stru-*

thiones mille, mille Cerui, mille Apri. Imò è media arenâ feras nonnunquam emersisse putem. Calpurnius Bucol. VII.

> *Ah miseri quoties nos discedentis arenæ*
> *Vidimus in partes, ruptâque voragine terræ*
> *Emersisse feras, & iisdem sæpe latebris*
> *Aurea cum croceo creuerunt arbuta libro.*

Discedentis accipio, quomodo Poëtæ dicunt, *discessisse cælum*, & Cicero ipse, *discessisse terrã*. De iisdem caueis agit vetus Author apud Suidã. ἦσαν παραπλήσιον καθήμενοι, καὶ ἀναβρυχώμενοι τὸ πάθος τοῖς ἐπὶ θέᾳ κυνηγεσίων κατακεκλεισμένοις θηρίοις, ὧν ὁ μὲν θυμὸς φλογώδης καὶ τραχὺς ἀφ' ὧν πάσχουσι, ἡ δὲ ἐνέργεια τῷ κατέχοντι τῆς βίας ἀσθενεστέρα. *Erant*, inquit, *sedentes & rugientes sicuti feræ clausæ ad Venationem Amphitheatri, quarum animus asper & incensus ob ea quæ patiuntur, efficacia autem imbecillior eâ vi quâ tenentur.* Emittebantur autem è caueâ feræ vel singulæ, vt apud Cassiodorum lib. V. epist. XLII. & Martial. libr. VIII. epigramma. LIV.

> *Auditur quantum Massyla per auia murmur,*
> *Innumero quoties sylua Leone fremit.*
> *Tantus in Ausoniâ fremuit modò terror arenâ.*
> *Quis non esse gregem crederet? vnus erat.*

vel ſimul plures. Ammian. Marcellin. lib. XXXI. *Centum Leones in Amphitheatrali circulo ſimul emiſſos.* Vopiſcus in Probo. *Edidit aliâ die in Amphitheatro vnâ miſsione centum Leones iubatos.* Plin. lib. VIII. cap. XVI. *Leonum ſimul plurium pugnam dedit Q. Scæuola.* Egredientium autem è caueâ magnus impetus fuit. Vopiſcus in Probo. *Neque erat beſtiarum impetus ille, qui eſſe egredientibus è caueâ ſolet.* Hic eſt impetus de quo Seneca epiſt. XLI. *Aliter Leo auratâ iubâ nitet, dum contrectatur, & ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus. aliter incultus, integri ſpiritus: hic ſcilicet impetu acer qualem illum eſſe natura voluit, ſpecioſus ex horrido.* Ferociſſimi erant cùm diffractis caueis erumperent. Ammian. Marcell. lib. XXXI. *Barbari tamen velut diffractis caueis beſtiæ per ſpatiorum amplitudines fuſiùs iactati.* Verebantur ergo ne caueis diffractis effugerent. Martial. lib. IX.

De caueâ fugiat ne malè paſtus Aper.

Ibidem epigram. LXVIII.

Nec raſum caueâ latus biſontis.

Pro caueâ fuit & nauis ſutilis è trabibus texta eo artificio, vt facilè diſſolui poſſet, vnde velut ex equo Troiano feræ erumperent. δεξαμένην Dio vocat, quaſi ciſternam, aut lacũ

dicas. Xiphilinus in Seuero. τῆς δὲ δεξαμένης ἁπάσης τῆς ἐν τῷ θεάτρῳ εἰς πλοίου σχῆμα κατασκευασθείσης, ὡς τετρακόσια θηρία καὶ δέξασθαι καὶ ἀφεῖναι ἀθρόως, ἔπειτα ἐξαίφνης διαλυθείσης ἀνέθορον ἄρκτοι καὶ λέαιναι. *Cùm arca omnis quæ in speciem nauis in Theatro erat, vt trecentas feras & accipere & dimittere posset, subitò soluta esset, exsiluerunt Vrsi, &c.* Eiusmodi nauim in Theatro cùm vidisset Nero, quæ per se nullo administro dissoluta feras emisisset, rursum in se rediret, in eam speciem iussit texi nauim, quâ mater eius mergeretur. ναῦν ἰδόντες ἐν τῷ θεάτρῳ διαλυομένην αὐτὴν ἀφ᾽ ἑαυτῆς, καί τινα θηρία ἀφιεῖσαν, καὶ συνισταμένην αὖ πάλιν, ὥστε καὶ ἐρρῶσθαι. Interdum feræ inclusæ retibus in arenam illatæ sunt, vbi iaculis conficerentur. Xiphilinus in Commodo. τὰ ἐν δικτύοις αὐτῷ προσφερόμενα.

De aduectione ferarum.

CAP. XVIII.

FERAE cùm captę, caueisque clausæ essent, aut retibus, Romam aduehebantur plaustris, aut ratibus. Vtrumque genus attigit Claudianus lib. III. Stiliconis.

-- -- ratibus pars ibat onustis,
Per freta, vel fluuios exsanguis dextera torpet
Remigis, & propriam metuebat nauita mercem.
Per terram pars ducta rotâ, longóque morantur
Ordine plaustra vias, montanis plena triumphis,
Et fera sollicitis vehitur captiua Iuuencis.

Rem mirè exaggerat sub finem eiusdem libri.

-- -- caudámque à puppe retorquens,
In proram iacet vsque Leo. vix subleuat vnũ
Tarda ratis, fremitus stagnis auditur in imis.

Senatores nullum portorium pro aduectione ferarum pendebãt. ab aliis vectigal quinquagesimę exigebatur. Symmach. lib. v. ep. LXVI. *Quæstores ordinis nostri nunquam ferarum suarum portorium cõtulerunt. ab aliis Vrsorum negotiatoribus vectigal quinquagesimæ exigebatur.* lib. IV. ep. LVI. Docet è Dalmatiâ vehiculo Vrsos Romã deuehi solitos. Consulatur ep. Cœlij lib. VIII. ep. IX. ad Famil.

Quæ feræ ederentur.

CAP. XIX.

IN Circum & Amphitheatrum omne genus feras induci moris erat, alias ſpectandi cauſsâ, vt Phœnices & Crocodilos; alias pugnæ, vt Leones, Tigres; alias voluptatis, vt Lepores, Damas; alias herbaticas, manſuetas alias, crudiuoras, ſolidungulas, dentatas, cornigeras; de quibus Varro lib. II. de re Ruſticâ. Cerui palmati πλατυκέρωτες, quia in palmos digitóſque cornua facta ſunt. vulgò Chamois, & Ælianus his verbis. *Animantium alia dicuntur dentibus ſerratis*
prædita eſſe, quæ dentes teretes & acutos habent,
vt Lupus, Canis, Leo, Panthera, hæc eadem car-
nes vorant. alia ſunt vtrinque dentata, vt Ho-
mo, Equus, Aſinus, & ſanè adipem habent. den-
tibus continuis ſunt Bos, Ouis, Capra. dentes e-
xertos habent quæ extrà dentes eminentes oſten-
dunt, Aper, Talpa. nam Elephanti cornua dicenda
potiùs quàm dentes. amphibia, Equus fluuiatilis: lu-
tra, Caſtor, Crocodil⁹. Squamoſa, Lacertus, Salamã-
dra, Teſtudo, Crocodilus, Serpẽs. Cornipeda, Equus,
Aſinus. Biſulca, Bos, Ceruus, Capra, Ouis, Sus.
multifida, vt Homo. Canis. ſolipeda, planipeda,

Cygnus, Anser. uncinatis unguibus sunt, quib⁹ est incuruũ rostrũ, vt Accipitres, Aquilæ. lib. XI. ca. XXXVII. καρχαρόδοντα δὲ στρογγύλους ἔχοντα τοὺς ὀδόντας, καὶ ὀξεῖς, λύκος, κύων, λέων πάρδαλις. ταῦτα μέντοι καὶ σαρκῶν ἐσθίει. ἀμφώδοντα δὲ, ἄνθρωπος, ἵππος, ὄνος, ἅπερ οὖν πιμελὴν ἔχει συνώδοντα δὲ βοῦς, πρόβατον, αἴξ. χαυλιόδοντα δὲ, τὰ ὑπερφαίνοντα ἔξω τοὺς ὀδόντας, ὗς ἄγριος, σπάλαξ. τὸν γὰρ ἐλέφαντα οὔ φημι ὀδόντας ἔχειν, ἀλλὰ κέρατα. ἀμφίβια δὲ ἵππος ποτάμιος, καὶ ἔνυδρος καὶ κάστωρ, καὶ κροκόδειλος. φολιδωτὰ δὲ, σαῦρος. μώνυχα δὲ, ἵππος. δίχηλα δὲ, βοῦς, &c. πολυσχιδῆ δὲ, ἄνθρωπος. στεγανόποδα δὲ καὶ πλατυώνυχα, κύγνος. γαμψώνυχα δὲ οἷς καὶ ῥαμφὸς ἐπικαμπὲς, ἱέρακες, &c. Ex omni autem genere feræ in Amphitheatro edebantur, vt Claudianus indicat lib. III. Stiliconis.

-- -- sed luxuriantis arenæ
Delicias, pompam nemorum, quodcumque tremendum
Dentibus, aut insigne iubis aut nobile cornu,
Aut rigidum setis capitur, decus omne timórque
Syluarum, non caute latent, non mole resistunt.

Edebantur igitur Vrsi. Claudian. Panegyr. Mallij.

Ipsa truces fœtus, captiuáque ducat ab antris

Prodigia, & cædis sitientem deserat arcum.
Conueniant Vrsi, magnâ quos mole ruentes
Torua Lycaoniis Elice miretur ab astris.

Symmachus lib.II.ep. LXXV. *Intereà nos Vrsis sæpe promissis & diu speratis sub ipso articulo muneris indigemus. Vix enim paruos catulos maceratos inediâ & labore suscepimus.* Sed non abs re quæritur quid velit Poëta his verbis,

Effultum spoliis & pelle Lybistidis Vrsæ.

Plinius enim lib.VIII.cap.XXXVIII.& Solinus cap.LVIII. negant Vrsos in Africâ repperiri, cùm multi alij contrà sentiant. nam & apud Plinium lib.VIII.cap.XXXVI. *Annalibus notatum est M. Pisone & M. Messalâ Cossulibus ad* XIV.*Kal. Oct. Domitium Aenobarbum Aedilem Curulem Vrsos Numidicos centum, & totidem Venatores Aethiopas in Circo dedisse. Miror adiectum Numidicos esse, cùm in Africâ Vrsos non gigni constet.* Martialis Vrsos Numidicos agnoscit lib.I.epig.CXL.

Quod fræno Libyci domantur Vrsi.

& quod Suetonius dixit cap.XXI. in Claudio. *Africanas conficiente turmâ equitum Prætorianorum, ducibus Tribunis ipsóque præfecto.* Xiphilin. de Vrsis interpretatur. ἄρκτους πεντακοσίους μετ' ἑτέρων λιβυκῶν θηρίων. Videtur tamen

distin-

diſtinguere à feris Libycis p. CXXVI. ἄρκτους πεντακοσίους, καὶ τῇ μετὰ ταύτην θέᾳ ἴσα λίβυκα θηρία διέφθειρεν. *Vrſos quingenos cõfecit, & altero ſpectaculo totidem feras Libycas.* p. CL. τετρακοσίους ἄρκτους, καὶ τετρακοσίους λέοντας. *Quadringentos Vrſos, & totidem Leones.* Symmachus item lib. II. ep. LXXV. Libycam congreſſionem de Leonibus accipit, his verbis. *Et de Leonibus fama continuit, quorum aduentus poſſet efficere vt Vrſorum defectum congreſſio Libyca repræſentaret.* lib. VI. epiſt. LXXVI. *Libyca congreſſio Leonum eſt.* Putem equidem Libycos Vrſos dici Leones: omnino enim Vrſi alij ſunt à feris Africanis. Liuius lib. XLIV. *Scipionis ludis Circenſibus* XL. *Vrſos,* LXIII. *Africanas,* XL. *Elephantos miſiſſe.* Quanquam Africanæ non tantùm dicuntur Leones, ſed & Tigres, Pantheræ, Leopardi. Auguror è Plinio lib. VIII. cap. XVII. *Fuit vetus S. C. ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Primus Scaurus Aedilitate ſuâ varias* CL. *vniuerſas miſit, deinde Pompeius Magnus* CCCCX. *D. Auguſtus* CCCCXX. Suetonius in Caligulâ cap. XVIII. Africanarum Venationem vocat. Meminit Cœlius lib. VIII. ep. ad Famil. ep. VIII. *Me tractat liberaliter Curio, & mihi ſuo munere negotium impoſuit. Nam ſi mihi non dediſ-*

ſet eas quæ ad ludos ei aduectæ erant Africanæ, potuit superſedere. Tibi curæ ſit vt aliquid iſtinc beſtiarum habeamus. ep. IX. *Ferè tibi literis omnibus de Pantheris ſcripſi. alias Africanas Cibyratas arceſſeris.* Propriè Africanæ de Leonibus dicũtur, quos Libycos fœtus vocat Claudianus lib. III. de laudib. Stiliconis.

Iámque pererratis Libyæ flagrantibus oris
Legerat eximios Phœbi germana Leones
Heſperidas, qui ſæpe fugant, ventóque citatis
Terrificant Atlanta iubis. -- --
Tyrrhenas Libycos fœtus amplexa per vndas.

In Panegyrico Mallij.

Perfoſsique ruant populo pallente Leones
Quales Mygdonio curru frænare Cybele
Optat. -- -- --

Leonum ſimul plurium pugnam Romæ princeps dedit Q. Scæuola P. filius in Curuli Aedilitate. Centum autem iubatorum primus omnium Sylla qui poſteà Dictator fuit in Præturâ. Poſt eum Pompeius Magnus DC. *ac in iis iubatorum* CCCXV. *Cæſar Dictator* CCCC. Author Plin. lib. VIII. cap. XVI. Vopiſcus in Probo. *Editi deinde centum Leopardi Libyci, centum deinde Syriaci, centum Leænæ, & Vrſi ſimul* CCC. *quorum*

omnium ferarum magnum magis constat fuisse spectaculum quàm gratum. Claudianus lib. III. Stiliconis.

Tum virides Pardos, & cætera colligit Austri
Prodigia.

In Panegyrico Mallij.

Obuia fulminei properent ad vulnera Pardi
Semine permisto geniti, cùm fortè Leænæ
Nobiliorem vterum viridis corrupit adulter.

Feræ illæ immanes, nimirum Pardi, Pantheræ, Leones, Tigres, condito in corporis vaginas vnguium mucrone ingrediuntur, ne refringuãtur hebetentúrque, auersis falculis currunt, nec nisi appetendo prætendunt. Plin. lib. VIII. Varro lib. IV. de linguâ Latinâ. *Alexandriâ nuper aduecta Camelopardalis, quòd erat figurâ vt Camelus, maculis Pantheræ.* Consule Diodorum lib. II. Dionem in Iulio. *Camelopardalis certè Dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primùm visa Romæ*, ait Plin. lib. VIII. cap. XVIII. Ea dicitur Nabis Ægyptiis, ouis fera, collo similis Equo, pedibus & cruribus Boui, albis & rutilis maculis, ait Plinius τότε πρῶτον εἰς τὴν ῥώμην εἰσήχθη Cæsaris triũpho. Dio lib. XLIII. quã ibidẽ graphicè depingit. *Pompeij Magni primùm ludi ostenderunt Chaum, quem Galli Raphium vocabãt,*

effigie Lupi, Pardorum maculis. Idem ex Aethio*piâ quas vocant Cephos, quarum pedes posteriores pedibus humanis & priores manib. fuêre similes. Hoc animal posteà Roma non vidit.* Plin. lib. VIII. cap. XIX. Apri palæstritæ. Martial. lib. III. epig. VIII.

Partitur Apris *glandulas palæstritis.*

Varro lib. III. de re Rusticâ. *Cùm ex palæstra Apris effunderetur glans.* Vri quoque & bisontes exhibiti. Martialis.

Illi cesßit atrox bubalus atque bisons.

Aliæ feræ editæ ornatu maximo. *Gallieni enim pompâ & ludis* Agnæ *candentes ab vtrâque parte ducentæ præcesserunt, & ducenti Elephanti, qui tunc erant Romæ.* M. CC. *Gladiatores pompaliter ornati, cum auratis vestibus matronarum, mansuetæ feræ diuersi generis ducentæ, ornatu quàm maximè affectæ. Res priùs inaudita Gladiatores in pompâ veste auratâ muliebri procedere.* Pollio in Gallieno. *Fuerunt sub Gordiano Romæ Elephanti* XX. *&* XI. *quorum ipse miserat* XII. A*lexandriæ* X. Alc*es*, T*igres* X. *Leones mansueti* LX. *Leopardi mansueti* XXX. *Belbi, id est, Hyænæ* X. *Gladiatorum fiscalium paria mille, Hippopotamus & Rhinoceros vnus,* Ar*chileontes* X. *Camelopardali* X. *Onagri* XX. *Equi fe-*

ri XL. *quæ omnia Philippus ludis sæculari-
bus vel dedit vel occidit. Has autem omnes
feras mansuetas ac prætereà efferas parabat ad
triumphum Persicum. nam omnia hæc Philippus
exhibuit sæcularibus ludis & muneribus atque
Circensibus.* Capitolinus in Gordiano. Vbi
Archileontes vocat Leones iubatos. Ægy-
pto in prouinciæ formam redactâ Cleopa-
træ morte *Augustus Cæsar ludos edidit multis
diebus, & Equus fluuiatilis &* Rhinoceros *tunc
primùm inducti sunt in* Theatrum. *Rhinoceros au-
tem* Elephanti *aliqua ex parte similis est, cornu
eminens habet in nare.* Dio lib. LI. καὶ Καῖσαρ μὲν
ἐπὶ τούτοις ἑορτὰς ἦγεν ἐφ' ἡμέρας συχνὰς, καὶ ἵπ-
πος ποτάμιος καὶ ῥινόκερως τότε πρῶτον εἰσήχθησαν
εἰς τὸ θέατρον. ὁ δὲ ῥινόκερως ἐλέφαντι πῇ προσέοι-
κε, κέρας δέ τι κατ' αὐτὴν τὴν ῥῖνα προέχει. A-
lius est Monoceros, de quo Ælianus & tzet-
zes Chiliade v. cap. VII. θηρίον ὁ μονόκερως τυγ-
χάνει φυλευῶδες. Fera est boni odoris amans,
quam vt capiant, iuuenem fortem ac vali-
dum aromatis cumulant Vnicornis odore
illecta cornu manuleis iuuenis implicat,
ille astringit, alij cornu abscindunt. Gre-
gorius in Moralibus ait virgines odore &
habitu ad arborem alligatæ captam in si-

nu eius obdormire solitam, à quâ fune deuinciatur. Aduolant Venatores, & feram domant. De Rhinocerote Martial. lib XIV. epigr. LIII.

Nuper in Ausoniâ domini spectatus arenâ,
Hic erit ille tibi, cui pila Taurus erat.

epigr. IX. lib. I.

Præstitit exhibitus totâ tibi Cæsar arenâ,
Quæ non promisit prælia Rhinoceros.

& epigr. XXII.

Námq; grauẽ gemino cornu sic extulit Vrsum,
Iactat vt impositas Taurus in astra pilas.

Geminum cornu inest Rhinoceroti, alterum maius, alterum minus, sed supra illud, ingens. Pausan. lib. IX. σφίσιν ἐπ' ἄκρᾳ τῇ ῥινὶ ἐν ἑκάστῳ κέρας, καὶ ἄλλο ὑπὲρ αὐτὸ οὐ μέγα. *In illis singulis in summâ nare est cornu, & aliud supra illud, non magnum.* Bodinus parũ commodè exiguum istud sub maiori ponit. Marsilius vir eruditus à Pausaniâ discedit, vt in humero Rhinocerotis cornu collocet, Calderino Frigido authore. Edebantur Elephanti, quos *Italia primùm vidit Pyrrhi regis bello, & Boues Lucas appellauit in Lucanis visos anno vrbis* CCCCLXXII. *deinde anno* DII. *centũ quadraginta duo fuêre trãsuecti ratibus, quas doliorum consertis ordinibus disposuerant. Verrius eos pugnasse in Circo, interfe-*

ctósque iaculis tradit, penuriâ cõsilij, quoniã neque alii placuisset, neque donari regibus. L. Piso inductos dumtaxat in Circum, atque vt contemtus eorum incresceret, ab operariis hastas præpilatas habentibus per Circum totum actos. Plin. lib. VIII. cap. VI. *Põpeius primus in Circo Elephantorum duode vigenti pugnam edidit commissis more prælij noxiis hominibus & tot miserorum hominum cateruas sub alio cœlo natas belluis obiecit.* Seneca lib. de breuit. vitę. cap. XIII. ídque editiones suę die vltimo, teste Cicer. lib. VII. epist. ad Famil. *Elephantorum extremus dies fuit.* Plin. lib. VIII. cap. VII. *Inducti in Circum Elephanti pugnauerunt, & iaculis confossi sunt. Vniuersi eruptionem tentauêre, non sine vexatione populi circumdati clathris ferreis, quare Iulius in Circo spectaculum editurus euripis arenam circumdedit, quos Nero sustulit equiti loca addens.* Vulgare Tigrium spectaculum fuit post Augustũ. Martial. li. VIII. epig. XXVI.

Non tot in Eois timuit Gangelicus aruis
Raptor in Hircano qui fugit albus equo.
Quot tua Roma nouas vidit Germanice Tigres,
Delicias potuit nec numerare suas.

Ferarum autem spectaculum non modò Romanis in amoribus fuit, sed & Græcis. Iulian. in epist. pro Argiuis. *Corinthij*, inquit, *ad agones musicos inst[ituendos], aut Gymnicos non*

multâ egent pecuniâ, ad Venationes autem quæ in Theatris sæpe fiunt, Vrsos emunt & Pardalos, quos sumptus facilè ferunt vt opulenti. οὐδὲ γὰρ ἐς χορήγησιν ἀγώνων γυμνικῶν ἢ μουσικῶν οἱ κορίνθιοι τῶν πολλῶν δέονται χρημάτων. ἐπὶ δὲ τὰ κυνηγέσια τὰ πολλάκις ἐνίοις θεάτροις ἐπιτελούμενα ἄρκτους καὶ παρδάλεις ὠνοῦνται, ἀτὰρ αὐτοὶ μὲν εἰκότως φέρουσι διὰ τὸν πλοῦτον. Scoticos canes prolusionis die Quæstor Symmachus exhibuit lib.VI. ep.LXXVI. idem ep. CXV. lib.IX. Addaces igitur & Pygargos mihi opto præstari, quorum copiam limes vobis finitimus administrat. Plinius meminit Addacis lib. XI.cap.XXXVII.lib.X.ca.III. Pygargos esse genus Aquilæ scribit Iuuenal. Satyrâ XI.

-- -- -- -- pygargus
Et Scythicæ volucres.

Alij sunt Pygargi è Caprearũ syluestriũ genere apud Plin.lib. VIII.cap.LVII. Allatus est & in vrbem Phœnix Claudij principis censurâ anno Vrbis DCCC. & in Comitio propositus, quod actis testatum est, sed quem falsum esse nemo dubitaret. Ex eâ ferarum in Amphitheatro varietate factũ arbitror, vt feræ in amoribus Romanis essent. Martial. lib.VII.epigr.LXXXVI.

Si meus auritâ gaudet glaucopide Flaccus,
Si fruitur tristi Canius Aethiope.
Publius exiguæ si flagrat amore catellæ,
Si Chronius similem cercopithecon amat:
Delectat Marium *si perniciosus ichneumon*
Pica salutatrix si tibi Lause placet.
Si gelidum collo nectit Gracilla draconem,
Lusciniæ tumulum si T*elesina dedit.*
Blanda cupidinei cur non amet ora Labycæ,
Qui videt hæc oculis monstra placere suis?

Lupum Ceruarium è Galliâ in Pompeij magni arenâ spectatum ait Plinius lib. VIII. cap. XXII. *Primus Hippopotamum & quinque Crocodilos Romæ Aedilitatis suæ ludis* M. *Scaurus temporario euripo ostendit.* cap. XXVI. Crocodilum describit Cedrenus in Mauricio. pag. CCCXXVIII. ventre albo, cùm reliquo corpore colorem nigri lapidis referat. os hians ad humeros vsque patet. *Solebat* (Augustus) *etiam intra spectaculorum dies, si quando quid inusitatum dignumque cognitu aduectum esset, id extra ordinem quolibet loco publicare, vt Rhinocerotem apud septa,* T*igrin in Scenâ, Anguem quinquaginta cubitorum pro comitio.* Sueton. in Augusto cap. XLIII. Pompeij magni ludis Rhinoceros visa vnius in nare cornu. Plin. lib. VIII. cap. XX. non modò feræ ipsæ & ingentia cete

in arenam inferebantur siue animata essent, siue exanima, verùm & earum simulachra ad naturam expressa: sub Seuero enim simulachrum ceti cuiusdam immanis Romam est aduectum, quod quingentos Vrsos caperet. Xiphil. περὶ δὲ τούτου κῆτος ὑπερμέγεθες ἑάλω, καὶ τὸ μίμημα αὐτοῦ εἰς τὸ κυνηγέσιον εἰσαχθὲν πεντήκοντα ἄρκτους ἐσεδέξατο. *Beluæ cui dicebatur exposita fuisse Andromeda ossa Romæ, apportata ex oppido Iudæ Ioppe, ostendit inter reliqua miracula in Aedilitate suâ* M. *Scaurus longitudine pedum* XL. *altitudine costarum Indicos Elephantos excedente, spinæ craßitudine sesquipedali*. Plin. lib. IX. cap. V. Crocodili non spectaculi modò causâ, sed & pugnæ editi. Symmachus lib. VI. ep. XLIV. *Crocodili Romam deducti non comederunt, in* Theatrum *tamen inducti confecti sunt*. Titus *Amphitheatro dedicato thermísque iuxtà celeriter exstructis in veteri naumachiâ dedit vno die quinque millia omne genus ferarum*. Suetonius in Tito. cap. VII. *Antoninus Pius edidit munera, in quibus Elephantes & Crocodilos etiam atque Hippopotamos, & omnia ex toto orbe terrarum cum* T*igridibus exhibuit*, ait Capitolinus. Dio in Seuero. κροκόδειλος ζῶον ἰνδικὸν, καὶ τότε πρῶτον εἰς τὴν ῥώμην, ὅσα καὶ ἐγὼ ἐπίσταμαι, εἰσήχθη. ἔχει

δὲ χροιὰν μὲν λεαίνης τίγριδι μεμιγμένης. εἶδος δὲ ἐκείνων (ἐκείνου) τε καὶ κυνὸς καὶ ἀλώπεκος ἰδίως πως συγκεκραμένων. *Corocotas*, inquit, *animal Indicum, tunc primùm Romam quod ego sciam inductum est. habet autem colorem Leænæ Tigri mixtæ. Species eius Canis & Vulpeculæ in vnum coëuntium.* Hæ omnes feræ ex Ægypto, Africâ, Galliâ, Alpibus. Claud. Panegyrico Mal.

Quicquid monstriferis nutrit Getulia campis,
Alpinâ quicquid tegitur niue, Gallia siquid
Sylua timet iaceat, largo ditescat arena
Sanguine. --- ---

Item è Dalmatiâ, Pindo, Germaniâ, Apennino, Gargano, Hispaniâ. Claud. lib. III. Stiliconis.

Dalmatiæ lucos, abruptáque brachia Pindi
Sparsa comam Britomartis agit, tu Gallica *cingis*
Lustra Leontodame, Germanorúmq; paludes
Eruis, & si quis defensus arundine Rheni
Vastus Aper nimio dentes curuauerat æuo
Nubiferas Alpes, Apenninique recessus,
Garganiq; niues Hecaerge prōpta fatiguat,
Speluncas canibus Thero *rimatur Iberas.*

E Siciliâ item; Cyrno, montibus Pyrenæis. ibidem.

--- --- & quos iam frigore segnes
Pyrenæa tegit latebrosis frondibus ilex.
Cyrnæis, Siculisque iugis venata virago, &c.

Saluian. lib. VI. *Adeuntur enim loca abdita, lustrantur inuij saltus, peragrantur syluæ inexplicabiles, conscenduntur nubiferæ Alpes, penetrantur niuiferæ valles, & vt deuorari possint à feris viscera hominum, non licet naturam rerum aliquid habere secretum.*

De ferarum vocibus.

CAP. XX.

IN caueâ magni fuêre Leonum ferarúmque rugitus, *tonitrua Leonum* vocat Vopiscus; *fragosa murmura* Claudianus lib. III. Stiliconis.

--- --- quorúmque impune fragosa
Murmura pastores nunquã excepêre per auras.

ita lego, non, *per aures*. Mart. lib. VIII. *murmur.*

Auditur quantum Massyla per auia murmur.

Basilius βρυγμὸν, *fremitum*. Aliarum animantium voces variis vocabulis exprimuntur. Hirrire, ringere, genus est vocis Canis rabiosæ. Fest. r, litera canina. Pers.

-- -- sonat hîc de nare canina
Littera. --- ---

Lucilius.

Irritata Canis quod homo quam planius effert.

Hirriunt & ringunt cùm iam reſtringunt dentes; mutiunt, cùm incipientes irritari *mu* edunt. Plautus cum latranti nomine. in v.gl. hillus, φωνὴ κυνός. puto *hirrus*. baubari, gannire, voces Canum. Lucret. lib. v.

Irritata Canum cùm primùm magna Moloſſum
Mollia victa fremunt duros nudantia dentes,
Longè alio ſonitu rabie diſtricta minantur,
Longè alio pacto gannitu vocis adulant,
Ac cùm deſerti baubantur in ædibus. -

Ariſtophanes in Pace, Canes σεσηρότες. Ouidius in Philomelâ.

Tigrides indomitæ raucant, rugiùntque Leones,
Panther caurit amans, Pardus hiando felit.
Dum Lynces orcando fremunt. ---

Auium voces, ἀετῶν κλάζειν, γερανῶν κλαγγάζειν, ἱέρακας ῥύζειν. ἀλεκτρυόνας ᾄδειν, κόκκυγας κοκκύζειν, πέρδικας πτιβύζειν, ἢ κακκαβύζειν, ὄρτυγας ψυλίζειν, κύκνους ᾄδειν, τρύγονας τρύζειν, περιστερὰς γογγύζειν, κορώνας κρώζειν, κολοιοὺς κλώζειν ἢ κολοιᾶν, κοψίχους σίζειν, τέττιγας τερετίζειν, μελίττας βομβεῖν, ἐπο-

πας ποπίζειν, γλαῦκας ὑίζειν, μελεαγρίδας κακκάζειν, νυκτερίδας τετριγέναι, κίτλαι κιτλαβίζειν, χελιδόνας ψιθυρίζειν, ἀηδόνας εὐστομεῖν, χῆνας παππάζειν, δράκοντας συρίττειν. Elephas barrit Festo. Vrsus vncat, Aper frendet, barrus barrit, Cerui glocitant & Onagri, quirritat Verres, Asellus oncat, blacterat Aries, Asinus rudit, Hircus mutit, Vulpes gannit, Catulus glaucitat, Lepus vagit, Mus mintrat, Mustela dintrit, Grillus grillat, desticat Sorex, Turdus trutilat, Passer pippit & pipilat, Sturnus pisitat, Perdix cacabat, Anser gratitat, plausitant Palumbes, Anas tetrinit, Grues gruunt, Cygni rensant, Accipiter pipat, Miluus lipit, cucurrit Gallus, Gallina gracillat, pupillat Pauo, trinsat Hirundo, clangunt Aquilæ, Vultur pulpat, Gracculus frigulat, Ciconia glotorat, Cuculi cuculant, fritinit Cicada, bombilat Apis, auiculæ omnes minuriunt μινυρίζουσι, bubulat Bubo, Noctua cucubat, Vespertilio stridet, Butio bubit, Regulus zinzilulat. Fest. Cameli blaterant. βλάζ. gingriunt Anseres, vnde tibiæ exiguæ gingrinæ, gingriator, glocire & glocitare Gallinarum cùm ouis incubituræ sunt. Iugere Milui dicuntur cùm vocem emittunt. v. gl. iugit ἰκτὶν βοᾷ. Varro, iugere volitans Miluus aquam è nubi-

bus tortam indicat fore. Pollux lib. v. cap. XIII. κυνῶν ὑλακτεῖν κνυζᾶσθαι, ἀράζειν, ῥύζειν, βλύζειν, σκυζᾶν. λυκῶν ὠρύεσθαι. λεόντων βρυχᾶσθαι. ἵππων χρεμετίζειν. συῶν γρυλλίζειν. αἰγῶν φριμάττεσθαι. ὄνων βρωμᾶσθαι. ὀγκᾶσθαι. Diuersæ animantium voces bellè exprimuntur appellantúrque à Nonno Heliopolit. lib. II. Dionysiac.

> Ὠρύγῃ κελάδησε λύκων, βρύχημα λεόντων,
> Ἆσθμα συῶν, μύκημα βοῶν, σύριγμα δρακόντων,
> Παρδαλίων θρασὺ χάσμα κοροσσομένην γένυν ἄρκτων,
> Καὶ βλοσυρῶν μέγα χάσμα διαπτύξασα γενείων
> Ἄρκτος.

id est, *Vlulant Lupi, Leones rugiunt, halant Sues, mugiunt Boues, sibilant Dracones, hiant Pardales, rabũt Canes, hiãt Vrsi.* Varro aboriginib. mugit Bos, Ouis balat, Equi hinniunt, Gallina pipat. Spartian. in Getâ. *Agni balant, Palumbes minuriunt, Vrsi sæuiunt, Leopardi rictant.* Placet hîc quædam apponere nondum vulgata è manuscriptis antiquis. ὁ κροκόδειλος θηρίον ὁμοῦ καὶ ἰχθύς, καὶ μέγα ἀπὸ κεφαλῆς μεχρὶς οὐρᾶς. οὐ μὴν ἔχει τὸ πλάθος τοῦ μεγέθους ἀνάλογον. ἡ δὲ δορὰ αὐτοῦ λεπτὴ τυγχάνει ῥυσῆ, καὶ ἡ χροὰ

τοῦ νώτου αὐτοῦ πέζῃ μελαίνῃ ἔοικεν. γαστὴρ λευκὴ, πόδες τέσσαρες εἰς τὸ πλάγιον ἠρέμα κυρτοῦνται καθὼς τῆς χερσαίας χελώνης. οὐρὰ μακρὰ καὶ τραχεῖα. τῆς ῥάχιος ἐστὶν ἑνὸς ὀστέου τελευτή. ἐντέθμηνται δὲ ἄνωθεν εἰς ἀκάνθας καὶ εἰσὶν ὡς αἱ τῶν πριόνων ἀκμαὶ, καὶ τὸ πλεῖστον αὐτῇ πρὸς οὓς ἂν παλαίει κεφαλὴ τοῖς νώτοις συνυφαινομένη καὶ εἰς μίαν ἰθυνομένη σταθμήν. ἐπὰν χάνῃ ὅλη στόμα γίνεται μέχρι τῶν ὤμων χάσμα ποιοῦσα. item, ὁ κροκόδειλος μόνος ὑπτία πλησιάζει τῇ θηλείᾳ ἣν ἐν ταῖς ὄχθαις ἀνατρέπει. ἔχων δὲ ὀξυτάτην ὀδμὴν, εἰ γνώσῃ ὑφ' ἑτέρου μιανθεῖσαν τοῖς ὄνυξι διαῤῥήξας τὴν γαστέρα αὐτῆς πάντα τὰ ἔντερα κατεσθίει. περὶ γὰρ τὴν γαστέρα ἐστὶ τρυφερὸν τὸ ζῶον. τὸ γὰρ νῶτον αὐτοῦ στιβαραῖς λεπίσιν ἐνδέδεται ὥστε καὶ σίδηρον ἐπενεχθέντα ἀμύνεσθαι μετὰ δὲ τὴν ὁμιλίαν πάλιν ταῖς χερσὶν αὐτὴν ἐπικουφίζων συνεπιστρέφει. Georgius Monachus in Exaemeron. καὶ μικρὸς ὕλλος ὑδροχέρσῳ θηρίῳ φθορὰν ἐφιστᾷ τῇ τομῇ τῶν ἐντέρων. λάθρα γὰρ αὐτῷ προσβαλὼν κεχηνότι διατρέχει τὰ σπλάγχνα σωλῆνος δίκην, τέμνων τε κρυπτὴν ἐξοπίσθιον θύραν φονεὺς διαδρὸς οἴχεται σεσωσμένος. ἄλλη δέ τις πέφυκεν ὀρνέου φύσις ἣ τοῖς ὀδοῦσι βόσκεται τοῦ θηρίου καὶ τοῖς περιττοῖς ἐσθίεται λειψάνοις. ὅταν τὸν ὕλλον γειτνιῶντα προσβλέπει, κράζει πτεροῦται τοῖς ποσὶ περιτρέχει κνήθει δὲ τοῖς

ὄνυξι

ὄνυξι καὶ περὶ τοῦ φόνου κῆρυξ ὀλέτρου γίνεται ζωηφόρος. *Crocodilus*, inquit, *fera simul & piscis est à capite ad caudam oblongus, sed longitudini latitudo non respondet. eius pellis tenuis est, color petræ nigræ similis. venter albus, quatuor pedes in curuum leuiter flectuntur instar testudinis terrestris. cauda lõga & aspera spinæ quod vnicũ est os finis est. secatur autẽ sursũ in spinas quæ sunt instar serræ acuminatæ, & eâ ferit eos cũ quibus luctatur. caput humero contextum est, & in vnam regulam directum, si quãdo hiauerit, totum os aperitur ad humeros vsque.* item, *Crocodilus solus supinam init feminam, quam in ripâ collocat. cùm autem sit naris sagacissimæ, si odoratur adulterium, vterum eius disrumpit, & omnia viscera deuorat. ventre enim delicato est. dorsum squamis horret, vt ferro sit impenetrabile. post coitum manibus eam erigit.* item, *Paruus Hyllus amphibio animali perniciem consciscit, disruptis intestinis. Hians enim subit, & viscera percurrit, quasi per tubum. secans autem occultam ponè ianuã homicida exit incolumis. alia est auis quæ alitur è reliquiis ciborum, qui dentibus eius hærent, quæ accedentem Hyllum animaduertens exclamat, volitat, pedibus circumcurrit & vnguibus vellicat, & ante necem, quasi præco salutifer admonet Crocodilum, sibi vt caueat.* Vide Herodotum, Diodorum, Isidorum, Ælianum.

De Mansuetariis.

CAP. XXI.

FERAE captæ cùm essent, mansuetariis vtplurimùm tradebantur, qui eas cicurarent, & manum ac flagellum ferre condocerent. dicuntur mansuetarij à Lampridio in Heliogabalo. διδάσκαλοι *&* χορτοφόροι, *magistri & fœnum præbentes*, à Strabone lib. XV. magistri à Martiali lib. II. ep. LXXV. Pollux lib. I. cap. X. ἐλεφανταγωγὸν vocat eum qui Elephãti sit magister. ἐλεφαντάρχην verò eum qui præsit magistris. Aristoteles lib. II. cap. I. de Animal. hist. ἐλεφαντιστήν. Mathematici arbitrantur eos qui sub Leone, Scorpio, vel Sagittario nascuntur, exoraturos Tigres, domituros Leones, cũ Elephante locuturos, palpaturos Pãtheras. Manil. li. IV.

Et quibus in bifero Centauri corpore sors est
Nascendi concessa, libet coniungere currus,
Quadrupedum omne genus positis domitare magistris.

Quidam legunt, *Quadrupedum genus impositis.*

Exorare Tigres, rabiémque auferre Leoni,
Cumque Elephante loqui, tantamque aptare loquendo

Artibus humanis varia ad spectacula molem.
lib. v. de iis qui sub Leone nascũtur & Scorpio.

Non inimica feræ tali sub tempore natus
Ora feret, placidas reget in commercia gentes,
Ille manu vastos poterit frænare Leones,
Et palpare Lupos, Pantheris ludere captis,
Nec fugiet validas cognati syderis Vrsas,
Inq; artes hominum peruersáque munera ducet.
Ille Elephanta premet dorso, stimulisq; mouebit,
Turpiter in tanto cedentem pondere cunctis.
Ille Tigrim rabie soluet, paciq; domabit,
Quæq; alia infestant syluis animalia terras,
Iunget amicitiâ secum, catulósque sagaces.

Quanquam Vrsi, vt mansueti essent, semper in iram proni & rabiem. Iuuenalis,

--- --- rabido nec perditus ore
Fumantem nasum viui tentaueris Vrsi,
Sit placidus licèt, & lambat digitósque pedésque,
Si dolor & bilis, si iusta coëgerit ira
Vrsus erit. --- ---

Cicures effici dicuntur feræ, quæ vox etiam ad homines transfertur. Tertullian. aduersus Valentinum. cap. XXXVII. *Cicuria enniana* vocat, ingenia simplicia & crassa. & Hieronym. lib. II. aduers. Ruffinum. *Sed nos,* inquit, *simplices homines & cicures enniani, nec illius sapientiam, nec tuam qui interpretatus es intelligere pos-*

ſumus. Ælian. lib. VI. cap. VIII. πωλοδαμνικὴ, σκυλακοτροφικὴ, ἐλεφαντοκομία, λεοντοβοφία, ὀρνεοβοφία. Iulius Firmicus lib. VIII. Aſtron. *Ferarum manſuetarij, qui Vrſos* T*auros ac Leones feritate depoſitâ humanis conuerſationibus ſociant.* lib. III. *ferarum præpoſiti ac magiſtri.* Ælian. ὁ τῆς τοῦ ἐλεφάντου κομιδῆς ἐγχειρισθεὶς τὴν φροντίδα In Elephanto rector propriè dicitur. Liuius lib. XXXVII. *Elephantibus addebant ſpeciem frontalia & criſtæ, & tergo impoſitæ turres, turribúſque ſuperſtantes, præter rectorem, quatuor armati.* Libro I. Machab. pro rectore ponitur Indus. ἐφ' ἑκάστου ἄνδρες τριάκοντα δύο, οἱ πολεμοῦντες, καὶ ὁ ἰνδὸς αὐτοῦ. Cuſtos à Senecâ vocatur. Alij fuêre domini Elephantum. Vopiſcus in Aureliano. *Solúſque omnium Aurelianus priuatus Elephanti dominus fuit.* Vnde coniicias ſolos Imperatores & Magiſtratus Elephantorũ dominos fuiſſe. Ælian. lib. III. cap. XLVI. πωλευτὴς ἐλέφαντος ἰνδὸς τροφεὺς τοῦ ἐλέφαντος. lib. II. de nat. animal. cap. XI. ὀρχηστοδιδάσκαλος χορολέκτης. lib. VII. πωλευτὴς. cap. XLI. πωλευτικοὶ. lib. XIII. ἐλεφάντων μελεδωνός. Illi feras ita fingebant, & ad omnem obedientiam formabant, vt Pardi iungerentur ad iugum, Cerui fræna manderent, Vrſi habenâ regerentur, Apri capiſtrum admitterẽt,

Bisontes esseda traherent, Elephanti saltarent, Lepores in ore Leonum luderent. Martial. lib. I. epigr. CXLIX.

Picto quòd iuga delicata collo
Pardus sustinet, improbæque Tigres
Indulgent patientiam flagello:
Mordent aurea quòd lupata Cerui:
Quòd fræno Libyci domantur Vrsi:
Et quantum Calydon tulisse fertur,
Paret purpureis Aper capistris:
Turpes esseda quòd trahunt Bisontes:
Et molles dare iussa quòd choreas
Nigro bellua nil negat magistro:
Quis spectacula non putet deorum?
Hæc transit tamen, vt minora, quisquis
Venatus humiles videt Leonum,
Quos velox Leporum timor fatigat,
Dimittunt, repetunt, amántque captos:
Et securior est in ore præda:
Laxos cui dare, peruiósque rictus
Gaudet, & timidos tenere dentes,
Mollem frangere dum pudet rapinam,
Stratis cùm modò venerint Iuuencis,
Hæc clementia non paratur arte:
Sed norunt cui seruiunt Leones.

Fuêre certi succi herbarum, quibus ora magistri feris constringerent, ne dente læderent.

contrectantes. Fuêre & remedia quæ in potu data feras mitigarent, ait Plinius lib. XXVI. cap. XI. Nonnulli cordi Vulturis eam vim inesse putarunt, vt ab impetu Serpentium ac ferarum, illud qui gererent, tuti essent, eodem authore lib. XXIX. cap. IV. Ælianus lib. I. de natur. animal. cap. XXXVIII. θηρίων δὲ ἀλεξιφάρμακον ἦν ἄρα πάντων πιμελὴ ἐλέφαντος. ἣν εἴ τις ἐπιχρίσαιτο, καὶ εἰ γυμνὸς ὁμόσε χωροίη τοῖς ἀγριωτάτοις, ἀσινὴς ἀπαλλάττεται. idest, *adeps Elephanti amuletũ est aduersus feras omnes. eâ qui vnctus est, vt nudus occurrat, & concurrat cum feris, illæsus abit.* Item ἀείζωον quod dicitur & sedũ, herba in potu data feras mitigat. Pantheræ Leonésque non attingunt allio inunctos. Plin. lib. XXXVI. cap. XI. lib. XXIX. cap. IV. His omnib⁹ quasi proëbris & amuletis vsos esse crediderim magistros, ne sæuitiam ferarũ experirẽtur, quas & alloquiis mulcebãt, teste Plinio lib. VIII. cap. XLI. neque enim singulare est Equis, vt plausæ ceruicis sonitum ament, sicut ille loquitur, verùm etiam feris omnibus innatus laudis & blanditiarum amor. Audis Senecam epist. LXXXVI. *Leonibus magister manum insertat, osculatur Tigrin suus custos, Elephantem mimus Aethiops iubet subsidere in genua.* Martial. lib. II. epig. LXXV.

Verbera securi solitus Leo ferre magistri,
Insertámque pati blandus in ora manum,
Dedidicit pacem subitò feritate reuersâ.

Hoc veritus Philostratus li. VII. admonet magistros qui Leones regunt, & cicurant, μητὲ παίωσι, μνησικακεῖν γὰρ, μητὲ θεραπεύειν, ἀγερώχους γὰρ ἐκ τούτου γενέσθαι, καταψῶντας δὲ μᾶλλον ἐς εὐαγωγὰ ἤθη ἄγειν: *ne verberent eos, memores enim, & vltionis appetentes sunt: ne blandiantur, aut studiosiùs tractent: ex eo enim intumescunt, sed manu palpantes, ad facilitatem & mansuetudinem deducant.* Antonius triumpho suo Leones iugauit, narrante Plutarcho, doctos opinor ab iis quos Seneca li. I. de Benef. Leonum ora impunè tractare ait. Quid loquar funambulos Elephantos, sessore imposito? de quibus Dio in Nerone. ὅτε δὲ καὶ ἐλέφας ἀνήχθη εἰς τὴν αἰωτάτω τοῦ θεάτρου ἀψῖδα, καὶ ἐκεῖθεν ἐπὶ σχοινίων κατέδραμεν ἀναβάτην φέρων. *Elephas*, inquit, *enectus est in summum Theatri fornicem, vnde decurrit in fune sessorem gerens.* Fastigium Theatri, siue summam caueam intelligit, quam κορυφὴν vocat Dio lib. XLIX. Sueton. in Galbâ. c. VI. *Galba Prætor commissione ludorum Floralium nouum spectaculi genus, Elephantos funambulos dedit.* in Nerone cap. XI.

notissimus eques Romanus. Elephanto superſedens per catadromum decucurrit, id eſt, per funem, & σχοινίον, cùm tamen omnis per funem decurſio periculoſa fuerit. In Pandectis titulo de Venationibus, *Nam ſi periculoſam rem ante vẽditionem facere ſolitus eſt* (ait Iuriſconſultus) *culpâ tuâ id factum eſſe videbitur. puta enim eũ fuiſſe ſeruũ qui per catadromũ deſcẽdere, aut in cloacã dimitti ſolitus eſſet, idẽ iuris erit.* Imò & ſaltantium more inconditos motus edere, ventilare, arma per auras iacere, & proboſcide excipere cadentia, in gradu ſtare, concurrere animo & ſpecie bellantum, pyrrichen ludere condiſcebant. Plinius l. VIII. cap. II. *Germanici Cæſaris munere gladiatorio quoſdam inconditos motus dedêre ſaltantium modo. Vulgare erat per auras arma iacere non auferentibus vẽtis, atque inter ſe gladiatorios congreſſus edere, aut laſciuiente pyrriche colludere. poſteà & per funes inceſſere lecticas etiam ferentes quaterni ſingulas, puerperas imitantes, pleníſque hominum tricliniis iêre per lectos, ita libratis veſtigiis, ne quis potantiũ attingeretur.* quid ſi videas Elephãtẽ πύργῳ τε μεγάλῳ, καὶ περιχρύσοις προτειχίσμασι τετειχισμένον, id eſt, *ingenti turre & inauratis propugnaculis munitũ,* vt loquitur Ioſephus lib. I. cap. I. belli Iudaic. Lucret. lib. V.

Inde Boues Lucas turrito corpore tetros,
Anguimanos.

Iis offerri moris fuit asses, quos qui offerebãt, vt sibi ludũ facerẽt, manũ subinde subducebant, Elephantem fraudãtes. Sueton. in Augusto. ca. LVII. *Vt quendã ioco corripuerit, quòd sic sibi libellum porrigere dubitaret, quasi Elephanto assẽ.* Idẽ Macrob. lib. II. Sat. ca. IV. *Putas te assẽ Elephanto dare, quia manum retrahis, mox offers.* Quid si procumbentẽ videas demisso capite, regémque adorãtẽ? Martial. lib. I. epig. XVII.

Quòd pius, & supplex Elephas te, Cæsar, adorat,
Hic modò qui Tauro tam metuendus erat,
Non facit hoc iussus, nullóque docente magistro.

Quintus Curtius lib. VIII. *Rector more solito procumbere* Elephantem *ingenua iussit, vt Porus ascenderet.* cæteri Elephãti se demisêre. Ælianus lib. II. de naturâ Animalium. capite XI. χορείαν δὲ, καὶ ὀρχηστικὴν καὶ βαίνειν πρὸς ῥυθμὸν, καὶ αὐλοῦ μέλους ἀκούειν, καὶ συνιέναι ἤχων διαφορὰς, ἢ βραδύνειν ἐνδιδόντων, ἢ ταχύνειν παρορμώντων, μαθὼν οἶδεν ἐλέφας, καὶ ἀκριβοῖ, καὶ οὐ σφάλλεται. *Elephas,* inquit, *nouit, vbi didicerit choreas, & saltationes ad numerum obire, & audire tibiis canentes, & intelligere sonorum discrimina, & tar-*

ditates, aut celeritates imperatas exſequitur, & exactꝰ eſt, & nõ fallitur. Itẽ, ἐγὼ δὲ εἶδον καὶ γράμματα γράφοντα ἐπὶ πίνακος ῥωμαῖα ἀτρεμέως τῇ προβοσκίδι, καὶ ἀπρέπτως. *Vidi Elephantem, qui literas Latinas pingeret in tabulâ, proboſcide, nec deerraret.* Ibidem, culcitæ lectis humilibus in Theatri arenâ impoſitæ, deinde thoralia exceperant, tum ſtragulam veſtem variam. calices magnifici propè poſiti erant, & crateres aurei, & argentei aquâ pleni, menſæ eboreæ opiparæ, carnibus & panibus abũdè refertę: vbi omnia parata, inducti ſex Elephantes mares, veſte virili, totidem fæminæ, ſtolâ fæmineâ. accubuerunt decenter bini, mas cum fæminâ. ſigno dato proboſcide pro manu mutilâ vſi, cibum moderatè cepêre. ſinguli calices ſingulis appoſiti, quos genialiter obduxerunt, & feſtiuè leuitérque circumſtantes ſine contumeliâ aſperſerunt. καὶ ἀρυτόμενοι ταῖς προβοσκίσι τὸ ποτὸν ἔπινον κεκοσμημένως. εἶτα ἀπέῤῥαινον σὺν παιδιᾷ, καὶ οὐχ ὕβρει. Ibidem, θέαν ἐπετέλει ῥωμαίοις ὁ γερμανικὸς ὁ καῖσαρ. εἴη δ' ἂν ἀδελφιδοῦς τιβερίου οὗτος, &c. *ſpectaculũ Romanis edebat Germanicus Cæſar. erat is Tiberio ex fratre nepos.* Fuêre & Romæ Elephantes plures, mares & fæminæ, è quibus nati pulli, quorum artus vbi adoleſcere

& corroborari cœperunt, σοφὸς ἀνὴρ ὁμιλεῖν τοιούτοις θηρίοις ἐπώλευσεν αὐτοὺς, δαιμονίᾳ τινι, καὶ ἐκπληκτικῇ διδασκαλίᾳ μεταχειρισάμενος, *peritus vir consuescendo cum eiusmodi feris eas mansuefaciebat, cicurans diuina quâdam & admirabili doctrinâ.* Adduxit autem eos sensim & leuiter, præbens cibos suaues & varios ad illicium. vsque adeò vt feritatẽ exuerint, mãsuetudinem induerint penè humanam. Docebantur autem auditis tibiis non efferari, & strepitu tympani feriente aures minimè turbari, & tibiâ mulceri, ferre sonos modulatos, & strepitum pedum ambulantium, & concentum miscellum, non exhorrescere hominum turbam. erant illæ institutiones viriles, non irasci ad vulneris ictum, neque si cogerentur vnum aliquod membrum saltatoriè, velut ad choream, flectere, ad iracundiam commoueri. Vbi autem qui eos ad saltandũ erudiebat, omni genere disciplinæ expoliuit, inducti sunt in Amphitheatrum XII. numero, composito gradu incedentes, nec in diuersas partes diuisi. molliter autem corpus diffundentes, amicti floridis & saltatoriis vestibus, solâque magistri significatione vocis ordinatim instructi, vt ferunt, gradiebantur. rursus si imperatum esset, in orbem sal-

tabant, eundémque orbem ad imperantis vocem denuò ſoluebant & explicabant. atque nunc flores pauimentum ornabāt ſpargentes, ídque parcè & modeſtè. nunc pedibus terram pulſantes, concionem, & moderatam ſaltationem vnâ conſenſione obibant. *Elephantes rabidi domantur fame & verberibus, Elephantis aliis admotis, qui tumultuantes catenis coërceant*, ait Plinius lib. VIII. cap. IX. Animal eſt ipſis etiā Leonibus formidoloſum, quod coniicias ex iis quæ ſcribit Ælianus lib. VII. de natur. Anima. cap. XXXVI. ἀθρόους δὲ αὐτοὺς ἐὰν ἀθρήσωσι καὶ λέοντες, ἢ φεύγουσι περιτροπάδην, ἢ ἄλλος ἄλλῃ κατέπληξαν ὡς νεβροί τοὺς ἐλέφαντας, οἱ τέως φοβεροὶ καὶ ἐκπληκτικοὶ καταδείσαντες. *Leones*, inquit, *ſi viderint confertos Elephantes, fugiunt curſu concito, aut alius alio ſe occulunt, vt Hinnuli, & pauent etiam formidoloſi.* Rectores eos inediâ debilitant, & manſuefaciunt. Ælianus lib. X. cap. X. τῇ ἀτροφίᾳ τε καὶ λιμῷ τὴν ἄγαν ἰσχὺν καὶ ῥώμην καθαίρουσι. & cap. XVII. ἀποσπώμενοι τῆς συνήθους γῆς οἱ ἐλέφαντες, καὶ ἐὰν ἡμερωθῶσι, τὰ μὲν πρῶτα τοῖς δεσμοῖς, καὶ τῷ λιμῷ, τὰ δὲ ἐπὶ τούτοις ταῖς τροφαῖς καὶ τῷ ποικίλῳ αὐτῶν. li. XII. c. XLIV. ἐλέφαντες τῇ μουσικῇ πραΰνονται. cap. XLVI. καὶ ὗες ἄγριοι, καὶ ἔλαφοι τῇ μουσικῇ κατακηλοῦνται. *Inediâ*,

inquit, *& fame vires nimias frangunt, & debilitant Elephantis*. Item, *Elephanti abducti à consueto solo, licèt mansuescant, primùm quidem vinculis & fame, deinde ciborum varietate*. Item, *Elephãtes musicâ mãsuescũt, Apri & Cerui musicâ mulcentur. Leones ipsi mansuescunt, maximè teneri*, vt docet idem Author lib.v. ἡμερωθεὶς γε μὴν ἐξ ἔτι νεαροῦ, πρᾳότατός ἐστιν (ὁ λέων) καὶ ἐντυχεῖν ἡδὺς, καὶ ἔστι φιλόπαις, καὶ πᾶν ὁτιοῦν ὑπομένει, πρᾳόνως τῷ τροφεῖ χαριζόμενος. ἄννων γοῦν λέοντα εἶχε σκευαγωγόν. καὶ βερενίκῃ λέων πρᾶος συνῆν, τῶν κομώντων διαφέρων οὐδέν. ἐφαίδρυνε γοῦν τῇ γλώττῃ τὸ πρόσωπον αὐτῆς, καὶ τὰς ῥυτίδας ἐλέαινε, καὶ ἦν ὁμοτράπεζος, πρᾴως τε καὶ εὐτάκτως ἐσθίων, Id est, *Mansuefactus à teneris Leo mansuetißimus est, & mitis in congressu; & puerorum amãs, & quiduis sustinet patienter gratificans magistro. Anno Leonem habuit vasa portantem. & Berenicæ Leo fuit cicur, nihil distans ab ancillis ornatricibus*. Linguâ *enim vultum eius perpolibat, & rugas læuigabat, & conuiua erat, comedens lentè & moderatè*. Imò & ad venatum ab Indis formantur, & in partem prædæ veniunt. Ælianus lib.xvii. (λέοντες ἐν ἰνδοῖς) ἡμεροῦνταί γε, καὶ γίνονται ῥᾷστα πιθασοί, ὡς ἄγειν τε ὑπὸ ῥυτῆρος, καὶ κατὰ κυναγωγοὺς ἐπὶ θήραν κεμάδων, καὶ ἐλά-

φων, καὶ συῶν, καὶ ταύρων, καὶ ἀγρίων ὄνων. εἰσὶ γὰρ καὶ ῥινηλατῆσαι, ὡς ἀκούω, δεινοί. *Leones*, inquit, *in Indis cicurãtur facilè, vt habenâ ductari, & ad venãdos Hinnulos, Ceruos, Apros, Tauros, Asinos feros loro Canũ instar agantur.* Sed Tauri in primis ad obedientiam faciles, vt est apud Ælian. li. VII. ἴδιον δὲ, ἄρα ἦν ταύρου τὸ εὐπειθὲς, ἡμερωθέντος τε, καὶ ἐς τὸ πρᾶον ἐκ τοῦ θηριώδους μεταβαλλομένου. μένουσι δὲ καὶ ἐπὶ τὸ φέρετρον ἀκίνητοι, εἴτε ὑπτίους αὐτοὺς ἐθέλεις ἀτρεμεῖν, εἴτε ἐπὶ πόδας ὀκλάσαντας τοὺς προσθίους, καὶ ἐπὶ τοῦ τένοντος φέροντας ἢ παῖδα, ἢ κόρην. ὄψει δὲ ἄρα καὶ ἐπὶ τοῖς νώτοις γυναῖκα ἄγοντα, ὡς τὴν εὐρώπην Διῒ, καὶ μετέωρον ἑστῶτα ἐπὶ τῶν κάτω σκελῶν. καὶ τὸ πᾶν σῶμα ἐφ᾽ ὅτου δὴ κούφως ἐρείσαντα. εἶδον δὲ ἐπὶ ταύροις καὶ ὀρχουμένους, καὶ ἀκινήτους ἑστῶτας, καὶ ἀτρέπτους ἐκείνους.

μετέωρος, ἑστὼς suspensus, et vagus in aere.

id est, *Propria est Tauri docilitas, & obedientia, si mansuetus & cicur fuerit. manent autem ad feretrum portãdum immoti*(lego ἐπὶ τὸ φέρειν, *ad ferendum*) *siue eos supinos velis quiescere, siue in anteriores pedes procumbere, & in ceruice ferentes aut puerum aut puellam. videas alium mulierem humero ferentem, vt Europen Ioui, & erectum stantem imis cruribus, & toto corpore leuiter vbi vis innixum. vidi qui supra Tauros immobiles saltarent.* Simiæ quoque manu hominum & tractatione quouis ducuntur. Ælia-

nus lib. v. πίθηκος καὶ ὀρχεῖται γοῦν ἐὰν μάθη, καὶ Simia tibijs cantat.
αὐλεῖ ἐὰν ἐκδιδάξης. ἐγὼ δὲ καὶ ἡνίας κατέχοντα
εἶδον, καὶ ἐπιβάλλοντα τὴν μάστιγα, καὶ ἐλαύνοντα.
Simia, inquit, *si didicerit saltat, & tibiis canit. Vi-
di & quæ habenas teneret, & flagellum Equis in-
cuteret.* In Ægypto Cynocephalis mira doci-
litas fuit. Ælian. li. vi. c. x. οἱ αἰγύπτιοι τοὺς κυ- κυνοκέφαλοι.
νοκεφάλους καὶ γράμματα ἐδίδασκον, καὶ ὀρχεῖσθαι, καὶ
αὐλεῖν, καὶ ψάλτην· καὶ μισθὸν κυνοκέφαλος ἐπράτ-
τετο ὑπὲρ τούτων, καὶ τὸ διδόμενον εἰς φασκώλιον ἐμ-
βαλὼν ἐξηρτημένον ἔφερεν, ὥσπερ οἱ τῶν ἀγειρόντων
δεινοί. ὅτι δὲ καὶ οἱ συβαρῖται, καὶ ὄρχησιν ἵππους ἐπαί-
δευσαν πάλαι κεκήρυκται. *Aegyptij*, inquit, *Cy-* πάλαι κεκη
nocephalis literas docebãt, & saltare, & tibiis cane- ρυκται.
*re & psallere, & mercedẽ Cynocephalus exigebat,
& datum in crumenam iniiciens ferebat suspẽsam,
vt callidi agyrtæ, præstigatores. Equos autem à
Sybaritis saltationem didicisse iam olim vulgatum
est.* Monstri loco est, quod de Ceruo narrat
Ælian. li. ii. ca. xxv. τῷ πτολεμαίῳ τῷ δευτέρῳ, Ceruus intelligẽs
ὃν καὶ φιλάδελφον καλοῦσι βρέφος ἐλάφου δῶρον Græce.
ἐδόθη, καὶ τῇ φωνῇ ἀνετράφη τῇ ἑλλάδι, καὶ κα-
λούντων συνίει. *Ptolemæo*, inquit, *secundo, quem
Philadelphũ vocant, catulus Cerui dono datus &
linguâ Græcâ nutritus est, & loquentes intellexit.*
Fuêre & piscium mansuetarij apud Ælian.
lib. viii. cap. iv. ἦσαν δὲ ἄρα καὶ ἰχθύες πρᾶοί τε

ἅμα, καὶ χειροήθεις, καὶ οἷοι καλούμενοι ὑπακούειν, καὶ διδόντων τροφὰς ὁμοίως δέχεσθαι. *Fuêre, inquit, & pisces mãsueti, ac cicures, qui vocati audirẽt, & cibũ à dẽte acciperẽt.* Sed à piscibus ad feras Amphitheatri & Circi redeamus. Plutar. in χερσαίοις, Romæ Elephas, quem magistri docebant status quosdam gladiatorios, & parabolos, motúsque implicare inextricabiles, nocte deprehensus est ad lunam suâ sponte se exercẽs. παραδιδασκόμενος στάσεις τινὰς καὶ παραβόλους, καὶ κινήσεις δυσεξελίκτους ἀνακυκλεῖν ὤφθη, νυκτὸς αὐτὸς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ πρὸς τὴν σελήνην ἀναταττόμενος, καὶ μελετῶν. quem voces Elephantem, qui stipes, quas populus dedisset, asseruarit, & in sinum puellæ amatæ effuderit, si Plinio fides lib. VIII. cap. V. Aphri eos cuspide in prælia regebant. Silius lib. IX.

-- -- Moderantem cuspide Lucas
Maurum in bella Boues.

Ferro cædebantur si quid peccarent. Hesychius ἀγκόπης ᾧ τοὺς ἐλέφαντας τύπτουσι σιδήρῳ: ferrum id dictum est anchopes, & orpisideros, eodem Authore. mirum maximè, & aduersis quidem funibus subire, sed regredi, magis vtique pronis, Elephantes Romę iuncti primum subiêre currum Pompeij Magni Africo triumpho, quod priùs Indiâ victâ,

trium-

triumphante libero patre memoratur. Mutianus ter Consul author est aliquem ex his & literarum ductus Græcarum didicisse, solitúmque perscribere eius linguæ verbis, ipse ego hæc scripsi, & spolia Celtica dicaui. testis Plin. lib. VIII. Tigres quoque feritatem exuere, ac tractabiles esse discunt. Martialis lib. I. epig. XVIII.

Lambere securi dextram consueta magistri
Tigris, ab Hircano gloria rara iugo.

De Leone mirum quod scribit Statius lib. II. Syl.

Quid tibi constratâ mansuescere profuit irâ,
Imperiúmque pati, & domino parere minori?
Quid? quòd abire domo rursúsque in claustra reuerti
Suetus, & à captâ iam sponte recedere prædâ?
Insertásque manus laxo dimittere morsu?

Primus hominum Leonem manu tractare ausus, & ostendere mansuefactum Hanno è clarissimis Pœnorum, authore Plin. lib. VIII. cap. XVI. sed illud supra fidem, quòd exhibuit Carinus Vrsos mimũ agentes, ait Capitolinus in Carino. *Tauros verò eâ patientiâ, vt pueri in eorum dorso ventilarent, saltarent, è cornibus penderent, nec illi onus excuterent, sed immoti starent.* Martialis lib. V. epigr. XXXII. indicat.

Aſpice quàm placidis inſultet turba iuuencis,
Et ſua quàm facilis pondera Taurus amet.
Cornibus hic pendet ſummis, vagus ille per armos
Currit, & in toto ventilat arma Boue.
At feritas immota riget. -- --

quid illud? nónne quantiuis eſt, quòd Aquilæ puerum in aërem ferendum referendúmque committebant? Martial. lib. I. epig. VII.

Aethereas Aquilâ puerum portante per auras
Illæſum timidis vnguibus hæſit onus.

Imò & Iouem ipſum, aut pro Ioue puerum Aquilæ imponebant. idem lib. V. epigramm. LVI.

Dic mihi quem portas volucrum regina? tonantem.

Interdum in eâdem caueâ Ouem aut Caprum cum Leone claudebant. lib. IX. epigr. LXXV.

Ipſe licèt videas, caueâ ſtabulantur in vnâ,
Et pariter ſocias carpit vterque dapes.
Nec fœtu nemorum gaudent, nec mitibus herbis,
Concordem ſatiat ſed rudis Agna feram.

Beſtiæ enim intractabiles conſuetudine & cibo facilè manſueſcunt. Ælian. lib. IV. cap.

XLIV. οἱ αἴλουροι, καὶ οἱ ἰχνεύμονες, καὶ οἱ κροκόδειλοι, καὶ τὸ τῶν ἱεράκων ἔτι φῦλον, ἁλίσκεται κολακείᾳ τῇ κατὰ γαστέρα, καὶ ἐντεῦθεν ἡμερωθέντα λοιπὸν πρᾳότατα μένει. *Feles*, inquit, *& Ichneumones, & Crocodili, & Vulturum natio capiuntur blanditiis escarũ, & inde cicurata, sunt mansuetissima.* Sed cuinam ingenio aut arti tribuas, quod in ora ferarum indebant Angues, & Viperas, quæ feris essent innoxiæ, bestiariis nocerent? Mart. lib. III. epigr. XIX.

Proxima centenis ostenditur Vrsa columnis,
Exornant pictæ quâ platanona feræ.
Huius dum patulos alludens tentat hiatus,
Pulcer Hylas, teneram mersit in ora manum.
Vipera sed cæco scelerata latebat in ore.
Non sensit puer esse dolos nisi dente recepto.

Quanquam enim res picta fuit, pictura tamẽ è rei veritate nata est, quia eiusmodi spectacula ad memoriam picturæ exprimebantur, vt est apud Capitolinum in Gordianis, & Trebellium in Carino. *Memorabile*, inquit, *maximè Carini & Numeriani hoc habuit imperium, quòd ludos Romanos nouis ornatos spectaculis dederit, quos in palatio circa portam stabuli pictos vidimus.*

Lapsus gravissimus. Romanos [illegible] indidisse viperas in ora [illegible] quod numquam factum. Vrsa [illegible] aenea fuerat: cuius os [illegible] apertum esset: viperam ibi vel nata, vel ingressa erat. Hylas putans non in aenea ursae ore nihil periculi esse. Itaque manum inseruit iocans. Apparet hoc primum eo quod dicat Vrsam adhuc ostendi. Deinde quod eo loco ubi pictae ferae. Tum quod nequaquam bestiarius inseruit sed pulcher Hylas puer. Postremo quod viperam sceleratam appellat.

De irritandis Feris.

CAP. XXII.

A MAGISTRIS fingebantur feræ, nõ ad mãſuetudinẽ modò, verùm & ad feritatẽ. Cyprianus de Spectacul. *Eruditur artifex bellua, quæ clementior fortaſſe fuiſſet, ſi non illam magiſter erudiens ſæuire docuiſſet.* Accendebatur earum impetus, & incitabatur ſtrepitu flagelli, aut ignibus, aut ſtimulis admotis. Sozomen. lib. VII. cap. XXVII. τὸν ἀέρα μαστίζειν ὑπὸ μάστιγι δυσήχῳ, οἵαις εἰς θυμὸν προκαλοῦνται τοὺς θῆρας οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα θέατρα πονοῦντες. *Aërem,* inquit, *verberare flagello ſonanti, qualibus feras magiſtri ad iram prouocare ſolent.* De ignibus admonet Martial. lib. I. epigr. XIX.

Qui modò per totam flammis ſtimulatus arenam
Suſtulerat raptas Taurus in aſtra pilas.

Dicebantur ſollicitari à magiſtris, cùm igne & flagello incitarentur ad pugnam. Martial. lib. I. epigr. XXII.

Sollicitant pauidi dum Rhinoceronta magiſtri.

Interdum inurebantur ferro candenti, vt ad doloris ſenſum earum impetus excitaretur.

Eusebius lib. viii. histor. Eccles. θηεία ἀγρία ἐν ἀμφιθεάτρῳ πυρὶ καὶ σιδήρῳ κεκαυτηριασμένα. *Ferro*, inquit, *& igne inustæ sunt feræ agrestes, vt ferociùs in Christianos sæuirent.* Hoc voluit Cyprianus Ep. ciii. de Spectaculis. *Ad pœnam hominis fera rabida nutritur in deliciis, vt sub spectantium oculis crudeliùs insaniat.* Vsque adeò vt ne vino quidem & thuri parcerent, quo Elephanti ebrij & æstuantes cędem facerent, miserósque protererent. lib. iii. Machab. ἐλέφαντες οἴνῳ καὶ λιβάνῳ μεμεθυσμένοι, vt Iudæos obtererent. Ælianus lib. xiii. ἐλέφαντι εἰς πόλεμον ἀθλοῦντι πόμα ἐστὶν οἶνος, οὐ μὴν ὁ τῆς ἀμπέλου, ἐπεὶ τὸν μὲν ἐξ ὀρύζης χειρουργοῦσι, τὸν δὲ ἐκ καλάμου. Id est, *Elephanti pugnaturo vinũ propinatur, non è vitibus, sed ex oryzâ & calamo.* Leones quidem, & Vrsi mappâ irritabantur. Seneca lib. iii. de Irâ. cap. xxx. Albus color Apros incendebat. Plin. lib. viii. cap. lxiii. Cãdidâ maximè veste indutum Sues lacerant. ipsæ etiam feræ se ad iram incitabant aut rictu dẽtiúmque attritu, aut flagello caudæ suę latera verberantes. Hoc enim vult Lucanus lib. i. de Leone.

Mox vbi se sæuæ stimulauit verbere caudæ,
Erexítque iubas. -- --

Theocrit in Augeâ.

-- μακρὴν δὲ παρ' ἰγνύεσσιν ἕλιξε

Κερκὸν, πυρσαὶ δ' ἔφριξαν ἔθειραι.

Κυρτὴ δὲ ῥάχις γένετο, ἤΰτε τόξον.

Magnam, inquit, *ad ilia caudam conuoluit, & iubæ eius rutilæ horruerunt, ſpina incurua fuit quaſi arcus.* ſubſidebant enim, & in anguſtum ſe contrahebant feræ ad maiorem impetum. Aper dentes ad ſaxum acuit. Iliad. λ.

Θήκων λευκὸν ὀδόντα μετὰ γναμπτῇσι γένυσσι,

ὑπαὶ δέ τε κόμπος ὀδόντων γίνεται.

Heſiodus in Scuto. κάπρος χαυλιόδων, θήγει δέ τε λευκὸν ὀδόντα δοχμωθεὶς, ἀφρὸς δὲ περὶ στόμα λείβεται. ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην. ὀρθὰς δ' ἐν λοφιῇ φρίσσει τρίχας.

Ælian. lib. VI. de nat. anim. cap. I. ὁ χοῖρος ὗς μέλλων εἰς μάχην ἰέναι, πρὸς ταῖς λείαις πέτραις τοὺς ὀδόντας ἀποθήγει. οἱ δὲ ἐλέφαντες τῇ προβοσκίδι ἑαυτοὺς παίουσιν, εἰς τὸν ἀγῶνα ἐξάπτοντες. *Aper*, inquit, *ad pugnam exiturus, dentes ad ſaxa exacuit. Elephantes autem proboſcide ſe feriunt, vt ad pugnam incitentur.*

Sidonius dentes Apri lunas albentes vocat.

-- -- albentes nigro ſub gutture lunas

Frangere ludus erat. -- --

Oculos autem, in quibus præcipua vis ineſt, ſanguineos rotabant, pedibúſque terram

fericbant. Hesiodus in Scuto.

γλαυκιόων δὲ ὄσσοις δεινὸν πλευράς τε καὶ ὤμους
οὔρῃ μαστιόων ποσὶ γλάφει. -- -- --

Imò & præ iracundiæ ardore sibi pectus fremitu interdum diffringebant in caueâ aut Circo, ait Lucret. lib. v.

-- -- -- Vis est violenta Leonum,
Pectora qui fremitu rumpunt plerumque gementes,
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.

Ad stimulandum furorem obiici solitæ pilæ stramentitiæ, in quas furorem euomerent. Martial. lib. I. epigr. XXIX.

Sustulerat raptas Taurus in astra pilas.

Item de Rhinocerote lib. I. epig. XXII.

Nãque grauẽ gemino cornu sic extulit Vrsum,
Iactat vt impositas Taurus in astra pilas.

epigram. IX.

Quantus erat cornu cui pila Taurus erat.

Ælian. lib. XVI. cap. XXV. (οἱ πέρσαι τοῖς ἵπποις) εἴδωλά τε νεκρῶν δὴ σεσαγμένα ἀχύροις ὑποβάλλουσιν αὐτοῖς, ἵνα προεθισθῶσι νεκροὺς ἐν τῷ πολέμῳ πατεῖν. id est, *Persæ Equis mortuorum effigies stramentitias obiiciunt, vt discant mortuos in bello calcare.* Basil. serm. x. in Exam. οὐκ ἀποπαίζει τὴν παρδάλεων, ὅταν ὑποτείνει χάρτην εἰς ἄνθρωπον ἐσχηματισμένον; καὶ ἡ μὲν τὸν χάρτην ἐσ-

παράξειν, ὁ δὲ ἄνθρωπος κάτω κείμενος τῆς ἀνοίας τοῦ θηρίου καταγέλασιν. Id est, *Nónne Pardalim ludit is qui chartam offert hominis formâ? ipse autem infrà positus sibi ludum facit, & stultitiam feræ ridet.* Idem Serm. in Lazicis. αἱ παρδάλεις φυσικήν τινα ἔχουσι πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὀργήν, καὶ πεφύκασι μάλιστα τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐφάλλεσθαι. ἐν δὲ τῷ θεάτρῳ εἰκόνα ἐν χάρτῃ προδεικνύουσι ὡς ἄνθρωπον. ἡ δὲ ὡς ἄνθρωπον σπαράσσει τὸν χάρτην. *Pardales*, inquit, *innatum odium in homines habent, solentque suâpte sponte in oculos hominum inuolare. in theatro verò ostendunt pardali chartaceam effigiem hominis. illa pro homine chartam lacerat.* Cic. pro Cornel. Balbo. *Prospectat videlicet Cominius quid agatur. videlicet homines fœneos in mediũ ad tentandũ periculũ proiectos.* Certè Aiax stramentitius apud Varronẽ fœneus homo est, pilâ stramentitiâ. Pilas Manias vocari, ait Macrobius, quæ diis manibus sacræ erant. Ad earum instar stramentitię effigies, quibus obiectis Tauri irritentur. V. glossæ pilas vocãt ταυρικαρίους, ταυροκαθάπτας. Imò & escæ in caueas iniici moris erat, in quas rabiem consumerent, ait Arnobius libro VII. *Feris, ne cauearum discutiant claustra, obiectari moris est escas, in quas rabidè sæuiant, & cupidinem vexationis inclinent.* quantum-

cumque tamen feritatis haberent bestiæ, cùm in arenam emissæ essent, aspectu coronæ populi tumultuantis mitescebant, vt Corip. lib. III. Iustini.

Non secus Hircanæ quoties spectacula Tigres
Dat populis noua Roma suis, ductore magistro,
Non solitâ feritate fremunt, sed margine toto
Intrantes plenum populorum millia circum
Suspiciunt, magnóque metu mitescere discunt.
Deponunt rabiem, gaudent fera vincla subire
Per medios intrare locos, ipsúmque superbæ
Quòd spectentur amant. caueam turbásque fauentes
Lustrant, & pronæ solium regnantis adorant.

Quæ res feris terriculo sint.

Cap. XXIII.

Ferae vt generosæ, terrentur subinde rebus leuissimis. Tædæ Leonē terrent, Oro teste lib. II. Hieroglyph. οὐδὲν γὰρ ἄλλο φοβεῖται ὁ λέων ὡς τὰς ἀνημμένας δᾷδας. Rotarum orbes circumacti currúsque inanes, & gallinaceorum cristæ, cantúsque etiam magis terrent, sed maximè ignes, ait Plin. lib. VIII. cap. VI. Homer. Iliad. ρ.

κοιμουμένας δὲ δεῖται, τάς τε τρεῖς ἑαυτοῦ μηνὸς τῶν. Seneca lib. de Irâ. *Elephantes Porci vox terret, Leones rotarum versata facies.* De Elephantis Ælian. lib. I. de nat. animant. cap. XXXVIII. ὀρρωδεῖ ἐλέφας κεράστην κριὸν, καὶ χοίρου βοήν. οὕτω τοίνυν φασὶ καὶ ῥωμαῖοι τοὺς σὺν πύρρῳ τῷ ἐπειρώτῃ ἐτρέψαντο ἐλέφαντας. Elephas, inquit, *Arietem cornigerum timet, & Porci grunnitum. hoc artificio Romani* Elephantas *Pyrrhi in fugam verterunt.* Idem author ibid. δαλὸς ἐκ πυρᾶς ἀνθρώπου καταστιγᾷ κύνας ἄγαν ἀγριωτάτους. *Tæda*, inquit, *è rogo hominis silentio Canes ferocißimos damnat.* lib. VII. δεδοίκασι δὲ πῦρ οὐ μεῖον τῶν λεόντων οἱ ἐλέφαντες. *Non minùs quàm Leones, ignem exhorrescunt* Elephantes. *Antigonus Megara obsidens induxit* Elephantes. Megarenses *Porcos inungentes pice humidâ, & accendentes dimiserunt. illæ autem igne exustæ clamorem edentes in* Elephantes *inciderunt. illi autem œstro agitati alius alio diffugêre, ex eo tempore Antigonus imperauit Indis, vt Porcos vnà cũ* Elephantis *alerent.* Polyæn. lib. IV. Ἀντίγονος μέγαρα πολιορκῶν τοὺς ἐλέφαντας ἐπῆγεν. οἱ μεγαρεῖς σύας καταλείφοντες ὑγρᾷ πίσσῃ, καὶ ὑφάπτοντες ἠφίεσαν. αἱ δὲ ὑπὸ τοῦ πυρὸς καιόμεναι, κεκραγυῖαι πολλῷ δρόμῳ εἰς τοὺς ἐλέφαντας ἐνέπιπτον. οἱ δὲ οἰστρῶντες ἄλλος ἄλλῃ διέφευγον. ἀντίγονος

τοῦ λοιποῦ προσέταξε τοῖς ἰνδοῖς τρέφειν ὗς μετὰ τῶν ἐλεφάντων.

De Venatione direptionis.

CAPVT XXIV.

VEnatio fuit aut direptionis aut pugnæ. direptionis, cùm in arenâ subitò syluæ nascerentur è cryptis subterraneis, feræque diripiendæ caueis apertis discurrerent in subitariâ syluâ. Viri docti existimant id genus Venationis à Gordiano seniore primùm vsurpatum. sed, quod eorum pace dixerim, paulò altiùs origo eius arcessenda est. nam & Martialis subitarias illas syluas, & datas in prędam populo feras commemorat lib. I. epigr. XXI.

Repserunt scopuli, mirandáque sylua cucurrit,
Et supra vatem multa pependit auis.
Quicquid in Orpheo Rhodope spectasse theatro
Dicitur, exhibuit Cæsar arena tibi.
Ipse sed ingrato iacuit laceratus ab Vrso.

Non modò ſyluæ natæ in arenâ, ſed & ambulaſſe quaſi ab Orpheo traherentur feris auibúſque ſequentibus dicuntur. qui tamen Orpheum agebat ab Vrſo laceratus. ſed eleganter Calpurnius.

Ah miſeri quoties non diſcedentis arenæ
Vidimus in partes, ruptâque voragine terræ
Emerſiſſe feras, & iiſdem ſæpe latebris
Aurea cum croceo creuerunt arbuta libro.

Certè longè ante Imperatores Romanos, eiuſmodi Venationis, & ſubitarię ſylųę quoddam ſimulacrum fuiſſe diſcimus ex Athenęo lib. v. in Antiochi pompâ. ὐκ ἄξιον δὲ ἦν παραλιπεῖν τὴν δὲ τὴν τετράκυκλον, μῆκος ὖσαν πηχῶν εἴκοσι δύο, πλάτος δεκατεσσάρων, & cæt. id eſt, *Alium quidem rotarum quatuor currum ſilentio præterire haud æquum fuerit, longum cubitos viginti duos, latum quatuordecim, à quigintis viris tractum, in quo antrum fuit ſupra modum profundum, vitibus & hederâ opacum, ex quo per totam viam ſylueſtres euolabant ac domeſticæ Columbæ, & Turtures, pedibus faſciâ reuinctis, vt à ſpectatoribus facilè reperentur. Scaturiebant & ex ipſo riui duo, alter vini, alter lactis. Circa ipſum Nymphæ multæ fuerunt omnes cum aureis coronis, veſtitúque ſumptuoſo: Mercurius autem cum aureo*

caduceo. Post hos processerunt Venatores duo, cum iaculis inauratis, ducentes bis mille ac quadragintos Canes. partim Indos, partim Hyrcanos Molossos & aliorum generum. Post hos viri centum quinquaginta arbores portabant, quibus fune alligatæ belluæ omnifariæ, cum raris auibus multis fuerunt. Portabantur & in caueis Psittaci perquammulti. Alia plurima is author posteaquàm enarrauit, & armenta gregésque animalium commemorauit, subiungit. *Oues Aethiopiæ, centum triginta: Arabicæ, trecentæ: Euboicæ, viginti: Indici Boues candidis artubus, viginti sex: Aethiopici, octo: Ingens, Vrsus, albus, vnus: Pardi, quatuordecim: Pātheræ, sedecim: Lynces, quatuor: Vrsorum catuli tres: Camelopardalis, vna: Rhinoceros Aethiopicus, vnus. Post hæc in curru quatuor rotarum Bacchus cernebatur, insectante Iunone ad aram Rheæ confugiens, coronam habens auream adstante Priapo cum aureâ coronâ hederaceâ.* Sed & Apuleius Gordiano maior lib. x. syluæ illius arenariæ meminit, his verbis. *Erat mons ligneus adinstar inclyti montis illius quem vates Homerus Idæum cecinit, sublimi instructus fabricâ, consitus viretis & viuis arboribus à summo cacumine. de manibus fabri fonte manante fluuiales aquas eliquans.* Pro feris autem quæ diriperentur, mo-

ris fuiſſe per initia comperio, vt teſſeræ ligneæ rotundæ ex edito loco deiicerentur, quibus ſigna quædã impreſſa eſſent, ad aues, feras, triticũ, cibos accipiẽdos ab iis quibus ea adminiſtratio commiſſa eſt. Martial. lib. VIII.

Omnis habet ſua dona dies, nec linea diues
Ceſſat, & in populum multa rapina cadit.
Nunc implere ſinus ſecuros gaudet, & abſens
Sortitur dominos, nec laceratur auis.

Aues interdum effuſæ in populum è ſuperiori loco. Statius lib. I.

Inter quæ ſubito cadunt volatu
Immenſæ volucrum per aſtra nubes,
Quas Nilus ſacer, horridúſque phaſis,
Quas vdo Numidæ legunt ſub auſtro.

Sueton. in Nerone. cap. XI. *Sparſa & populo miſſilia omnium rerum per omnes dies ſingula quotidie millia. Auium cuiuſque generis multiplex penus, teſſeræ frumentariæ, veſtis, aurum, argentum, gemmæ, margaritæ, tabulæ pictæ, mancipia, iumenta, atque etiam manſuetæ feræ. nouiſſimè naues, inſulæ, agri. Caligula ſparſit & miſſilia variarum rerum, & panaria cum obſonio viritim diuiſa.* Caligula apud Dionem gymnico certamine ſparſit ſymbola ſeu teſſeras, ex iiſque donauit quamplurima plebeiis, qui eas in turbâ rape-

re potuiſſent. γυμνικὸν ποιήσας ἀγῶνα διέῤῥιψε σύμβολα καὶ ἐξ αὐτῶν πλεῖστα τοῖς ἁρπάσασιν αὐτὰ δέδωκε. Titus Imp. teſſeras ligneas rotundas paruas è ſuperiori loco in Theatrum deiecit, quibus ſigna adſcripta eſſent aut cibi aut veſtis aut argentei vaſis, quas qui rapuiſſent, ad eos deferrent quibus ea largitio commiſſa eſſet. σφαιρία γὰρ ξύλινα μικρὰ ἄνωθεν ἐς τὸ θέατρον ἐῤῥίπτει σύμβολον ἔχοντα τὸ μὲν ἐδωδίμου τινος, τὸ δ' ἐσθῆτος τὸ δὲ ἀργυροῦ σκεύους ἃ ἁρπάσαντας ἔδει πρὸς τοὺς δοτῆρας ἀπενεγκεῖν. Domitianus ſpectatoribus quamplurima per teſſeras rotundas largitus eſt. τοῖς θεωμένοις συχνὰ διὰ τῶν σφαιρίων ἐδίδου. Adrianus munera per ſphærulas & in Theatro & in Circo, ſeorſim viris ſeorſim fœminis ſparſit. Nero in Theatro per teſſeras omnia magnificentiſſima dedit. ſphærulas enim exiguas inſcripta quid quiſque haberet in populum ſparſit, & dabatur, quod quiſque in illis rapuiſſet. πάντα μὲν γὰρ τὰ πολυτελέστατα ἃ ἄνθρωποι ἐσθίουσι, πάντα δὲ καὶ τ' ἄλλα τιμιώτατα ἵππους, ἀνδράποδα, ζεύγη, χρύσιον, ἀργύειον ἐσθῆτα ποικίλην ἐδίδου διὰ συμβόλων. id eſt, *Etenim magnificentiſsima quæque & lautiſsima quibus homines veſcuntur, cæteráque omnia pretioſiſsima, equos, mancipia, vehicula, aurũ, argentũ, veſtem diuerſi*

generis insignes & notis quibusdā dabat. Iaciebāt enim ad plebem paruos globos inscriptos, tāquam haberent singula ea quæ suprà posita sunt. Sueton. in Calig. *scenicis ludis inter plebem & equitē causam discordiarū serens decimas maturiùs dabat, vt equestria ab infimo quoque occuparētur.* Putet aliquis pro *decimis* legēdum *tesseras.* quid si decimæ ex eo dictæ sunt, quòd diuites Herculi aut alicui Deo bonorum omnium decimas pollicentes, non visceration̄em modò, sed & largitionem populo facerent? Plautus Sticho. *decumam partem Herculi pollucēdam.* Plutarchus in Syllâ, qui ἀποθύων τῆς ὀυσίας ἁπάσης τὴν δεκάτην ἡρακλεῖ τὸν δῆμον εἱστιάσε. Vide Romaic. Plut. c. XIX. σφαιρία γὰρ μικρὰ γεγραμμένα ὡς ἕκαστα αὐτῶν ἔχοντα εἰς τὸν ὅμιλον ἐρρίπτει, καὶ ἐδίδοτο ὅτι τις δι᾽ ἐκείνων ἥρπασεν. hæc omnia è Dione & Xiphilino. Certè tutius fuit vt feræ per tesseras darentur quàm vt diriperentur. Martial. lib. VIII. epig. LXXVII.

Nunc veniunt subitis lasciua numismata nimbis,
Nunc dat spectatas tessera larga feras.

Agrippa quoque symbola quædam è fastigio sparsit in Theatrum apud Dionem. σύμβολά τέ τινα ἐς τὸ θέατρον κατὰ κορυφὴν ἔρριψε τῷ μὲν ἀργύριον τῷ δὲ ἐσθῆτα, τῷ δὲ ἄλλό τι φέρον τα. καὶ

τὰ ἄλλα

τὰ ἄλλα πάμπολλα ὤνια ἐς τὸ μέσον καταθεὶς διαρπάσαι σφίσιν ἐπέτρεψε. Non malè vir doctus legendum putat, τὸ μὲν, τὸ δὲ. quanquam vulgata lectio ferri poſſit, vt ſit τῷ μὲν, ἐν τούτῳ μὲν συμβόλῳ. Fuit & teſſera ad frumentum. Iuuen. Sat. I.

--- --- vt quiſque velinâ

Publius emeruit ſcabioſum teſſerulâ far.

Idem Saty. VII.

Summula ne pereat quâ vilis teſſera venit.

Primus omnium feras diripiendas ſine teſſerarum vſu dedit Gordianus ſenior, de quo Capitolinus. *Aedilitatis ſuæ tẽpore feras Libycas vnâ die centum exhibuit. Vrſos vnâ die mille.* (Vrſos diſtinguit à feris Libycis) *exſtat ſylua eius memorabilis, quæ picta eſt in domo roſtratâ Cn. Pompeij, quæ ipſius, & patris eius, & proaui fuit, quam Philippi temporibus veſter fiſcus inuaſit, in quâ picturâ etiam nunc continentur Cerui palmati ducentis mixtis Britannis, Equi feri* XXX. *Oues feræ centum, Alces* X. *Tauri Aegyptiaci* C. *Struthiones Mauri miniati* CCC. (aues enim miniabantur in ſpectaculis) *Onagri* XXX. *Apri* CL. *Ibices* CC. *Damæ* CC. *Hæc autem omnia populo rapienda conceſſit die muneris quod ſextum edebat.* Deinde Probus apud Vopiſcum. V*enationem in Circo ampliſſimam dedit, ita vt populus cuncta*

diriperet. genus autem ſpectaculi fuit tale. arbores validæ per milites radicitus vulſæ connexis longè latéque trabibus affixæ ſunt, terra deinde ſuperiecta, totúſque Circus ad ſyluæ conſitus ſpeciem, gratiâ noui viroris effronduit. Immiſsi deinde per omnes aditus Struthiones mille, mille Cerui, mille Apri, mille Damæ, Ibices, Oues feræ, & cætera herbatica animalia, quanta vel ali potuerunt, vel inueniri. Immiſsi deinde populares. rapuit quiſque quod voluit. edidit aliâ die in Amphitheatro vnâ miſsione c. iubatos Leones. occiſi ſunt multi qui diripere volebant ſagittis.

De ludicro incruento ferarum.

CAP. XXV.

LVDICRVM Venationis incruentum fuit, aut cruentum. Incruentum, cùm feræ colluderent, pueri in Boũ auiúmque tergo vẽtilarẽt, Vrſi viſco implicarentur. Cruentum, cùm feræ cum feris aut cum beſtiariis ad cædem cõmitterentur. Ouid. v. Faſtorum, de ludis Floralibus, quibus ludicra Venatio dabatur.

Cur tibi pro Libycis clauduntur rete Leonis
Imbelles Capreæ ſollicitúſque Lepus?

Plinius lib. x. *Grues mansuefactæ lasciuiunt, gyrósque quosdã indecoro cursu vel singulæ peragunt.* Imperatores sæui cruentis spectaculis mirificè capiebãtur. Ammian. Marcell. lib. XIV. *Erat autem diritatis eius hoc quoque indicium, nec obscurum, nec latens, quòd ludicris cruentis delectabatur, & in Circo sex vel septem aliquoties vetitis* (fortè *visis*, nisi referas ad Constantinum qui Gladiatores vetuit) *certaminibus pugilum vicißim se concidentium, perfusorúmque sanguine, specie vt lucratus ingentia lætabatur.* Cæteri sæpe ludis incruentis, qualis est Leonum cum Lepusculis colludentium, & fugientes in os excipientium, emittentium, colluctantium, adulantium. Martial. lib. I. epig. VII.

Nunc sua Cæsareos exorat præda Leones,
Tutus & ingenti ludit in ore Lepus.

epigram. XV.

Cùm prensus blando toties à dente rediret,
Et per aperta vagus curreret ora Lepus.

epigramm. XIX.

Quid fugis hos dentes ambitiose Lepus?

Videas Leporem cum Cane colludentem, hunc fugientem, illum insequentem, parcentem prædæ Canem, & ore innocuo contrectantem. Ambrosius ep. XXXVIII. *Videmus innoxio Canum dente Lepores sine vulnere capi,*

Leones quoque ipsos si vox hominis resultauerit prædam dimittere, Pardos atque Vrsos incitari, & reuocari vocibus. Fatigabant sæpe Leonem Lepusculi discursu, assultu, exitu, initu in os hiãs & apertum. Martial. lib. I. epigram. XXVIII. & CXLIX.

Intres ampla licèt torui Lepus ora Leonis,
Esse tamen vacuo se Leo dente putat.
Quid frustra nemorum dominum regémque fatigas?

epigramm. XVI.

Si vitare Canũ morsus Lepus improbe quæris,
Ad quæ confugias ora Leonis habes.

Videas Vrsos & Leones visco sicuti aues implicitos & hærẽtes, sic vt expedire se nequeãt. Martial. lib. I. Epigr. XI.

Præceps sanguineâ dum se rotat Vrsus arenâ,
Implicitam visco perdidit ille fugam.

Videas Gallinas miniatas in ornatibus publicis. Varro de re Rusticâ. lib. III. cap. IX. Apul. lib. XI. *Vidi & Vrsam mansuem quæ cultu matronali sellâ vehebatur: & simiam pileo textili.* sed hoc in pompâ. Domitianus dedit Crocodilũ. Martial. lib. V. epig. LXVI.

Sæpe licèt Graiæ numeretur belua Lernæ,
Improba Niliacis quid facit Hydra feris?

Hîc Grues pugnantes, aliubi Damas imbel-

les cornua committentes, illic Gallos vngue & roſtro ſæuientes, iſtic Simiæ modicâ corporis declinatione ictum euitantes. Xiphilin. in Tito. γέρανοί τε ἀλλήλοις ἐμαχέσαντο, καὶ ἐλέφαντες τέσσαρες. De Damis Martial. lib. I. epigr. CXV.

Frontibus aduerſis molles concurrere Damas
Vidimus, & fati ſorte iacere pari.
Spectauêre Canes prædã, ſtupuítque ſuperbus
Venator cultro nil ſupereſſe ſuo.

Fuit cruentum illud, ſi vno impetu concurſúque ceciderunt. Idem lib. IV. epigr. XXX.

Aſpicis imbelles tentent quàm fortia Damæ
Prœlia.

De Gallis gallinaceis Ælian. lib. II. cap. II. var. hiſtor. μετὰ τὴν τῶν περσῶν νίκην ἀθηναῖοι νόμον, ἀλεκτρυόνας ἀγωνίζεσθαι δημοσίᾳ ἐν τῷ θεάτρῳ. Plin. lib. X. *Pergami omnibus annis ſpectaculum Gallorũ publicè editur, ceu gladiatorũ.* Herodian. in Seuero. τὰ πρῶτα μὲν ἀπὸ παιδαριώδους φιλονεικίας δι' ὀρτυγομάχας καὶ ἀλεκτρυόνων συμβολαῖς πάλαις τε παίδων ἀλλήλοις ἐρίζοντες. Geta & Caracallus puerili contentione edẽdis Coturnicum & Gallinaceorum pugnis, & puerorum collationibus inter ſe diſſidentes. De Simiâ Martial. lib. XIV.

Callidus emissas eludere Simius hastas:
Si mihi cauda foret, cercopithecus eram.

Cruenta ferarum inter sese congressio.

Cap. XXVI.

Crventa ferarum inter se cõgressio fuit, cùm Leo cum Tigre, Vrsus cum Rhinocerote, Elephas cũ Tauro vel Elephante, compararetur. De Tigride & Leone illud anteà inauditum quod habet Statius lib. II. Syluar.

Occidis altarum vastator docte ferarum,
Non grege Maßylo curuâque indagine clausus
Sed victus fugiente ferâ. -- --

De eodem Martial. lib. I. epig. XVIII.

Lambere securi dextram consueta Magistri
Tigris ab Hircano gloria rara iugo,
Sæua ferum rabido laceraut dente Leonem.

In Indiâ Monocerotes inter se committebantur. Ælian. lib. XVI. μονόκερων ὠνομάζεσθαι καρτάζωνον πρὸς τὸ ὁμόφυλον δύσεριν. τούτων πάνυ νεαροὺς κομίζεσθαι τῷ τῶν πραισίων βασιλεῖ, καὶ τὴν ἀλκὴν ἀλλήλοις ἀποδείκνυσθαι, κατὰ τὰς θέας πανηγυρικάς. id est. *Monoceros dicitur*

cartazonus in sui generis feras pugnax. teneros ferunt ad Præsiorum Regem, & vires inter se experiuntur in spectaculis. Videas Canes Ceruum agitantes in Arenâ reiectis calcibus disiici, cornibus confodi, Ceruum lacerari effugia quærentem. Ouidius libro xi. Metamorphos.

-- -- Structóque vtrinque Theatro
Vt matutinâ Ceruus periturus arenâ
Præda Canum. -- --

Taurus cum Leone cõponitur. Idem Ælian. lib. xii. ὁ δὲ ἀντίπαλος τῶν εὐτραφῶν μόσχος καὶ πρὸς τοῦτον γυμνασάμενος ἵνα αὐτὸν καθέλῃ ὁ λέων. id est, *Vitulus bene curatus comparatur cum Leone, vt vnguibus feræ laceretur.* item, cum Elephante. Martial. libro i. epigramm. xix.

Qui modò per totam flammis stimulatus arenâ
Sustulerat raptas Taurus in astra pilas,
Occubuit tandem cornuto ardore petitus,
Dum facilem tolli sic Elephanta putat.

Aquila cũ Tauro cõparatur, & victrix abscedit apud Ælian. lib. 2. c. xxxix. ὁ μὲν κεκυφὼς κάτω νέμεται ὁ ταῦρος. ὁ δὲ ἀετὸς ἐπὶ τῷ τένοντι τοῦ ζώου καθίσας ἑαυτὸν, παίει τῷ στόματι συνέχεσι τε καὶ καρτεραῖς ταῖς πληγαῖς. Taurus, inquit, capite demisso pascit. ur Aquila autẽ in

collo eius ſeipſam collocans, ferit ore, ictibus continuis & violentis. Conſule Plinium lib. VIII. de Cane Indico qui Vrſos, Apros, Damas contempſit. *Leonem fregit, poſteà Elephantum.* cap. XL. De Canibus Damas inſequentibus, Martial.

Concita veloces fugeret cùm Dama Moloſſos,
Et varias Lyncas necteret ante moras.
Cæſaris ante pedes ſupplex, ſimiliſque precanti
Conſtitit, & prædam non tetigêre Canes.

Lyncas accipe Canes, quibus Lupos ceruarios venãtur, ſicuti Lycæ quibus Lupos. Leonis ingenium in conflictu enarrat Euſtat. ὁ λέων τοῖς κερασφόροις ζώοις ἐπιτιθέμενος τὸν αὐχένα πρῶτον αὐτῶν ἄγνυσι. *Leo,* inquit, *inuolans in animantia cornibus armata, primum omnium ceruices rumpit.* Viguit maximè ferarum pugna in Indis. Ælian. lib. XV. ἰνδῶν δὲ ὁ μέγας βασιλεὺς μιᾶς ἡμέρας ἀνὰ πᾶν ἔτος ἀγωνίαν προτίθησι ζώοις ἀλόγοις, ὧν ἐκπέφυκε κέρατα. κυρίττει δὲ ταῦτα ἄλληλα καὶ φύσει τινὶ θαυμαστῇ μέχρι νίκης ἁμιλλᾶται. εἰσὶ δὲ οἱ ἀγωνισταὶ, οἵδε οἱ ἄλογοι, ταῦροι τε ἄγριοι, καὶ κριοὶ ἥμεροι, καὶ οἱ καλούμενοι μέσοι καὶ ὄνοι μονόκερω, καὶ ὕαιναι, εἶτα ἐπὶ πᾶσιν οἱ ἐλέφαντες ἀγωνισταὶ παρίασι. προσχωροῦσι δὲ οὗτοι, καὶ μέχρι θανάτου τιτρώσκοντες ἀλλήλους τοῖς κέρασι. Id eſt, *Indiæ Rex magnus, quo-*

tannis die dictâ animalium ratione carentium certamen indicit, quæ cornua gerũt. ea autem inuicem se appetunt, cornúque feriunt, & mirabili vi naturæ vsque ad victoriam pugnant. sunt autem qui pugnant, Tauri feri, mansueti Arietes, & qui dicuntur medij, & Asini vno cornu præditi, & Hyænæ, deinde supra alios Elephantes pugnatores prodeunt. Procedunt autem illi & vsque ad mortem, ferientes inter se cornibus. Et Memnoniæ aues ad rogum Memnonis inter se depugnant. Ouid. lib. XIII. Metamorph.

Tum duo diuersâ populi de parte feroces
Bella gerũt, rostrísque & adũcis vnguibus iras
Exercent. -- -- --

In paruâ Iliade.

-- -- λαοὺς βασιλῆος δὲ γοῶντας
ἐς φύσιν οἰωνῶν ῥοδοδάκτυλος ἔτραπεν ἠὼς,
οὓς ἐκ τοῦ φάτις ἐστὶ λυγρὸν περὶ σῆμα μάχεσθαι.

Id est, *Aurora roseis digitis micans mutauit in aues populos lugentes Memnonis regis, quos fama est ex eo tempore inter se depugnare circa tumulum.* Rhinoceros commissus cum Vrso. Martial. lib. I. epigr. XXII.

Namque grauem gemino cornu sic extulit Vrsum,
Iactat vt impositas Taurus in astra pilas.

Item cum Elephante. Ælian. lib. XVII. c. XLIV.

ῥινόκερως ὕπεισιν τοῦ ἐλέφαντος τὰ σκέλη, καὶ τὴν νηδὺν ὑποτέμνει τε καὶ ὑποσχίζει τῷ κέρατι. ὁ δὲ οὐ μετὰ μακρὸν ἐκρυέντος οἱ τοῦ αἵματος καταλιαθαίνει. id eſt, *Rhinoceros ſubit* Elephãtis *crura, & vẽtrem ſecat ſubtus ac ſcindit. Ille paulò pòſt fluxu ſanguinis collabitur.* Canis Indicus cũ Elephante & Leone. Arrian. in Alexãdro. Ælian. lib. VIII. cap. I. λέοντος δὲ ἀφεθέντος ὁ δὲ (Canis Indicus) ὡς εἶδεν ὥς μιν μᾶλλον ἔδυ χόλος καὶ ἀΐξας ἐπ' αὐτόν. &c. Moris fuit feras proludere ante pugnam. Symmachus lib. II. *De canibus quos proluſionis die ita Roma mirata eſt, vt ferreis caueis putaret aduectos.* Illius proluſionis exemplum attulimus è Pollieno in Gallienis. Addam pro coronide feras interdum terreſtres cũ æquoreis in Theatrum repentinis Aquarum emiſſariis inductas eſſe. Xiphilin. p. CLI. Nero ἔν τινι θεάτρῳ θέας ἐπιτελῶν πληρώσας ἐξαίφνης τὸ θέατρον ὕδατος θαλασσίου, ὥστε καὶ ἰχθύας καὶ κτήνη ἐν αὐτῷ νήχεσθαι, ναυμαχίαν τε ἐποίησεν περσῶν. ideſt, *In quodam* Theatro *ludos edens, repleuit ſubitò* Theatrum *aquâ maris, ita vt & piſces, & armenta ſimul natarent. dedit & naumachiã Perſarum cum Athenienſibus.* Id exiſtimem ita factum, vt Tauri, Leones, Tigres à Magiſtris in aquâ formarentur ad prælium nauale, certè

ad natationem. eò me ducit Dio in Tito. p. ccxv. καὶ τὸ θέατρον ἐξαίφνης ὕδατος πληρώσας, εἰσήγαγε, καὶ ἵππους, καὶ ταύρους, καὶ ἄλλα τινὰ χειροηθῆ, δεδιδαγμένα πάντα ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς πράττειν καὶ ἐν τῷ ὑγρῷ. Fortè de repente emittebantur aquæ in arenam, quæ feras diluuio inuoluerent. Xiphil. p. clxvi. in Nerone. καί ποτε θηρία ἀποκτείνας ὕδωρ τε εὐθὺς εἰς τὸ θέατρον ἐπωχέτευσε. Calpurnius epig. vii.

Nec nobis tantùm syluestria cernere monstra
Contigit, æquoreos ego cum certantibus Vrsis
Spectaui Vitulos, & Equorum nomine dignũ
Sed deforme pecus. --- ---

Martial. lib. i. ep. xxviii.

--- --- *vidit in vndis*
Et Tethis ignotas, & Galatea feras.

Dio in Augusto ait, cum aquas in Circum Flaminium emisisse, vbi xxxvi. Crocodili confecti. Postremum hoc esto ex Æliano lib. xii. σαγαρεῖοι δὲ τῇ Ἀθηνᾷ καμήλων ἀγῶνα ὅσα ἔτη σὺν αἰδοῖ τῇ τῆς θεοῦ ἐπιτελοῦσι. id est, *Sagaræi quotannis* Mineruæ *Camelorum certamen edunt Deã reuerẽtes*. lib. xvii. ὁ ῥινόκερως τὸ κέρας ταῖς πέτραις παρατρίβων, εἶτα ἐπιθήσεται ἐλέφαντι ὁμόσε ἰών. *Rhinoceros*, inquit, *cornu acuit ad saxa, deinde adoritur Elephantem.*

De cruentâ hominum cum feris pugnâ.

CAP. XXVI.

EORVM qui feras conficerent alij è ſuperiori loco lanceâ, haſtâ, telo, ſagittâ conficiebant, alij venabulo comminùs excipiebant, alij gratuitas operas dabant, alij locabant, alij ad cultrũ dati aut venditi, alij pœnæ ſerui ad palũ ſurrecti, vincti & inermes. E ſuperiori loco Tiridates, Commodus & alij viri principes. De Tiridate Dio. ἐτόξευσεν ὁ Τηριδάτης ἄνωθεν ἐξ τῆς ἕδρας θηρία καὶ δύο γε ταύρους μιᾷ ἅμα βολῇ (εἴγε τῷ πιστόν) διέτρωσε καὶ ἀπέκτεινε. *Tiridates de ſuperiore loco in quo ſedebat belluas ſagittâ iaculatus eſt, duóſque Tauros vno ictu (ſi cui credibile eſt) vulnerauit ac confecit.* De Commodo Xiphilin. διείληπτο γὰρ τὸ θέατρον συμπηκτοῖς τοῖσι διαμέτροις, τὴν τε στεγὴν περίδρομον ἔχουσι, καὶ διχῇ τέμνουσιν ἄλληλα, ἵνα ἐξ ὀλίγου πανταχόθεν τετραχῆ τὰ θηρία μεμερισμένα ῥᾶον ἀκοντίζηται. καὶ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἄρκτους τε ἑκατὸν αὐτὸς μόνον ἄνωθεν ἀπὸ τῆς περιβολῆς τῆς κρηπῖδος ἀκοντίζων ἀπέκτεινε. *Erat enim diuiſum Theatrũ omne connexis quibuſdam diametris*

tectum habentibus, circum quod inambulari poterat ac sese bifariam secantibus, quo faciliùs vndique ex angusto loco belluæ diuisæ in partes quatuor iaculis traiicerentur. ac primo quidem die centum Vrsos de superiori loco iaculis confecit, ex ambitu fastigij seu crepidinis. Herodianus in Commodo. ἐλάφους μὲν οὖν καὶ δορκάδας, ὅσα τε κερασφόρα πλὴν ταύρων συνθέων αὐτοῖς καὶ καταδιώκων ἔβαλλε φθάνων τε αὐτῶν τὸν δρόμον καὶ πληγαῖς καιρίοις ἀναιρῶν. λέοντας δὲ καὶ παρδάλεις, ὅσα τε ζῶα γενναῖα περιθέων ἄνωθεν κατηκοντίζειν. *Ceruos & Hinnulos, cæteráque armata cornibus, Tauris exceptis, concurrens & insequens feriebat. Leones è loco superiori.* Sed & è superiori loco Iaculatores à Boccho rege missos Leones confecisse crediderim, de quibus Seneca lib. de breuitate vitæ c. XIII. *Sylla in Circo Leones solutos dedit, cùm alioqui alligati darentur, ad conficiendos eos missis à Rege Boccho iaculatoribus.* Mira Commodi iaculandi peritia, qui Pardalim imminentem bestiario antè confecerit quàm appeteret. Xiphil. παρδάλεως δὲ ποτε ὀξυτάτῳ δρόμῳ τὸν ἐκκαλουμένον καταλαβούσης, φθάσας τῷ ἀκοντίῳ μέλλουσαν δῆξασθαι τὴν μὲν ἀπέκτεινε τὸν δὲ ἐῤῥύσατο. Itidem sentio de Venatoribus Æthiopibus, quos M. Pisone & M. Messalâ Cos. Domitius Ænobarbus Ædilis

curulis dedit, de quibus Plinius lib. VIII. cap. XXXVI. *Annalibus notatum est M. Pisone & M. Messalâ Cos. ad XIV. Kal. Octob. Domitium Aenobarbum Aedilem curulem Vrsos Numidicos centum, & totidẽ Venatores Aethiopas in Circo dedisse.* Sed & è superiori loco Equites Prætorianos Africanas confecisse auguror, de quibus Sueton. in Claudio. c. XXI. *Africanas conficiente turmâ Equitum Prætorianorum, ducibus Tribunis, ipsoque Præfecto.* quod frequenter ab iis factitatum est. nam & sub Nerone Prætoriani Equites CCCC. Vrsos confecerunt. Xiphil. οἱ ἱππεῖς οἱ σωματοφύλακες τοῦ νέρωνος τετρακοσίους ἄρκτους κατηκόντισαν. nisi si quis putet ex Equo iaculatos. Nam & Iulius Alexander sub Commodo ex Equo Leonem confecit. Xiphilin. ἰούλιος ἀλέξανδρος λέοντα ἀπὸ τοῦ ἵππου κατακοντίσας. Et qui sagittis interficerentur non è plano sed è superiori loco petitos arbitror. Capitolin. in M. Antonino. *In munere publico tam magnanimus fuit, vt centum Leones vnâ mißione simul exhiberet sagittis interfectos.* Tiberius *Castrensibus ludis non interfuit solùm, sed etiam missum in arenâ Aprum iaculis desuper petiit.* Sueton. cap. LXXII. Interim ne feræ ex arenâ in podium & cuneos erumperent, podium retibus arcendis feris protegebatur,

authore Plinio lib. xxxviii. vel clathris ferreis aut euripis cingebatur, lib. viii. cap. vi. retia nodabantur auro vel ſuccino apud Plin. & Calpurnium, qui truncis ligneis verſatilibus ebur adiungi, & in podio ſterni oſtendunt, vt machinæ illius conuerſione lubricâ feræ lapſarent. Lipſius feliciter hunc locum ita reſtituit, Bucol. viii.

Sternitur adiunctis ebur admirabile truncis,
Et coit in rotulam teretem, quo lubricus axis
Impoſitos ſubitâ vertigine falleret vngues.

De iis qui venabulo exciperent.

Capvt xxviii.

Vi comminùs pugnarent, excipere Apros, contra Leonem ſtare dicuntur à Spartiano in Caracallo. Græci vocant ἐξ ἀντιστάσεως μάχεσθαι, in loco plano cum belluis pugnare, σταδὴν μάχεσθαι. Herodian. in Commodo. καὶ θηρίων ἐξ ἀντιστάσεως μάχας ἐπαιδεύετο. τῷ δὲ κομμόδῳ περίδρομος κύκλῳ κατεσκεύαστο, ὡς μὴ σταδὴν τοῖς θηρίοις μαχόμενος

κινδυνεύοι. ἄνωθεν δὲ ἐξ ἀσφαλοῦς ἀκοντίζων. *Discebat Commodus in loco plano contra Leonem stare. ei ambitus in orbem exstructus erat, ne comminùs cum bestiis pugnare periclitaretur. è superiore autem loco iaculabatur in tuto.* Vtrumque pugnę genus attigit Xiphilin. in Commodo. ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις ἡμέραις τοτὲ μὲν βοτὰ κάτω ἐς τὸ τοῦ κύκλου ἔδαφος καταβαίνων, ἄνωθεν ὅσα ἐπλησίαζε. τὰ δὲ προσαγόμενα, ἢ καὶ ἐν δικτύοις αὐτῷ προσφερόμενα κατέκοπτε, καὶ τίγριν ἔσφαξεν, ἵππον τε ποτάμιον καὶ ἐλέφαντα. *Aliis autem diebus nunc quidē herbatica animalia descendens in circuli planum conficiebat, nunc è loco superiori quæcumque propiùs accessisset iaculo feriebat. quæ verò adducta aut allata esset retibus inclusa concidebat, adeò vt Tigrin aliquando & Equum fluuiatilem & Elephantem iugularit.* Sed id genus lanienæ pugna de plano non fuit. Destinauerat Nero *imitari & Herculis facta. Præparatúmque Leonem aiunt, quem vel clauâ, vel brachiorum nexibus in Amphitheatri arenâ spectante populo nudus eliderer*, ait Sueton. in Nerone. cap. LIII. Vrsi sæpe colapho in arenâ exanimabantur. Plin. lib. VIII. *Inualidissimum Vrso caput, quod Leoni fortissimum, ac sæpe in arenâ colaphis inflictis exanimantur.* Passerem marinum confecit aliquando, & abscissum caput manu gerens eò

vbi

vbi ſedebamus venit. στρυθὸν γάρ ποτε, κτείνας, καὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀποτεμὼν προσῆλθεν ἔνθα ἐκαθήμεθα. Animantia generoſiora dente vel vngue metuenda vocat Pollux lib. v. cap. III. ἀγχέμαχα θηρία Dio lib. LI. Xiphilin. in Tito. θηρία, nos propriè feras, quales sũt Leo, Sus, Tigris, Panthera, Pardalis, quas comminùs venabulo figi moris fuit. Philoſtratus in Inſulis, *Venatorum alij* ἀγχέμαχοι κορύνας φέρουσι, ἄλλοι ἐλαφοβόλοι λόγχας, *comminùs pugnantes clauos ferunt, alij Ceruos iaculantes lanceas.* fugaces enim feræ lanceâ, iaculo, telo eminùs figũtur vel haſtâ. βοτὰ vocat Herodianus, herbatica animalia Vopiſcus in Probo. quales sũt Cerui, Damæ, Simiæ, Lepores. Xiphilin. in Tito. ἄλλα τε εἰς ἐννεακισχίλια καὶ βοτὰ καὶ θηρία ἀπεσφάγη. Aliæ feræ herbaticæ & crudæ ad nouem millia confectæ ſunt. Dio lib. LI. θηρία καὶ βοτά. Dio lib. LVIII. λιβυκὰ θηρία. Capitol. in Gordianis, Libycas feras. Plinius lib. VI. cap. vlt. Aphricanas: putà Tigres, Pardos, Leones, de quibus ſuprà. Xiphilin. in Caracallo. ἵππους καὶ βοτά. Sed & ſagittis eminus vel haſtis Leones ac feræ generoſiores interemptæ, non modò contis aut contificiis, vt loquitur Vopiſcus in Probo. neque enim audiendus eſt B. Ignatius, qui *contis ficiis* legit, à

ficu arbore, aut contis ac ſibynis, quod Illy-ricũ telum eſt. Martial. de Sue. lib. I. epig. XII.

Fixiſſet grauidam cùm leuis haſta Suem.

lib. V.

Quot tua Mænalios collocat haſta Sues.

Vtrumque genus expreſſit epig. XI.

Splendida iam tecto ceſſent venabula ferro,
Nec volet excuſſâ lancea torta manu.

lib. XIV.

Callidus emiſſas eludere Simius haſtas.

Feræ quæ comminùs figuntur, ruere in ferrum dicuntur. Ouid.

Ortus Aper ſetis iram denuntiat hirtis
Et ruit oppoſiti nitens in vulnera ferri.

Conti pro venabulo fuêre, quanquam venabula mucrone ferrato, conti ſine ferro cuſpide acutâ. Plin. lib. VIII. ſagittarum venabula vocauit. *Intentos*, inquit, *ingentes arcus defigunt humi longiùs. hos præcipui viribus iuuenes continẽt, alij connixi pari conatu tendunt ac prætereuntibus ſagittarum venabula infigunt Elephantis.* ſed ea Venatio ſyluatica. De contificiis verba Vopiſci ſic habent in Probo. E*didit aliâ die in Amphitheatro vnâ miſſione centum iubatos Leones, qui rugitibus ſuis tonitrua excitabant. qui omnes contificiis interempti ſunt, non magnum præbentes ſpectaculum cùm occidebantur. neque enim erat be-*

ſtiarum impetus, &c. Iſidorus lib. XVIII, cap. VII. *Contus ferrum non habet, ſed tantùm cuſpide eſt acutâ.* Virgil.

Ferratáſque trudes, & acutâ cuſpide cōtos.

Excipia dicūtur, quia veniētē feram excipiūt.

Exipient Vrſos, exſpectabúntque Leones.

Non. *Venabulum ferrum latiſſimum à cæteris aciei longiſſimæ. Conti haſtæ longiores & robuſtæ.* lib. IX. Virgil.

--- --- *Longis detrudere contis.*

Varro ὄνος λύρας. nempe Sues ſyluaticas in montibus ſectaris venabulo an Ceruos. tragulâ tamen & ſparo vel haſtâ Ceruos ſequebantur. Varro Meleag.

Aut ille ceruum qui volabile currens,
Sparo ſequutus, tragulâque traiicit.

Saluſtius in Catilinâ ſparos lanceas præacutas ſudes eſſe, militaria tela negat. Probolium eſſe putem venabulum aut contum. Heſychius. προβόλιον εἶδος δόρατος ᾧ χρῶνται οἱ κυνηγέται πρὸς τὴν συῶν θήραν. niſi fortè quis *parabolium*, legat, quòd eo paraboli vterentur. placet tamē *proboliū*, vt excipiūt. hac enim voce vtitur Philoſtrat. in συοθήρᾳ. φοροῦσι δὲ αὐτοῖς θηραταῖς ὀρεῖς καὶ ὠρευκόμοι ποδοστράβας, καὶ ἄρκυς, καὶ προβόλια, καὶ λόγχας, ἐφ' ὧν οἱ κνώδοντες, καὶ κυναγωγοὶ συστρατεύουσι καὶ σκοπωροὶ, καὶ τὰ ἔθνη τῶν κυ-

νῶν. id est, *Ferunt cum Venatoribus muli & muliones compedes & retia, & venabula & hastas dẽtatas, & Canum ductores simul exeunt, & qui lustrant montes, & Canum variæ nationes.* Oppianus lib. 1. penè omnia Venatorum arma expreſsit his verbis.

Αἰχμήν τε τριγλώχινα, σιγύνην εὐρυκάρηνον
Ἁρπάλαγόν, κάμακάς τε, καὶ εὔπτερον ὠκὺν ὀϊστὸν
Φάσγανα, βουπλῆγας τε λαγωοφόνον τε βίαιναν,
Ἀγκυλίδας σκολιάς, μολιβοσφιγγέας τε κορώνας.

Item,

Δεξιτερῇ μὲν ἐπικραδάοιεν ἄκοντας
Ἀμφιδύμους τανάους, δρεπάνην δ' ἐπὶ μεσσόθι ζώνης.

Spiculáque & laqueos, varros, hastiléque triplex,
Cõtósque harpalagum, pharetramque, leuesque sagittas,
Enſéſque & Lepori inuiſum mucrone tridentẽ,
Et curuos caput vncinos, plumbóque reuinctas
Cornices. --- ---
Bina coruſcanti criſpans haſtilia dextrâ,
Demiſſúmque gerens zonâ cingente mucronẽ.

Sic Virgil.

Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.

Gratius de Venat.

Ima Toletano præcinguant ilia cultro,
Terribilémque manu vibrata falarica dextrâ
Det ſonitum. --- ---

Xenophon lib.1.Cyroped. de Perſarum Venatorib. ἔχειν δὲ δεῖ τοὺς ἐξιόντας τόξα παρὰ τὴν φαρέτραν ἐν κολεῷ κοπίδα ἢ σάγαριν, ἔτι δὲ γέῤῥον καὶ πέλτα δύο. *Habere oportet eos qui exeunt arcũ & pharetram, in vaginâ enſem aut hoc amplius crates & parmas duas.* Orpheus.

Τόξον ἔχων παλάμαις, ἰδὲ τριγλώχινα ὀϊστοὺς
Ὄφρα καὶ θηρήσαιτο.

Culter cuius meminit Gratius fuit breuior inſtar ſicæ ad confodiendum Aprum, ſi venabulum fefelliſſet. Martial. lib. XIV. epig. XXXI.

Si deiecta gemes longo venabula roſtro,
Hic breuis in grandem comminus ibit Aprũ.

Lib. VII. epig. XXVII.

Tuſcæ glandis Aper populator & ilice multâ,
Quem meus intrauit ſplendenti cuſpide culter.

Sueton. in Auguſto. *Lixa quidam cultro venatorio cinctus.* Martial. lib. I.

Spectauêre Canes prædam, ſtupuitque ſuperbus
Venator cultro nil ſupereſſe ſuo.

Cultros vocant copides. Apuleius lib. XI. *Hic incinctus baltheo militem gerebat, illum ſuccinctum chlamyde copides & venabula Venatorem fece-*

rant. Seneca ep. LXXXVIII. *Dubitat vtrùm se ad gladium an ad cultrum locet*. Q. Curtius lib. VIII. *Copides vocant gladios leuiter curuatos falcibus similes, queis appetebãt belluarum manus*. De venabulo Ælian. lib. VIII. cap. X. οἱ μὲν ἄνθρωποι δόρατα ἰσχυρὰ καὶ λόγχας ἀφιᾶσι στοχαζόμενοι αὐτῶν (Elephantum) οἱ δὲ ἐλέφαντες τὸν παραπεσόντα ἁρπάζουσι καὶ τῇ γῇ προσσαράξαντες. id est, *Viri hastas fortes, & iacula mittunt, petuntque Elephantos, qui hominem prolapsum arripiunt proboscide, & ad terram grauiter allidunt*. Et de venabulo accipiendum quod ait Iuuenal. Sat. IV.

-- -- comminùs Vrsos
Figebat Numidas. -- --

Imò transuerberabantur plerumque feræ si firma esset Venatoris manus, tam acuta ferri acies fuit. Cic. lib. VII. epist. ad Fam. epist. I. *Reliquæ sunt Venationes binæ per dies quinque magnificæ, nemo negat. Sed quæ potest esse homini delectatio, cùm aut homo imbecillus à valentißimâ bestiâ laniatur, aut præclara bestia venabulo transuerberatur?* Firmam enim oportuit esse manum, vt irruentem exciperet sustinerétque feram. Martial. lib. XIV. epig. XXX. de venabulo.

Excipient Apros, exspectabúntque Leones,
Intrabunt Vrsos, sit modò firma manus.

Commodus etiam totum Elephantum venabulo transuerberauit apud Lampridium, & cæteri Venatores si non traiicerent, certè ferrum intra Apri viscera abscondebant, tantus feræ impetus fuit. Martial. epigr. xv. lib. I.

Ille & præcipiti venabula condidit Apro.

Ipsi quoque Leones aciem verri expauescunt, sed oculos demittere moris habent, ne terreantur. Plin. lib. VIII. cap. XVI. *Leo spernens tela diu se solo terrore tuetur. eum qui tela quidem miserit, sed tamen non vulnerauit, correptum, stratúmque sternit, nec lacerat. oculorum aciem defigit, ne venabula expauescat.* Ad Leones & Elephantos vsi videntur grandioribus latioribúsque venabulis quàm ad Apros aut Tigres. Martial. lib. VIII. epigr. LIV.

Auditur quantum Massyla per auia murmur,
Grandia quàm decuit latum venabula pectus.

Monstri loco est apud Martial. lib. I. epigr. XXIII. Carpophorus, de quo ille quasi de alio Milone.

Dorica quam certo venabula dirigit ictu,
Fortis adhuc teneri dextera Carpophori.
Ille tulit geminos facili ceruice Iuuencos,

Fortis adhuc teneri dextera Carpophori.
Ille tulit geminos facili ceruice Iuuencos
Illi ceßit atrox bubalus atque bisons.
Hunc Leo cùm fugeret præceps in tela cucurrit.

Sic Claudian. in Panegyrico Mallij.

Obuia fulminei properent ad vulnera Pardi.

Dubitari potest in hoc carmine Martial. lib. I. epig. XXVII.

Herculeæ laudis numeretur gloria, plus est
Bis denas pariter perdomuisse feras.

an vnus Carpophorus omnes simul emissas exceperit ac confecerit, quod verius esse crediderim, an eodem die XII. feras deiecerit. nec minor est dubitatio in verbis Claudiani Panegyrico Mallij.

Audaces legat ipsa viros qui colla ferarum
Arte ligent, certóque premant venabula visu.

Quid sit, colla ferarum ligare, nisi fortè iugari ad iugum à mansuetariis accipias, aut iniectu sagi capite obuoluto mitescere, & vincula pati, quod verius arbitror. In ludo autem populus moram non ferebat, sed aut statim feram figi, aut bestiarium lacerari volebat. Vnde illud Martial. lib. I. epig. XXIII.

I nunc, & lentas corripe turba moras.

Tacit. de Marico libro II. Histor. *Captus eo prœlio Maricus, ac mox feris obiectus, quia non laniabatur, stolidum vulgus inuiolabilem credebat, donec spectante Vitellio interfectus est.* si res lōgiùs differretur, exclamabat indignabunda. Hierōnym. in Catalogo. *Cùm feræ parcerent Polycarpo vniuerso populo aduersus eum personante igni traditus.* Donatus in Prologum Hecyra. Certè populus in homines nullo sensu misericordiæ sæpe fuit, in feras misericors. Statius lib. II. Syl. de Leone mansueto.

-- -- -- quod te populúsque patrésque
Seu notus caderes tristi gladiator arenâ
Ingemuêre. -- -- --

De Elephantis Plin. lib. VIII. cap. VII. *Annibal vnum qui supererat obiecit Elephanto, & illum dimitti pactus si interemisset. solus ergo in arenâ congressus magno Pœnorum dolore confecit.* Romæ pugnam Elephantum primum omnium dedisse Pompeium, ait Asconius in Pisonem. Hæc Cicero scribit libro VII. epi. I. *Elephantorum extremus dies fuit, in quo admiratio magna vulgi atque turbæ, delectatio nulla extitit, quin etiam misericordia quædam consecuta est, atque opinio, eiusmodi esse quandam illi belluæ cum genere humano societatem.* Dio in Pompeio. ὁ

ἐλέφαντες ὀκτωκαίδεκα πρὸς ὁπλίτας ἐμαχέσαντο, καὶ αὐτῶν οἱ μὲν παραχρῆμα ἀπέθανον, οἱ δὲ οὐ πολλῷ ὕστερον. ἠλεήθησαν γάρ τινες ὑπὸ τοῦ δήμου παρὰ τὴν πομπηΐου γνώμην, ἐπειδὰν τραυματισθέντες τῆς μάχης ἐπαύσαντο καὶ ἱπεριόντες τὰς προβοσκίδας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέτειναν καὶ θρηνώδη βοὴν ἀφῆκαν. *Præterea Elephanti duodeuiginti cum hominibus armatis certarunt, quorum pars statim, pars non multò pòst interiit. nam eorum populus misertus est contra Pompeij voluntatem.* Consulendus Plinius lib. VIII. cap. VII. Aliud genus pugnæ in arenâ fuit, vbi Elephantes cum equitibus & peditibus ad veri prœlij formam inter se cõmitterentur. Sueton. in Iulio cap. XXXIX. *Venationes edidit per dies quinque, ac nouissimè pugna diuisa in duas acies, quingenis peditibus, & Elephantis vicenis, tricenis equitibus hinc inde commissis.* Plin. lib. VIII. cap. VII. bis pugnasse Elephãtos sub Iulio Cæsare narrat. *Primo prælio viginti contra pedites quingentos, iterum totidem turriti cum sexagenis propugnatoribus, eodẽ quo priores numero peditum, & pari equitum è diuerso dimicante. postea singuli, principibus Claudio & Nerone in consummatione Gladiatorum.* Verbum consummationis in morte Gladiatorum & Venatorum solenne, vt ex Vlpiano infrà patebit.

De pugnâ Venatorum inermi.

Cap. XXIX.

NON contis modò, venabulis & cultris cum beſtiariis depugnarunt paraboli, verùm etiam ſine ferro. hi quidem ignem intentantes, alij pallio caput Leonis obnubentes, illi manu os occludentes, iſti agilitate Leonem vitantes, quidam pro corpore relictâ veſte exeũtes. De igne Opp. lib. IV. de Venatione.

οἱ δ' ἄλλοι στήσαντο νόμῳ πολέμοιο δαφοινοῦ
φρυκτοὺς αὐσταλέους πυριλαμπέας ἀμφὶς ἔχοντες.
δεξιτερῇ δὲ φέρει πεύκης ἀποδαιόμενον πῦρ
ἔξοχα γὰρ δέδιε πυρὸς μένος ἠΰκομος λίς.
οὐδ' ἐπιδεῖν τέτληκε ἀσκαρδαμύκτοισιν ὀπωπαῖς.

Conſtiterint alij velut aſpera bella gerentes,
Cum facibus ſiccos latè iactantibus ignes.
Dextera flammiferas quatiat violenta favillas,
Quippe Leo timet ignitæ lucentia tendæ
Spicula, nec contra vultus attollere tentat.

Lego, αὐαλέους. Ariſtot. lib. IX. περὶ ζώων. ἀληθῆ δὲ καὶ τὰ λεγόμενα, τότε φοβεῖσθαι μάλιστα τὸ πῦρ. Plato in Sophiſtâ. θήραν πυρευτικὴν vocat.

De pallio quo caput Leonis obtegi ſolitum, id ortum eſſe volunt à paſtore Getulo, cuius ſago contra ingruentis impetum obiecto captum Leonem aſſerunt principatu Claudij, quod ſpectaculum protinus in arenam tranſlatum eſt, vix credibili modo torpente tantâ illâ feritate quamuis leui iniectu, operto capite, ita vt deuinciatur non repugnans. Author Plin. lib. VIII. cap. XVI. Lucanus.

Veſtibus iratos laxis operire Leones.

Lyſimachus manu apertum Leonis occluſit, linguámque intercepit, quod miraculi loco fuit, ait Plutarch. in Alex. Alius arte pugnat, & feram eludere modicâ corporis declinatione audet. *Certamen infælix cum feris velle contendere, quas fortiores ſe non dubitat inuenire. ſola eſt ergo in fallẽdo præſumptio, vnicum in deceptione ſolatium, qui ſi feram non mereatur effugere, interdum nec ſepulturam poterit inuenire,* ait Caſſiodorus lib. V. ep. XLII. Illi quidem fruſtrari beſtias dicebantur, vt loquitur Tertul. in Apologet. *Quidam in fruſtrandis beſtiis mercenarius noxius. Alter angulis in quadrifariâ mundi diſtributione compoſitis rotabili facilitate præſumens non diſcedendo fugit, non ſe longius faciendo diſcedit, ſequitur inſequentem, poplitibus ſe reddens proximum, vt ora vitet Vrſorum,* ait Caſſiodorus

ibid. Machinam fuiſſe putem rotabilem quatuor angulis conſtantem, in quibus conſiſteret Venator, vt ex vnâ in alium conuerſâ machinâ tranſiliret, vt Vrſum falleret fruſtra vnguibus nitentem: aut potiùs cùm irrueret fera, rotatione verſatilis machinæ à ſummo deorſum ad poplites feræ deferebatur. Alter in murum inſiliens aſcenſu celeri Vrſum eludit. Vopiſcus in Carino. exhibuit & trechobaten, qui per parietem Vrſo eluſo cucurrit. alij feras ipſas corporis agilitate tranſiliunt, vt cruentis faucibus ſe eximant. Prudentius in Amartigeniâ.

Inde feras volucri temeraria corpora ſaltu
Tranſiliunt, mortíſque inter diſcrimina ludunt.

Ille in tenuem regulam ventre ſuſpẽſus inuitat exſibilantem feram, & niſi periclitatus fuerit, nihil vnde viuere poßit acquirit. alter caueâ ex arundinibus textâ ſe abdit, & in ſpeciem ericij in ſeipſum conuolutus ac collectus ingruente ferâ latet, vt nuſquam compareat. glomum dicat in orbem collectum. Caſſiodorus. *Alter ſe geſtabili muro cannarum contra ſæuißimum animal ericij exemplo receptatus includit, qui ſubitò in tergum ſuum refugiens intra ſe collectus abſconditur, & cùm nuſquam diſceſſerit eius corpuſculum non videtur: & ſicut ille veniente contrario reuolutus in Sphæram, naturalibus

defensatur aculeis, sic iste consutili crate præcinctus munitior redditur fragilitate cannarum. alter apprehensus vngue aut dente vestem exuit, in quam fera sæuiat. Chrysostomus de tentatione. καθάπερ γὰρ τὰ χαλεπὰ τῶν θηρίων, ἐπειδὰν ἐπιλάβωνται τῶν πυκτευόντων αὐτοῖς, εἶτα ἐκεῖνοι διαφύγωσι, καταλείποντες ἐν τῷ στόματι τῶν θηρίων ἃ περίκειντα δέρματα, λοιπὸν αὐτὰ περιτρώγουσι, παραμυθούμενα τὸν θυμόν. Erant qui cũ Tauris depugnarẽt. Aristides IV. Hierat. in vrbib⁹ Asiæ & Græciæ. ἡ ταύρων θήρα. id est, *Taurorũ venatio. Thessalorum gẽtis inuentum est* Equo *iuxta quadrupedante cornu intortâ ceruice* T*auros necare. primum id dedit spectaculum Iulius.* Plin. lib. VIII. cap. XLV. deinde Claudius Thessalos equites exhibuit, *qui feros Tauros per spatia Circi agunt, insiliúntque defessos & ad terram cornibus detrahunt.* Sueton. cap. XXI. Eius rei originẽ sic enarrat Tzetzes chil. VII. c. XCIX. ταύρων δὲ ἀγρίων θετταλῶν τὴν χώραν συνημμένων νέοι τινες τῶν ἀθεναρῶν κέλησιν ἐπιβάντες τοὺς ταύρους κατηκόντιζον, οὓς περ τινες ἰδόντες ὡς ταύρους ἀκοντίζοντας ὠνόμασαν κενταύρους ὡς κεντοταύρους. inde apud veterem Scholiasten. μονοκένταυροι, ὀνοκένταυροι, βουκένταυροι, ἱπποκένταυροι. Ælianus in eam rem consulatur. Sed è Venatoribus, quorum ars in fallendis feris,

Athen.lib.v. in Pōpâ Antiochi. ἐπιτελεσθει-
των δὲ τῶν ἀγώνων, καὶ μονομαχιῶν, καὶ κυνηγεσιῶν
κατὰ τριάκοντα ἡμέρας, ἐν αἷς τὰς θέας συνετέλει.
Alter labenti rotâ feris offertur, eâdem alter erigitur, vt periculis auferatur. ſic hæc machina ad infimi mundi formata qualitatem iſtos ſpe refouet, illos timore diſcruciat, omnibus tamen vt decipere poſſit arridet. alij tribus diſpoſitis hoſtiolis paratā in ſe rabiem prouocare præſumunt, in patenti areâ cancelloſis ſe poſtibus occulentes, modò facies modò terga monſtrantes, vt mirum ſit euadere, quos ita reſpicis per Leonum vngues, dētéſque volitare. Alter fragili ligno confiſus currit ad ora belluarum, & illud quod cupit euadere, magno impetu videtur appetere. pari in ſeſe curſu feſtinat & prædator & præda, nec aliter tutus eſſe poteſt, niſi huic quem vitare cupit occurrerit. tunc in aëre ſaltu corporis eleuato quaſi veſtes leuiſſimæ ſupinata membra iaciuntur, & quidam arcus corporeus ſupra beluam libratus dum moras diſcedendi facit, ſub ipſo velocitas ferina diſcedit. ſic accidit vt ille magis poſſit mitior videri qui probatur illudi. Equidem exiſtimē effugia illa reperta, poſt Cōſtantinū Magnū,

qui munera cruenta prohibuit. Ars enim ſubiit ad voluptatem & effugiũ Venatori. quamquam & Tertullianus & Vopiſcus fraudes eiuſmodi nonnihil attigêre, ſub Conſulibus enim & primis Imperatoribus aut beſtiarij erant qui ad palum deligati, & vt Vopiſcus in Aureliano loquitur, ad ſtipitem ſurrecti feris obiicerentur, aut Venatores ac contifices conducti aut gratuiti qui venabulo feras in loco plano exciperent, aut è ſuperiori loco telis, haſtis, ſagittis conficerent. Poſteà ſubiit exercitatio & induſtria, vt Venatores à magiſtris, ſicuti Gladiatores à laniſtis erudirentur. Vulcatius in Auidio. Dicebat enim miſerum eſſe, cùm exercerentur Athletæ, Venatores, & Gladiatores, non exerceri milites. Hactenus de iis egimus qui operas gratuitas darent aut mercede locarent ad cultrum. iam de beſtiariis agamus, qui ſerui pœnæ beſtiis obiecti ſunt.

De Be-

De Bestiariis.

CAPVT XXX.

BESTIARII dicti sunt, & parabo-li, qui ad bestias damnati, siue soluti, siue ligati & surrecti ad lapidem bestiis obiicerentur, siue inermes, siue armati. Socrates libro VII. vocat θηριομάχους, id est, *qui cum bestiis pugnant*. Artemidorus lib. I. cap. XIX. θηριομαχῶν ἀπὸ τῶν ἰδίων σαρκῶν τὰ θηρία τρέφει, id est, *qui cum feris pugnat propriis carnibus feras alit*. Ignatius epi II. τίνος ἕνεκεν ἐγὼ δέδεμαι καὶ εὔχομαι θηριομαχῆσαι, *cuius caussâ ego vinctus sum & cupio cum feris pugnare*. Prudent. p. CLXXV. *Corpus exponit inter carices, sed nulla dirarum fames, aut bestiarum aut Alitum*. Apuleius lib. X. *mulierem bestiis damnatam*. Cicero in Vatinium, *bestiarios*. Tertullianus li. de Pudicitiâ. ἐπιθανατίους (quâ voce vtitur D. Paulus I. Cor. IV.) vertisse videtur bestiarios, quasi morti destinatos. Idem in Apologet. dixit, *ad bestias pronunciarij*, & li. de Spectaculis, cap. XII. *à feris humana corpora dissipari*. Paulus Diaconus lib. XIV. *Popu-*

lus cœpit clamare in Amphitheatro, crudeli bestiæ artifex parabolus pugnet. Socratis verba eôdem cadũt lib. VII. cap. XXII. ὁ δῆμος κατεβόα δεινῷ θηρίῳ ἕνα τῶν εὐφυῶν παραβόλων μάχεσθαι. id est, *Populus clamore deposcebat vt vnus è parabolis valentioribus cum ferâ immani depugnaret.* Hesychius παραβαλλομένους παραβόλους μαχομένους (lege θηρίοις μαχομένους) parabolos eos qui cum bestiis depugnent, interpretãtur V. glossæ. Cõtifices παραβόλους. C. de Episcopis & Clericis, parabolani. παράβολοι fortè dicti homines proiectæ audaciæ, qui ad cultrum operas locarent, nisi pro desperatis & quasi proiectitiis accepti sint, aut qui cum feris comparentur. Hoc enim est παραβάλλεσθαι. Contifices dicuntur vt Carnifices. facere enim, Græcis ῥέζειν, pro interficere. Firmicus lib. IV. Astronomicõn, *bestiarum Venatores.* Vopiscus in Probo, *Contificia* dixit. Sueton. in Augusto. cap. XLIII. *Confectores ferarum.* Eusebius lib. IV. Eccles. histor. κονφέκτωρα τὸ ξίφος εἰς πολύκαρπον. Multa habet in hoc argumento epist. XII. Ignat. ἄφετε με θηρίων εἶναι βρῶμα, δι' ὧν ἔστι θεοῦ ἐπιτυχεῖν. σῖτός εἰμι τοῦ Θεοῦ, καὶ δι' ὀδόντων θηρίων ἀλήθομαι, ἵνα καθαρὸς ἄρτος θεῷ εὑρεθῶ μᾶλ-

λον κολακεύσατε τὰ θηρία, ἵνα μοι τάφος γένωνται, καὶ μηδὲν καταλείπωσι τῶν τοῦ σώματός μου. θηρία κολακεύσω συντόμως με καταφαγεῖν, οὐχ ὥσπερ γίνων δειλαινόμενα οὐχ ἥψαντο. θηρίων συστάσεις, ἀνατομαὶ διαιρέσεις, σκορπισμοὶ ὀστέων, συγκοπαὶ μελῶν. id est, *Sinite me feris esse cibum, quarum ope Deo frui possum. Frumentum Christi sum, & dentibus bestiarum molor, vt mundus panis Deo repperiar. magis blandimini feris, ut mihi sepulcrum fiant, & nihil è corpore meo dimittant. Blandiar feris, vt subitò me comedant, ne parcant sicuti quibusdam metu pepercerunt, ferarum congreßiones, à feris dissectiones, diuisiones, lacerationes oßium, concisiones membrorum.* V. glossæ confectorium χοιροσφαγεῖον, quasi dicas locum vbi Sues & Apri conficiuntur. Symmachus libro v. epist. LVII. quos Venatores vocauerat, eosdem Arenarios posteà dixit. Lucillius. *Concursans veluti Arenarius, claréque quiritans.* Arenarij enim dicuntur non modò Gladiatores, sed & contifices. libro LX. Basil. *Ne thymelici vel arenarij meretrices producant.* Arcadius Iurisconsultus, *Si ea rei conditiò sit, vel arenarium testem, vel similem admittere cogimur.* Dio & Herodianus, iis locis quæ su-

prà posuimus, σφαγὴν, καὶ μάχην θηρίων vocant. Aduerte tamen bestiarios vt plurimùm de seruis pœnæ, cæteros de iis etiam qui mercede operas locent dici. Arenæ atrocitates retulit ad feras Tertul. lib. de Habitu mulieris. cap. VIII. *Non tamen ideò Circi furoribus, aut arenæ atrocitatibus, aut scenæ turpitudinibus Christianos affici oportet, quia Deus & Equum & Pantheram & vocem homini dedit.* Iustinian. Nouell. C V. τὰς τῶν θηρίων θέας τε καὶ ἀναιρέσεις.

Qui feris obiicerentur.

CAP. XXXI.

OBIECTI sunt feris propriè noxij & captiui, sicut suprà ostendimus cap. V. Tertul. lib. de Spectac. cap. XII. *Captiuos vel malo ingenio seruos mercati in exequiis immolabant.* paulò post, *nisi & à feris humana corpora dissiparentur.* Dio lib. XLIII. ἐμάχοντο δὲ ἐν πᾶσι τοῖς ἀγῶσι οἵ τε αἰχμάλωτοι, καὶ οἱ θάνατον ὠφληκότες. Ammian. Marcell. lib. XV. Et *quamquam vt bestiarij obiiceremur intractabilibus feris.* Quo in numero

habiti Christiani sub Imperatoribus. Ignatius apud Hieronym. in catalogo. *Vtinam fruar bestiis quæ mihi sunt præparatæ. quòd si venire noluerint, ego vim faciam vt deuorer: quia feræ à Christianis sæpe abstinebant. vim autem facere non potuit vinctus.* Vnde apparet non omnes ad stipitem surrectos fuisse. quidam in canistellum indebantur, & ita feris obiiciebãtur. Euseb. lib. III. Histor. Ecclesiast. εἰς γύργαθον βληθεῖσα ταύρῳ παρεβλήθη, *in canistellum iniecta Tauro obiecta est.* Tertullian. libro de Resurrectione. *popularium cœtu clamante Christianos ad Leonem.* Tacitus lib. II. Maricum captum ac feris obiectum ab iis intactum fuisse, id enim damnationis genus fuit, vt Firmicus lib. VI. cap. penult. *Damnationes sunt metalli, operis publici, exilij, vel ludi.* Vopiscus in Claudio. *Omnes qui rebelles animos extulerant capit, atque in vincula Romam etiam mittit, ludo publico deputatos.* Dio li. LVIII. vocat τοῖς θηρίοις ἐκκαταδίκης διδόναι, *obiicere feris capite damnatos.* Tertullianus libro de Spectaculis. *Et qui insigniori cuique homicidæ Leonem poscit, idem Gladiatori atroci petat rudem, & pileum præmium conferat.* Bestiis obiectos intra annum consumi oportuit, sicuti ferro eos qui

ad ferrũ aut gladiũ darẽtur. Paul. li. v. ca. XVII. de abolit. æstimat. Imperator Constantinus libro I. C. Theodos. titulo de plagiar. iubet plagij conuictum si seruus fuerit, vel libertate donatus primo quoque munere bestiis obiici. liberum autem sub hac formâ in ludum dari gladiatorium, vt antequam aliquid faciat quo se defendere possit, gladio consummetur. Consummari dixerũt in fragmentis Vlpiani. *Ad gladium condemnati intra annum debent consummari.* In ludum damnati pileari & rudem accipere possunt post interuallum. Capitolinus in Commodo. *Delatores ad Leonem exaudi Cæsar. cetratum ad Leonem.* Erant Venatores postulatitij. illi videntur sponte pugnasse, de quibus Iustinianus Nouella CV. de Consulibus. τὴν τοῦ λεγομένου μονημερίου θέαν, ἔνθα πολλῆς ἡδυπαθείας ἐμπλήσει τὸν δῆμον, τότε καλούμενον πάγκαρπον θεώμενος καὶ θηρίοις προσμαχομένους ἀνθρώπους καὶ εὐδοκιμοῦντας τῇ τόλμῃ, καὶ πρός γε ἀναιρούμενα τὰ θηρία. *Consules Ianuarijs Kalend. edere iussi primum spectaculum. Secundum in Circo mappam seu aurigationem. Tertium Venationem in Theatro.* (τὴν τοῦ καλουμένου θεάτρου κυνηγίαν, οὐ δὶς ἀλλὰ προσάπαξ τελεσθησομένην.) *quæ se-*

mel fieret non ampliùs. quartum ſpectaculum monemerij vnius diei, vbi populum implebit Conſul multâ oblectatione, & edet pancarpum qui dicitur, dabitque homines qui pugnent cum feris, & audaciâ in feris figendis commendentur. Ibidem vocat δύο θεατροκυνηγέσια.

De ſeruis & transfugis.

CAP. XXXII.

SCHOLAE fuêre beſtiariorũ, vbi beſtiarij alerentur ad pœnã, fortè etiã vbi cũ beſtiis depugnare docerẽtur, ſicuti Gladiatores à laniſtis. innuit Tertullianus in Apologet. cap. XXXV. *ſcholam beſtiarum*, vocans. quæ lectio recta eſt. nam & Martian. l. reſpiciendum. ff. de pœnis, ita vocat. *Beſtias autem accipere debemus ex feritate magis, quàm ex animalis genere. nam quid ſi Leo ſit, ſed manſuetus? vel alia dentata manſueta? ergo qui locauit* (operas ad cultrum) *ſolus notatur* (infamiâ) *ſiue depugnauerit, ſiue non. quòd ſi pugnauerit cùm non locaſſet operas ſuas, non tenebitur. non autem qui cũm beſtiis depugnauerit tenebitur, ſed qui ope-*

ras ſuas in hoc locauit : denique eos qui virtutis oſtendendæ cauſſâ hoc faciunt, non teneri, niſi in arenâ paßi ſint ſe honorari.l.1. §. ab beſtias.ff. de poſtulando. Macrinus quidem ſeruos qui à dominis fugiſſent repertos ad gladij ludum deputabat: imò & ad beſtias dati ſunt, vt Plutarch.in χερσαίοις. lib. VII.cap. XLVIII. Ælian.de nat.Animant.ἀνδροκλῆς, fugitiuus ſeruus, κατεγνώσθη θηρίοις βορὰ παραδοθῆναι, à Leone agnoſcitur. In edicto Ædilium mentio fit eorum qui in arenam depugnandi cauſſâ ad beſtias intromiſſi ſunt. Simulatque autem ſerui in ludum venatorium damnati fuerant, pœnæ ſerui efficiebantur, docet Vlpianus l.aut datum. §. quicumque. ff. de poſtul. ſecus ſi venditi eſſent in ludum : vt apparet ex Sueton. in Vitell. cap. XII. vbi Aſiaticus quidam à Vitellio venditus circumforaneo laniſtæ, dilatúſque ad finem muneris, repentè ſubreptus, & prouinciâ demum acceptâ, manumiſſus. Si fugitiuus ſeruus iniuſſu domini ſe in arenam dediſſet, domino reddendus fuit. l. vlt.ff.de ſeru.fugit. quòd ſi damnati nõ fuerint, ſed arenarij modò ſerui ſint, ad eas operas cogi nõ poſsũt quas volẽti prę̃ſtiterint.

l, hæ demum. ff. de operis libert. Serui igitur pœnæ fiebant, qui fuerant capite damnati, vel ad beſtias vel ad gladium, vel aliâ pœnâ quæ vitam adimit. lib. XXVIII. ff. tit. III. l. VI. At qui vltimo ſupplicio damnantur, ſtatim & ciuitatem & libertatem perdunt. quod accidit in perſonis eorum qui ad beſtias damnantur. l. XXIX. ff. de pœnis. Certè ante legem Petroniam domini aut patroni ſeruorum & libertorum operas ſcenæ aut arenæ pro imperio locare potuerunt, aut gratuitas ſuis vel amicorum ludis exigere. l. VII. ff. de oper. libert. quod indicat ſubobſcurè Seneca ep. XXXVII. *Sacramentum*, inquit, *rogatus, eadem honeſtiſsimi huius, & illius turpiſsimi authoramenti verba ſunt, Vri virgis, ferróque necari, ab illis qui manus arenæ locant, & edunt ac bibunt, quæ per ſanguinem reddant cauetur, vt iſta vel inuiti patiantur.* qui locus etiam accipi poteſt de liberis qui vltrò manus arenæ locant: imò & de illis, de quib⁹ Tertull. lib. II. ad Martyr. *Ad ignes ſe quidam authorauerunt, vt certum ſpatium ſub tunicâ ardenti ſe conficerent. alij inter Venatorum taureas patientiſsimis ſcapulis inambulauerunt.* Venatores hîc accipio ſeruos arenarios, qui beſtiarios fugientes cæderent. authorari dicti, qui venderent aut locarent ſe in

arenam. Pollio, *Quia cùm depreſſus in ludum bis gratis depugnaſſet, authorari noluit*. Lege autem Petroniâ dominis & patronis ea libertas adẽta eſt, l. circumcidere. §. 1.ff. ad leg. Cornel. de ſicar. *Seruo ſine iudice ad beſtias non ſolùm qui vendidit pœnæ, verùm & qui comparauit, tenebitur*. Poſt legem Petroniam dominis poteſtas ablata eſt ad beſtias depugnandas ſuo arbitrio ſeruos tradere. oblato tamen Iudici ſeruo, ſi iuſta ſit domini querela, ſic pœnæ tradetur. nã & Adrianus vetuit, cauſsâ non præſtitâ, lenoni aut laniſtæ ſeruum vel ancillam vendi. Spartianus author. Sed & à D. fratribus reſcriptum eſt, dominos non poſſe vendere ſeruos, vt cum beſtiis pugnent. l. domini. ff. de contrah. emp. Ad beſtias etiam damnantur trãsfugæ, ſicuti ſuprà oſtenſum eſt cap. v. idq́; Proconſulis aut Cõſulis arbitrio. poſteà mos tenuit vt priùs exauthorarentur. l. III. §. is qui. ff de re militari.

Quàm graue ſupplicium fuerit, damnari ad beſtias. Cap. XXXIII.

NON abs re quæritur, ſummúmne ſupplicium, an leue fuerit ad beſtias dari. Certè non leue fuiſſe, vel ex eo diſcas, quòd Claudius *legitimam pœnam prætergreſſus, in maiori fraude conuictos, ad beſtias condemnauit*. Sueton. cap. XIV. Et Chriſtianis, quibus grauiſsima pœna irrogabatur, non alia frequentior. Tertul. Apologet. cap. XXXV. *Nec vlli magis depoſtulatores Chriſtianorum, quàm vulgus. clamare enim ſolebat populus, Chriſtiani ad Leonem*. Euſebius lib. IV. cap. XV. καὶ ἠρώτων τὸν ἀσιάρχην φίλιππον ἵνα ἐπαφῇ τῷ πολυκάρπῳ λέοντα. Imò & parricidis ea pœna conſtituta eſt ab Adriano Imperatore, l. IX. ff. ad leg. Pōpeiā, de parricidis. Lāpridius in Cōmodo Cetratum ad Leonem. ſed & ex eo quòd ſine miſsione ad beſtias darētur, niſi principis authoritas accederet, vt ex Modeſtino apparet, l. ad beſtias. ff. de pœnis. *Ad beſtias damnatos fauore populi Præſides dimittere non debent, niſi eorum opera exhibenda ſit Romano ſpectaculo ob artem & virtutem noxiorum*. Seneca tamen libro II. de Beneficiis. cap. IX.

Leonem in Amphitheatro spectauimus, qui vnum è bestiariis agnitum, cùm quondam eius magister fuisset, protexit ab impetu bestiarum. Gellius lib. v. cap. XIV. Id factum interpretor authoritate principis. tunc autē βοὴ fuit, & εὐφημία populi, sicuti est apud Eusebium lib. VIII. histor. Ecclesiast. & apud Ælian. lib. VII. cap. vlt. καὶ τὸ σαφὲς ὁ δῆμος μαθόντες ἐκβοῶσιν ἐλευθέρους ἀφεῖναι καὶ τὸν ἄνδρα καὶ τὸν λέοντα. De Androcle lib. VII. cap. XLVIII. de naturâ Animātiū. Androclem vocat, Gellius Androdum. ἐπεὶ δὲ ἐδόκει γόης, ἀφέθη οἱ καὶ πάρδαλις. ὁρμώσης δὲ αὐτῆς ἐπὶ τὸν ἀνδροκλέα, ὁ λέων ἀμύνων τῷ ποτε ἰασαμένῳ διασπᾷ τὴν πάρδαλιν. id est, *vbi autem magus esse existimatus est, & excantator, in eum emissa est Pardalis. quæ cùm in Androclem impetum faceret, Leo medicum tuetur, & Pardalim discerpit.* Gellij verba lib. v. cap. XIV. sic habent. *Introductus erat inter cōplures cæteros ad pugnam bestiarum Dacus seruus viri Consularis. ei seruo Androdus nomen fuit.* posteà subiungit, *eâ re prorsus tam admirabili maximos populi clamores excitatos.* Grauem igitur pœnam fuisse haud dubium est bestiariorum, leuiorem tamen ignis pœnâ. Paulus libro v. Sententiarum, tit. XXIII. *Magicæ artis conscios summo supplicio affici placuit,* id est, bestiis obiici, *aut cruci affigi.*

ipſos autem magos viuos exuri. obiici autem beſtiis à Præſide non poterant niſi ludis & muneribus, quorum dies ſi exiiſſet, alia pœna irrogabatur. Euſeb. lib. IV. cap. XV. *Cùm depoſceretur Polycarpus ad Leonem, reſpōdit Præſes Venationem impletam eſſe.* ὁ δὲ ἔφη, μὴ ἐξὸν εἶναι, ἐπειδὴ πεπλήρωκε τὰ κυνηγέσια. Erat verò capitis pœna beſtiis obiici, non autem ad beſtiarum ludum, aut ad beſtias depugnandi cauſsâ dari, ait Marcian. l. reſpiciendum. in fine. ff. de pœnis. Vlpiano enim authore dari ad beſtias nō numeratur in ſummo ſupplicio, quod interpretor dari ad ludum depugnandi cauſsâ, non obiici feris, quæ capitalis pœna. l. quicunque. ff. ad leg. Corneliam, de falſis. Vlpianus ait, *Qui nummos aureos raſerint, tinxerint, finxerint, ſi quidem ſint liberi, ad beſtias dentur, ſi ſerui, ſummo ſupplicio afficiantur.* Vnde liquet aliud eſſe ad beſtias dari, aliud beſtiis obiici. qui enim ad beſtias datus eſſet, ſi feram confeciſſet, & certamine pœnā luiſſet, crimine ſolutus erat. at ei qui feris obiiciebatur nulla erat miſsio. l. XXXVIII. ff. de pœnis. Actores ſeditionis & tumultus populo concitato beſtiis obiiciūtur. Obiecta eſt feris mulier, de quâ Apuleius lib. X. *Sic ipſe mecū reputans quòd quæcūque ad exitium mulieris (in thoro cum Aſino cubantis) beſtia fuiſſet*

immissa, non adeò vel prudentiâ solers, vel artificio docta, vel abstinentiâ frugi posset prouenire; vt adiacentem lateri meo laceraret mulierem, mihi verò quasi indemnato & noxio parceret.

De matutino spectaculo. CAP. XXXIV.

IDEO ambigi quòd fuerit matutinũ spectaculum. Frãciscus enim Iunius in Apologetic. Tertulliani cap. XLIX. multa turbat in his verbis. *Non in publico liberalibus discumbo, quòd bestiariis suprema cœnantibus mos est.* vbi, *sub primã*, legendum putat, quòd bestiarij sub primam cœnarẽt. *Illi enim*, inquit, *meridie depugnabant, vt cœnam sibi compararent, eamque partam suo periculo sumebant quàmocyssimè in publico, ne à spectaculorum aspectu arcerentur, ad quæ populus sub primam reuerti solitus.* Mera somnia. neque enim bestiarij sub meridiem pugnabant cum bestiis, sed manè. vnde matutinum fuit eorũ spectaculum. lib. v. Martial.

Ista tuæ, Cæsar, quota pars spectatur arenæ?
Dat maiora nouus prœlia mane dies.

Deinde non video quî ferenda sit lectio, *sub primam*, vt prima pro tempore pomerediano accipiatur, cùm prima Romanis fuerit Sol oriens. retineo igitur *suprema*, apud Tertullian.

vt ſit vltimùm cœnantibus. niſi fortè ſupremã Solem occaſum accipias, quomodo duodecim tabulæ dixêre, *Sol occaſus ſuprema tempeſtas eſto*. neque enim omnes beſtiarij à feris lacerabantur, ſed multi in annum viuebãt. Verùm aſtruenda eſt noſtra ſententia Suetonij verbis in Claudio. cap. XXXIV. *Beſtiariis, meridianiſque adeò delectabatur, vt primâ luce ad ſpectaculum deſcenderet*, id eſt, ſummo diluculo, quo tempore beſtiarij dabantur, *& meridie, dimiſſo ad prandium populo, perſederet, præterque deſtinatos, etiã leui ſubitâque de cauſſâ, quoſdã cõmitteret. De fabrorũ quoq;, ac miniſtrorũ, atq; id genus numero, ſi automatõ, vel pegma vel quid tale aliud parũ ceſſiſſet. induxit & vnũ de nomenclatoribus ſuis, ſicut erat togatus*. Dio in Claudio. ἐτίθει δὲ συνεχῶς μονομαχίας ἀγῶνας, πάνυ γὰρ σφισιν ἔχαιρε· τάτε γὰρ ἄλλα, καὶ τοὺς διὰ μέσου τῆς θέας περὶ τὸν ἀρίστου καιρὸν κατακοπτομένους ἥδιστα ἐθεώρει. vbi κατακοπτομένους accipio, meridianos Gladiatores, qui turmatim & promiſcuâ cęde ſe laniabant, non matutinos, vt alij, quia viſceratio ſub meridiẽ dari ſolita. Suet. cap. XIV. facit ad rẽ Mar.

Matutinarum non vltima præda ferarum.

Ludus matutinus apud P. Vict. in 2. regione, vbi putẽ beſtiarios aſſeruatos. in v. inſcr. procurator ludi matutini. medicus ludi matutini

in eo cellas arbitror fuisse vt & Gladiatoribus apud Quintilian. in Gladiatore. *Commorabar inter homicidas, inclusus turpiore custodiâ, & sordido cellarum situ.* Seneca lib. XIII. de Irâ. cap. XLIII. *Redire solemus inter matutina arenæ spectacula, Tauri & Vrsi pugnam inter se colligatorum, quos cùm alter alterum vexarit finis confector exspectat.* Ouid. lib. XI. Metamorph.

-- --struct óque vtrinque Theatro
Vt matutinâ Ceruus periturus arenâ
Præda Canum est. -- --

Sed ibi committuntur inter se feræ. epist. 71. Senec. bestiarij cum feris. Sic enim ille. *Nuper inter custodias quidam ad matutinum spectaculum missus.* Meridianum fuisse confertæ pugnæ & promiscuæ longè crudelius & cruentius matutinâ cum feris pugnâ, indicat epist. LXXXVI. *Homo sacra res, homo iam per lusum & iocum occiditur. & quidem erudiri ad accipiendáque vulnera nefas erat. is iam nudus inermisque producitur, satísque spectaculi in homine mors.* De meridianis Gladiatoribus agit & epist. VII. *Casu in meridianũ spectaculũ incidi, lusus exspectans & sales, & aliquid laxamenti, quo hominũ oculi ab humano cruore acquiescant. contra est. quicquid antè pugnatum est, misericordia fuit. nunc omissis nugis mera homicidia sunt, nihil habent quo tegantur, ad ictum*

ictum totis corporibus expositi nunquam frustra manum mittunt. hoc plerique ordinariis paribus & postulatitiis præferunt. quid ni præferant? non galeâ, non scuto repellitur ferrum. quò munimenta? quò artes? omnia ista mortis moræ sunt. manè Leonibus & Vrsis homines, meridie spectatoribus suis obiiciūtur. Interfectores inter se iubentur obiici, & victorem in aliam detinent cædem. Retineo vulgatam lectionem, quia interfectores ferarum sibi ipsis quasi feris obiiciuntur. Lipsius legit, *interfectores interfecturis iubentur obiici.* acutè. *occide, vre, verbera. quare tam timidè incurrit in ferrum? plagis aguntur in vulnera, & medios ictus nudis & obuiis pectoribus excipiunt.* Vt autem discas intermisso matutino ferarum spectaculo dum populus epulatur, meridie, qui supererant ferarum interfectores inter se deinde nudos, & pugnæ rudes confertim ac in turbâ manus conserere, subiungit ilicò. *Intermissum est spectaculum. interim iugulantur homines, ne nihil agant.* Vbi conferti ac turmales isti Gladiatores ceciderant, vnus è ministris ludi, habitu ac specie Mercurij igne ac cauterio candenti mortuos explorabat, an aliquis sensus adhuc superesset, alter Plutonis specie cum malleo in spoliarium trahebat, vt si quid adhuc sensus ac spiritus haberent, malleo tunderen-

tur. Tertul. in Apolog. *Risimus & inter ludicras meridianorum crudelitates Mercurium mortuos cauterio examinantem. Vidimus & Iouis fratrem Gladiatorum cadauera cum malleo deducentem.* Iosephus lib. VII. Originum, de Tito. καὶ πολλοὶ τῶν αἰχμαλώτων ἐνταῦθα διεφθάρησαν, οἱ μὲν θηρίοις παραβληθέντες, οἱ δὲ κατὰ πλῆθυν ἀλλήλοις ἀναγκαζόμενοι χρήσασθαι πολεμίοις. Et *multi eorum qui bello capti erant, eo loco perierunt, alij feris obiecti, alij in turbâ inter se coacti se inuicem pro hostibus concidêre.* ij scilicet quos arena de ruinâ dimisit, vt loquitur Petronius, de quib⁹ Sueton. in Caligulâ. cap. XXVI. *Gladiatorio munere reductis interdum fragrantißimo Sole velis, emitti quenquam vetabat, remotóque ordinario apparatu, rabidis feris vilißimos, senioque confectos, Gladiatores quoque pegmares.* Putem enim meridianos pegmati impositos, vt ferro inter se decernerent, si qui gladio non essent absumpti, dehiscente subitò machinâ in caueas ferarum dilabebantur, quibus prædæ & lacerationi erant. Strabo lib. VI. σέλουρον ἐν τῇ ἀγορᾷ μονομάχων ἀγῶνος συνεστῶτος εἴδομεν διασπασθέντα ὑπὸ θηρίων. ἐπὶ πήγματος γὰρ ὑψηλοῦ τεθεὶς, ὡς ἂν ἐπὶ τῆς αἴτνης, διαλυθέντος αἰφνιδίως, καὶ συμπεσόντος κατηνέχθη αὐτὸς εἰς γαλεάγρας θηρίων εὐδιαλύτους ἐπιτηδὲς παρεσκευ-

ασμένας ὑπὸ τῷ πήγματι. *Selurum*, inquit, *in foro Gladiatorum certamine vidimus discerptum à feris. positus enim in tabulato cõfixili, quod ad instar Aethnæ montis fuit, eo subitò soluto, & concidente delatus est in caueas ferarum facilè solubiles, ad eam rem sub pegmate de industriâ dispositas.* Confixile voco tabulatum, Apuleio authore lib. 4. *Confixilis machinæ sublicæ. turres tabularum nexibus, instar circumferaneæ domus, floridæ picturæ, decora futuræ Venationis receptacula.* quæ malim de caueis accipi, quàm de pegmatis, aut certè in infimâ parte pegmatis γαλεάγραι fuerũt. Seneca ep. LXXXVIII. *Machinatores, qui pegmata per se surgentia excogitant, & tabulata tacitè in sublime crescentia, & alias ex inopinato voluptates aut dehiscentibus quæ cohærebant, aut his quæ distabant suâ sponte coëuntibus, aut his quæ eminebant paulatim in se residentibus.* Locus insignis est apud Ioseph. lib. VII. verba sic habent. θαῦμα δὲ ἐν τοῖς μάλιστα παρεῖχεν ἡ τῶν φερομένων πηγμάτων κατασκευή. καὶ γὰρ διὰ μέγεθος ἦν δεῖσαι τῷ βεβαίῳ τῆς φορᾶς ἄπαν ἀπιστήσαντα. τριώροφα γὰρ αὐτῶν καὶ τετρώροφα πολλὰ πεποίητο. *Fuit monstri loco apparatus pegmatum quæ gestabantur. etenim metus erat ne baiuli oneri impares essent. erant enim tribus & quatuor tectis.* in vet. glos. πήγματα sunt quæuis cõfixa, αὐτόματα

quæ ſponte ſuâ mouentur. ἴκρια apud Dionem tabulata ſeu foros vbi conſiderent. nec enim audiendus vir doctus, qui ea pro automatis ſumit vide Sueton. in Claudio. cap. XXXIV. Martial. lib. I. epig. XVI.

Raptus abit mediâ quòd ad æthera Taurus arenâ,
Non fuit hoc artis ſed pietatis opus.

Automatis enim illis, Tauros, pueros, Leones in altum efferebant, deinde ſummittebant. Iuuenal. Sat. IV.

Et pegma, & pueros inde ad velaria raptos.

Apuleius lib. X. ſub finem. *Iamq́ue totâ ſuaue fragrante caueâ, montem illum ligneum terræ vorago decerpit.* Automata autem fuêre machinæ, quæ ſuâ ſponte, nullo miniſterio hominum quod foris exiſteret, ſurſum & deorſum raperentur, aut aliquid aliud efficerẽt, quare pegmata automata dicũtur à Sueton. cap. XXXIV. in Claudio, quòd ea ſponte creſcerent.

De iis qui exhorruerunt id genus supplicij.

Cap. XXXV.

Malefici & captiui adeò exhorruerunt id genus supplicij, vt multi sibi necem consciuerint ne bestiis obiicerētur. Seneca epist. lxx. *Nuper in ludo bestiariorum vnus è Germanis, cùm ad matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerandum corpus. nullum aliud ibi dabatur sine custode secretum. ibi lignum id quod ad emundanda obscœna adhærente spongiâ positum est, totum in iugulum farsit, & vi præclusis faucibus spiritum elisit.* Itē, *Cùm aduceheretur nuper inter custodias quidam ad matutinum spectaculum missus, tanquam somno premente nutaret, caput vsque eò demisit, donec radiis insereret, & tandiu se in sedili suo tenuit, donec ceruicem circumactu rotæ frāgeret.* Secundo naumachiæ spectaculo vnus è barbaris lanceam, quam in aduersarios acceperat, totam iugulo suo immersit. quod animi perditi noxiosique habent, non habebunt illi. Tacitus lib. xv. *Epicharis vinclo fasciæ ceruicem sibi rupit.* Symmachus lib. 2. cap. xlvi. *Viginti & nouem Saxonum fracteas sine laqueo fauces primus ludi gladiatorij dies vidit, ne exponerentur ludibrio populi.*

Bestiarij sine missione.

CAP. XXXVI.

NOXII sine missione damnati sunt: captiui, aut qui mercede manum & operas locarent missionem habuêre. Ab Augusto cautum est, ne Gladiatores sine missione darentur, ait Sueton. cap. XLV. quod tamen in noxiis locum habuisse vix putem, qui ad stipitem alligati feris prædæ erant. Vopiscus in Aureliano, *Mnestheus posteà surrectus ad stipitē bestiis obiectus est*. Sueton. cap. XXIX. de Nerone qui *feræ pelle contectus emitti noluit è caueâ, vt virorum ac fæminarum ad stipitem deligatorum inguina inuaderet, & cùm affatim desæuisset, conficeretur à Doryphoro liberto*. legendum puto, *conficerentur*, scilicet ad stipitem deligati. Xiphilinus tamen indicare videtur eos innoxios alligatos ad stipitem à Nerone non in pœnā, sed ad lasciuiam, vt opico ore inguina lambe-ret, & quasi medios voraret. μειράκια καὶ κόρας σταυροῖς γυμνὰς προσδέων θηρίου τέ τινος δορὰν ἀνελάμβανε, καὶ προσπεσὼν σφίσιν ἠσέλγαινε, ὥσπερ τι ἐσθίων. *Adolescentes & puellas stipitibus nudas alligans, pelle feræ tegebatur, & irruens lasciuiebat, quasi quid comederet*. Sed Laureolus in pœnam

ad ſtipitem alligatus & laceratus eſt. de quo Martial. lib. 1.

Nuda Caledonio ſic pectora præbuit Vrſo
Non falsâ pendens in cruce Laureolus.

Item de Dædalo.

Dædale Lucano cùm ſic lacereris ab Vrſo,
Quàm cuperes pennas nunc habuiſſe tuas?

Laureolus mimus fuit latronis alligati ad crucem, in quo noxius vinctus ab Vrſo lacerabatur, non per luſum & iocum, ſed in pœnam criminis. Tertullianus hunc Laureoli mimum Catullo tribuit lib. in Valentin. *Quia nullum Catulli Laureolum fuerit exercitata.* Sueton. cap. LVII. Calig. *Et cùm in Laureolo mimo, in quo actor proripiens ſe ruinâ ſanguinem vomuit.* Ioſephus lib. XIX. cap. 1. καὶ γὰρ μίμος εἰσήγεται, καθ᾽ ὃν σταυροῦται λῃστὴς ἡγεμών. crucem vocãt Martialis, Xiphilinus & Ioſephus, Suetonius & Vopiſcus ſtipitẽ, Euſebius lignum. Euſebius lib. v. cap. 1. Βλανδίνα ἐπὶ ξύλου κρεμασθεῖσα προὔκειτο βορὰ τῶν εἰσβαλλομένων θηρίων. ἣ καὶ διὰ τοῦ βλέπεσθαι σταυροῦ σχήματι, καὶ διὰ τῆς εὐτόνου προσευχῆς πολλὴν προθυμίαν τοῖς ἀγωνιζομένοις ἐνεποίει. *Blandina in ligno ſuſpenſa propoſita eſt in prædam & lacerationem feris irruentibus; quæ & quia in ſpecie crucis videbatur, & ob preces ardentes & contẽtas multam alacritatem iniiciebat certantibus.*

Tertul. lib. de Pudicitiâ, cap. XXII. *Puta nunc ſub gladio iam capite librato, puta in patibulo iam corpore expanſo, puta in ſtipite iam Leoni conceſſo, puta in axe iam incendio adſtricto. denique iam ad beſtias depugnauerat Paulus Epheſi.* Stipitem dicit Leoni conceſſum, quia homo ſtipiti alligatus Leoni concedebatur.

Nobiles deputati ad ludum.

CAPVT XXXVII.

IVLIVS Cæſar funere filiæ Venationem dedit, quâ non captiui modò & noxij, ſed etiam equites, inter quos & Prætoris filius, pugnarunt. Dio lib. XLIII. Gladiatores fuiſſe ait. ἐμάχοντο δὲ ἐν πᾶσι τοῖς ἀγῶσι οἵτε αἰχμάλωτοι, καὶ οἱ θάνατον ὠφληκότες καί τινες καὶ τῶν ἱππέων, οὐχ ὅτι τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ἐστρατηγηκότος τινος ὑὸς, ἐμονομάχησαν. Senatores ὁπλομαχῆσαι vetuit, τοὺς δ' ἱππέας περιεῖδε μαχομένους. Auguſtus verò in Circo aurigas curſoréſque & confectores ferarum, & nonnunquam ex nobiliſsimâ iuuẽtute produxit. Suetõ. in Auguſto. cap. XLIII. Dio lib. XLVIII de Auguſto.

ἐν τε τῷ

εἴ τε τῷ περὶ τούτου ἔλει θηρία τε ἐν τῇ τῶν Ἀπολλωνίων ἱπποδρομίᾳ ἄνδρες εἰς τὴν ἱππάδα τελοῦντες κατέβαλον. Caligula quâ fuit crudelitate cùm deessent aliquando noxij qui feris obiicerentur, iussit è turbâ, quæ in tabulatis graduum, ac cuneorum astabat, nonnullos abripi & feris obiici. Dio lib. LVIII. ὑπὸ δὲ δὴ τῆς αὐτοῦ ὠμότητος, ἐπιλειπόντων ποτὲ τῶν τοῖς θηρίοις ἐκ καταδίκης διδομένων ἐκέλευσεν ἐκ τοῦ ὄχλου τοῦ τοῖς ἰκρίοις προσεστηκότος (pegmata Lipsius vir eruditus intelligit, parum commodè) συναρπασθῆναί τινας καὶ παραβληθῆναι σφισι. Imò & *cùm ad saginam ferarum muneri præparatarum cariùs pecudes compararentur, ex noxiis laniandos adnotauit multos honesti ordinis deformatos priùs stigmatum notis, ad metalla aut munitiones viarum, aut ad bestias condemnauit, aut bestiarum more caueâ coërcuit, aut mediâ serrâ dissecuit.* Sueton. in Caligul. cap. XXVII. Dionis verba sunt lib. LIII. πούβλιος δέ τις σερουΐλιος ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ὄνομα ἔλαβεν, ὅτι στρατηγῶν ἄρκτους τετρακοσίους καὶ λίβυκα ἕτερα θηρία ἴσα ἐν πανηγύρει ἀπέκτεινε, nonnulli ita accipiunt quasi sub Augusto Prætor ipse cum bestiis depugnarit. absit. hoc voluit Dio P. Seruilium CCCC. Vrsos & Libycas feras in Circo edidisse quas bestiarij confecerint. Cō-

modus per se & in priuato & in publico confecit. Xiphilin. in Commodo. θηρία πολλὰ μὲν οἴκοι ἀπέσφαξε, πολλὰ δὲ καὶ ἐν τῷ δημοσίῳ. Caligula *Equitem Romanum obiectum feris, cùm se innocentem proclamasset, eduxit, abscissâque linguâ rursus induxit*. Sueton. cap. XXVII. De Tiberio nihil tale. crudelitas quidem eius summa. *centum & viginti vno die abiecti tractique sunt: inter eos pueri & fœminæ*. Tacit. lib. VI. *Tiberius incitatus suppliciis, cunctos, qui in carcere attinebantur accusati societatis cum Seiano, necari iubet. Iacuit immensa strages, omnis sexus, omnis ætas.* sed hoc nihil ad bestiarios. indicat enim vnco tractos & in Gemonias abiectos. Sub Nerone vulgatum fuit Senatores & Equites in arenam descendere. Iuuen. Sat. IV.

Profuit ergo nihil misero quòd comminùs Vrsos
Figebat Numidas, Albanâ nudus arenâ
Venator. quis enim iam non intelligat artes
Patricias?

Viri enim & fæminæ non Equitem modò sed Senatores in Orchestram, Circum, & Theatrum venatorium descenderunt vt vilissimi quique, & ex iis aliqui tibiis cecinerũt,

& ſaltarunt, & hiſtrioniam fecerunt, & cytharâ cecinerunt, & Equos agitarunt, & feras interfecerunt, & gladio pugnarunt, alij volentes, alij nolentes & coacti. Xiphilin. in Nerone. ἄνδρες καὶ γυναῖκες οὐχ ὅπως ἱππικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος εἰς τὴν ὀρχήστραν καὶ εἰς τὸν ἱππόδρομον τότε θέατρον κυνηγετικὸν εἰσῆλθον, ὥσπερ οἱ ἀτιμώτατοι, καὶ ηὔλισάν τινες αὐτῶν, καὶ ὠρχήσαντο, τραγῳδίας τε καὶ κωμῳδίας ὑπεκρίναντο, καὶ ἐκιθαρῴδησαν, ἵππους τε ἤλασαν, καὶ θηρία ἀπέκτειναν, οἱ μὲν ἐθελοντοὶ, οἱ δὲ καὶ πάνυ ἄκοντες. Nobiliſſimus Eques Rom. Elephanto ſuperſedens per catadromũ decucurrit. Exhibuit ex iiſdem ordinibus (Equeſtri & Senatorio) confectores ferarum & varia arenæ miniſteria. Suet. cap. XI. & XII. Tacit. lib. XV. *Fæminarum Senatorúmque illuſtrium plures per arenam fœdati ſunt.* Sueton. in Domitiano. *Patremfamilias, quòd Thracẽ Myrmilloni parẽ, munerario imparẽ dixerat, detractum è ſpectaculis in arenã Canibus obiecit, cum hoc titulo, Impiè locutus eſt palmularius.* Alij ad feras ipsâ affectatione deſcendũt, & de morſibus & de cicatricibus ſibi formoſiores vidẽtur, ait Tertullianus ad Martyres, imò & ante oculos parentum & affinium vltrò hanc dimicationem appetebant. Cyprianus Epiſt. II. *Quid iſtud orò*

quale est, vbi se feris obiiciunt quos nemo damnauit? ætate integrâ, honestâ satis formâ, veste preciosâ, viuentes iuuenes in vltroneum funus ornantur, malis suis miseri gloriantur. pugnant ad bestias non crimine, sed furore. spectant filios suos patres. frater in caueâ est & soror præsto est. Hoc ipsum conqueritur Seneca epist. c. *Aspice illos iuuenes quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria coniecit.* Seneca pater Controuers. x. *Curatis quis ex solitudine infantes auferat perituros nisi auferantur, non curatis quòd iuuenum miserorum simplicitatem circumueniunt, & speciosissimum quemque maximè idoneum castris in ludum coniiciunt.* Ipsi Imperatores in arenam descendere non veriti. vulgatum de Caligulâ & Commodo. nonnulli etiam de Tacito ita venatorium habitum accipiunt apud Vopiscum, sed ego Venationis syluaticæ habitũ interpretor. sic igitur ille. *Imago eius* (Taciti) *posita est in Quintiliorum, in vnâ tabulâ quintuplex, in quâ semel togatus, semel chlamydatus, semel armatus, semel palliatus, semel venatorio habitu.* Vitellius cauit seuerè ne Equites Romani ludo aut arenâ pollucrentur, ait Tacitus lib. II. Histo. sicuti Octauius vetuit ne fæminæ illustres aut Equites in Orchestrâ saltarent. Dio lib. LIV. ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἱππεῖς καὶ γυναῖ-

κες ἐπιφανεῖς ἐν τῇ ὀρχήστρᾳ καὶ τότε γε ἐπεδείξαντο, ἀπηγόρευσεν οὐχ ὅτι τοῖς παισὶ τῶν βουλευτῶν, ὅπερ που καὶ πρὶν ἐκεκώλυτο, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐγγόνοις τοῖς τε ἐν τῇ ἱππάδι δηλονότι ἐξεταζομένοις μηδὲν ἔτι τοιοῦτον δρᾶν. Deinde fæminæ in arenam deſcenderunt. Iuuen. Sat. I.

-- -- -- Mæuia fuſcum
Figat Aprum, & nudâ teneat venabula mammâ.

Xiphilin. in Nerone. ἄνδρες καὶ γυναῖκες οὐχ ὅπως ἱππικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ ἀξιώματος εἰς τὴν ὀρχήστραν καὶ εἰς τὸν ἱππόδρομον τότε θέατρον κυνηγετικὸν εἰσῆλθον. Martial. lib. I. epigr. VI.

-- -- Nam poſt tua munera Cæſar
Hæc iam fœmineâ vidimus acta manu.

Eleganter Statius lib. I. Syluar.

Stat ſexus tener inſciúſque ferri,
Et pugnas capit improbus viriles.

Titus hoc genus vſurpauit. Xiphilin. in Tito. ἄλλα τε εἰς ἐννακισχίλια καὶ βοτὰ καὶ θηρεία ἀπεσφάγη, καὶ αὐτὰ καὶ γυναῖκες, οὐ μέν τοι ἐπιφανεῖς συγκατειργάσαντο. De Domitiano omnes id aſſerunt. Sueton. cap. IV. *Venationes gladiatoréſque & noctibus ad lychnuchos, nec virorum modò pugnas* (ita lego) *ſed & fæminarum commiſiſſe.* fortè, *nec viros modò pugnas, ſed & fæminas commiſiſſe.*

An infames fuerint bestiarij.

CAP. XXXVIII.

NOXIOS, transfugas, fugitiuos, ad cultrum damnatos infames fuisse nemo dubitat. sed de iis qui sponte manum commodarent, non vsquequaque notum. Certè qui iaculandi causâ ad vrbem peregrè missus est, famosus non est. l. IX. ff. de offic. Proconſ. in fragm. Pithœanis. tit. IX. & tit. IV. de Adulteriis. item, qui roboris ostentandi causâ è loco superiori iaculo feras cõfecerint, vt Tiridates, Commodus, Prætorianæ cohortes, & alij, nõ infames. sed famosi sũt ij qui ad cultrũ aut gladiũ operas locãt, licèt nõ depugnarint. l. I. §. qui artis. l. 2. §. ait Prætor. §. vlt. ff. de iis qui notantur infamiâ. in vniuersum qui scenæ aut arenæ operam locant, infames. l. lege Iuliâ. §. I. ff. de ritu nuptiarum. l. vltimâ. §. si quis autẽ. ff. de bonis eorum. imò qui operas suas vt cum bestiis pugnaret locauit, ad matris hæreditatẽ non admittitur ex S. C. Orphitiano. Placuit admitti S. C. Tertyliano, lib. v. Cod. tit. XXVII. de natural. liber. l. I. nati ex scenicâ aut sceni-

cæ filiâ, aut arenarij, maculam infamiæ ſubeũt. l.1.ff.de poſtulando. Denique eos qui virtutis oſtendendæ causâ hoc faciunt ſine mercede, non teneri aiunt veteres, niſi in arenâ paſſi ſunt ſe honorari. eos enim puto notam non euadere: ſed ſi quis operas ſuas locauerit, vt feras venetur, vel vt depugnaret feram quæ regioni nocet, extra arenam non eſt notatus. Perſonæ quæ non virtutis causâ cum beſtiis pugnauerint infames. l.1. ff. de teſtibus, qui ad beſtias vt depugnaret ſe locauerit, ei teſtimonium in reum dicere non licet.

FINIS.

